

Zhezu Kirisi Sentanra nda

LUKI

la yɔnlɔɔ

Sewe wi nawa senre

Ki Sentanra sewe ɲa Luki wila wi yɔnlɔɔ. Luki wila pye lɔɔtɔɔ (Kolo 4.4). Wila pye Zhezu wi pitunɲɔ Pɔli wi sagafɔ wa wi tunngo ki ni (2 Timo 4.11; File 24). Wila pinle Pɔli wi ni ma saa wi torogo wa Ɖɔmu ca. Seweele titɔnlɔmbɔlɔ shyen Luki wì yɔnlɔɔ. Ki seweele shyen pe ni, nunɲba wi yen ki Sentanra sewe ɲa yeen, wi yen na para we ni Zhezu Kirisi wi wogo na. Sewe sanɲa pe maa wi yiri «Zhezu wi pitunmbolo pe kapyegele.» Wila ki seweele shyen pe yɔnlɔɔ ma pe torogo lere wa kan, ki yaa pye ndɛe ki lerefɔ wila pye Ɖɔmu tara ti gboforonema wi legbɔɔ wa. Ki lerefɔ pàa pye naa yinri Tewofili, ko kɔɔ wo yen fɔ «Yenɲele li wɔnlɔ.» Luki wo jate wi sila Zhezu wi yan yenle ni, een fɔ mbele pàa Zhezu wi yan, wila pe yewe yewige legere ni gben, mɛɛ kaa jen maga sewe jɛɲɛ tiyɔɔn ɲa wi yɔnlɔɔ.

Laga ki Sentanra nda ti ni, Luki wi yen naga nari we na fɔ Zhezu wo wi yen dunruya lombonɔ woolo pe shɔfɔ. Wì pan mbe ɲa wi punngo wi lagaja mboo shɔ (19.10), paa yege ɲga na wila ki yo Z Ashe wi kan we.

Luki wùu Sentanra ti peli ma para Zhan Batisi wo naa Zhezu pe sege ko senre na (1--2). Kona, a wì sigi yo paa yege ɲga na Zhan Batisi wila Zhezu wi Batize, konaa paa yege ɲga na Sɔtanla wila wi wa ma wele (3.1-4.13).

Ko punngo na, a Luki wì si para tunngo ɲga Zhezu wila pye wa Galile tara ki wogo na (4.14--9.50). Sentanra nda ti yen na para Yenɲele ca wunluwɔ pi wogo na, Zhezu wila ti yari wa Galile tara, ma yambala legere sagala. Wila nambala ke ma yiri shyen yeri ma yo pe pye wi ni. Wila pe tun, janngo poro fun pe saga Sentanra ti yari, paa yambala pe sagala.

Ko punngo na, a Luki wì sigi yege naga paa yege ɲga na Zhezu wila kari wa Zheruzalemu ca (9.1--19.28) ki yeri. Wila nambala nafa taanri ma yiri ke ma yiri shyen wɔ, ma pe torogo shyenzhyen wa wi yeɛ yege, wa lara nda wo jate wi mbaa toro ti ni. Zhezu wila yomiyegele legere wa mbe ta mbe leele pe naga Yenɲele li wogo ki ni.

Wa wi Sentanra ti kosaga yeri, Luki wi yen naga nari we na ma yo Zhezu wila gbɔn wa Zheruzalemu. Wama, Zhufuye teele pàa ki kan Ɖɔmu tara gboforoneri Pilati wi na, ma yo wi ti pe Zhezu wi kan tiparaga na poo gbo. Wi gbongɔlɔ, ki pilige taanri wogo ki na, a Zhezu wì si yen ma yiri

wa kunwɔ pi ni. A wì suu yee naga wi fɔɔɔfenne pe na. Ko punɔ na, a wì si yiri mee kari wa Yenɲele na (19.28--24.53).

Sewe wi yen ma kɔɔnɔ yege ŋga na

Sewe wi lesaga senre 1.1-4

Zhan Batisi naa Zhezu pe sege konaa pe punwe sanga 1.5--2.52

Zhezu wi tunɲo ki gbegeme kala 3.1--4.13

Zhezu wi tunɲo wa Galile tara 4.14--9.50

Zhezu wila kari wa Zheruzalemu ca ki yeri 9.51--19.27

Zhezu wila gbɔn wa Zheruzalemu ca 19.28--21.38

Zhezu wi kunwɔ naa wi yenme ma yiri wa kunwɔ pi ni 22.1--24.53

SƆWE WI LESAGA SENRE

1.1-4

1¹Na wɔnɔ Tewofili, kagala ŋgele kè pye laga we sɔɔwɔ, lelegere laga ŋgbanga ma ke yɔnɔɔ. ²Mbele pàa ki kagala ke yan yenle ni, maga le wa ke lesaga ki na mee ke yege yo we kan, pàa ke yɔnɔɔ ma yala poro senyoro to ni. Ki tunɲo kila kan poro yeri paa Yenɲele senre ti yari. ³Mi fun, a m̀ sigi kagala ke yewe jɛɲge, maga le wa ke lesaga ki na, maga yan ki yen ma yɔn, mboro ŋa legbɔɔ, mbe ke yɔnɔɔ mbe ke tanli ke yee na ma kan. ⁴M̀gi pye, jɛɲgo pɔɔn naga kagala ŋgele ni, maga jɛn ma yo ke yen kaselege.

**ZHAN BATISI NAA ZHEZU
PE SEGE KONAA
PE PUNWE SANGA**

1.5--2.52

**Merere wà la Zhan Batisi wi sege
ki yari Zakari wi kan**

⁵Sanga ŋa ni Erɔdi* wila pye wunluwɔ wa Zhude tara ti go na, saraga wɔfɔ* wà la pye wa pàa pye naa yinri Zakari. Pa wila pye Abiya wi saraga wɔfenne ŋgbelege ko ni. Wi jɔ wila pye saraga wɔfenne to* Arɔn* wo setirige pyɔ. Pàa pye naa yinri Elizabeti. ⁶Pe ni fuun shyen pàa pye ma sin Yenɲele li yege na, na tanri na yala we Fɔ* wi ŋgasegele naa wi kondɛɲgele ke ni. ⁷Ɛɛn fɔ, pyɔ wi sila pye pe yeri, katugu Elizabeti wi sila pye na siin. Pe shyenme pàa si lele makɔ.

⁸Pilige ka, Zakari wila pye naa saraga wɔɔtunɲo ki piin Yenɲele li yege na, katugu pa ki tunɲo kila gbɔn pe ŋgbelege ki na. ⁹Mbe yala saraga wɔfenne pe kalege ki ni, a

pè si pete gbɔn maa wɔ ma yo wi ye wa we Fɔ wi sherigo gbɔɔ* ki ni† wi wusuna nuwɔ taan* wi sogo wi kan. ¹⁰ Sanga ŋa ni pàa pye na wusuna nuwɔ taan wi sori, janwa wi ni fuun wila pye wa funwa na, na Yenŋele yenri.

¹¹ Kona, a we Fɔ wi mérége* wà suu yee naga wa Zakari wi na. Wila pye ma yere wa wusuna nuwɔ taan saraga wɔsaga* ki kalige kee ki na.

¹² Naa Zakari wila kaa mérége wi yan, a wi jatere wì si piri wi na, a wi nee fye. ¹³ Eɛn fɔ, a mérége wì suu pye fɔ: «Maga ka fye Zakari, katugu Yenŋele lɔɔn yenrewe pi logo. Ma jɔ Elizabeti wi yaa pinambyɔ se ma kan, maa mege ki taga Zhan. ¹⁴ Wi sege ki yaa ka nayinme gbɔɔ naa nandanwa kan ma yeri. Lelegere yaa kaa yɔgɔri wi sege ki kala na.

¹⁵ Wi yaa ka pye legbɔɔ we Fɔ wi yege na. Wi se ka duven wɔ. Wi se si ka sinme welewe† wɔ. Mbege le le wi sepilige ki na, Yinnekpoyi li yaa ka ye wi ni mboo yin. ¹⁶ Wi yaa ti Izirayeli* tara woolo pe gbɔɔ mbe kanŋa pe pan pe Fɔ Yenŋele li kɔɔɔɔ. ¹⁷ Wi yaa ka pye pitunŋɔ* mbaa tanri Yenŋele li yege na Yinnekpoyi lo naa fanŋa ni, paa yege ŋga na Yenŋele yɔn senre yofɔ* Eli* wila pye, mbe ta mbe tanwa le teele poro naa pe piile pe sɔɔwɔ. Mbele pè je Yenŋele li senyoro ti na, mbe tijinliwe kan pe yeri paa mbele pè sin pe woo pi yen; jango

mbe tara woolo pele gbegele mbe pe yaga we Fɔ wi kan.»

¹⁸ Eɛn fɔ, a Zakari wì si mérége wi pye fɔ: «Mi yaa ki jen mele mbe yo ki yen kaselege? Naa m̀ le makɔ, a na jɔ fun wì le we?»

¹⁹ A mérége wì suu yɔn sogo ma yo fɔ: «Muwi mi yen Gabiriyeli* we, mi ma pye le Yenŋele li tanla na tunŋgo piin li kan. Lilan tun ma yo mbe pan mbe para ma ni, mbege sentanra nda ti yo ma kan. ²⁰ Eɛn fɔ, mee taga na senyoro ti na, to nda ti yaa ti yee yɔn fili ti yɔn filisanga wi na we; ki kala na, ma yaa kanŋa bombo, ma se ya para naa fɔ sa gbɔn pilige ŋga ki kagala ke yaa pye ki na.»

²¹ Ko sanga wo ni, janwa wila pye na Zakari wi singi. Kila pe pari, naa wila pye na mɔni wa sherigo gbɔɔ ki ni we. ²² Naa wila kaa yiri, wi sila ya para leele pe ni naa. A wì si kacɛn wa pye keyen ni ma naga pe na. A pè sigi jen ma yo Yenŋele làa yaara naga wi na wa sherigo gbɔɔ ki ni. A wì si koro bombo.

²³ Naa Zakari wi tunŋgo pyepiliye yila kaa kɔ wa sherigo gbɔɔ ki ni, a wì si sɔngɔɔ ma kari wi go. ²⁴ Naa ko sanga wo la kaa toro, a wi jɔ Elizabeti wì si kugbɔ le, nee wi yee lara ma saa gbɔn fɔ yenŋe kanŋurugo. ²⁵ Wila pye naa yee piin fɔ: «Ŋga we Fɔ wì pye mala kan ki ŋga: «Wilan yinriwe ta, kala na làa ti, a mi nee fere taa

†1.9: Eki 30.7.

†1.15: Nɔmbu 6.3; Kiti 13.4-5.

leele pe sɔgɔwɔ, ma lo laga na na.»
»

Merege wà la Zhezu sege ki yo ma Mari wi kan

²⁶Naa Elizabeti wi kugbɔ kila kaa ta yenje kɔgɔlɔni, a Yenjele li si merege Gabiriyeli wi torogo wa Galile tara, ca ka ni pege yinri Nazareti, ²⁷wa sumboro naŋa mbajeen ŋa pàa pye na yinri Mari wi yeri. Wila pye naŋa ŋa pàa pye na yinri Zhozefu wi yeri wi katogo jɔ. Ko naŋa wo la pye wunlunaŋa Davidi wi setirige pyɔ*. ²⁸A merege wì si saa ye wa Mari wi kɔrɔgɔ ma suu pye fɔ: «Mila ma shari Mari, mboro ŋa Yenjele li yinme kan ma yeri we. We Fɔ wi yen ma ni!»
²⁹A ki senre tì si Mari wi jatere wi piri wi na, a wi nɛɛ wi yɛɛ yewe ki sharaga kɔrɔ wi ni. ³⁰A merege wì suu pye fɔ: «Màga ka fye Mari, katugu mà yinme ta Yenjele li yeri. ³¹Wele, ma yaa kugbɔ le mbe pinambyɔ se, mboo mege ki taga Zhezu. ³²Wi mege ki yaa ka gbɔgɔ, pe yaa kaa wi yinri Yenjele na yaara ti ni fuun ti go na li Pinambyɔ. We Fɔ Yenjele li yaa kaa tege wunluwɔ*, paa yege ŋga na làa wi tele Davidi wi tege wunluwɔ† we. ³³Wi yaa kaa wi wunluwɔ pi piin Izirayeli tara woolo pe go na pilige pyew. Kɔsaga se ka pye wi wunluwɔ pi na.»

³⁴A Mari wì si merege wi pye fɔ: «Ko wogo ŋga ko yaa pye mele, naa mii si naŋa kala jen we?»

³⁵A merege wì suu pye fɔ: «Yinnekpoyi li yaa ka tigi ma na. Yenjele na yaara ti ni fuun ti go na li yawa pi yaa ka tɔn ma na. Ko kì ti pyɔ ŋa ma yaa ka se, wi yaa ka pye kpoyi*, paa wi yinri Yenjele li Pinambyɔ. ³⁶Wele, ma sefɔ jele Elizabeti we, wi lelewe po naa pi ni fuun, wi kugbɔ kì ta yenje kɔgɔlɔni. Ma si yala, leele pàa yo wo woro wa mbe se fyew. ³⁷Katugu kala la si ŋban Yenjele li yege na.»

³⁸Kona, a Mari wì sho fɔ: «Mi yen we Fɔ wi tunmbyee. Yenjele saga pye na kan, paa yege ŋga na màga yo na kan we.» A merege wì si yiri le wi tanla, mɛɛ kari.

Mari wila saa wi to seyenle Elizabeti wi shari

³⁹Ki wagati nungba wi ni, a Mari wì si yiri le mɛɛ fyeele ma kari ca ka ni, wa Zhude yanwira tara ti ni. ⁴⁰Wì ka saa gbɔn wa, a wì si ye wa Zakari wi go, mɛɛ Elizabeti wi shari. ⁴¹Naa Elizabeti wila kaa Mari wi sharaga ki logo, a piyenle li si tigile tigile wa Elizabeti wi lara. A Yinnekpoyi li si ye wi ni maa yin. ⁴²A wì si gbele ŋgbanga ma yo fɔ: «Mari, Yenjele li duwaw ma na jele pe sɔgɔwɔ. Pyɔ ŋa ma yaa se, wi yen duwaw pyɔ. ⁴³Ambɔ wi mi, we Fɔ wi nɔ wii pan wilan shari?»
⁴⁴«Wele, mɔɔ sharaga ki logo sanga ŋa ni, a piyenle li si tigile tigile wa na lara, nayinme pi kala na. ⁴⁵Ferewe yen ma woo, katugu ŋga kì yo ma kan ma yiri wa we Fɔ wi

†1.32: 2 Sami 7.17; Yuuro 132.11.

yeri, mà taga ki na ma yo ki yaa ki yee yon fili.»

Mari wila pye na Yenjele li kajeŋge ki yari

46 Kona, a Mari wì sho fɔ:
 «Mi yen na we Fɔ wi gbogo wa na kotogo na.
 47 Na nawa pì yinŋi we Shofo Yenjele li kala na;
 48 katugu li yen na li kulojɔ ŋa wùu yee tirige wi kɔrsi.
 Ee, mbege le nala, sanga wi ni fuun woolo pe yaa laga yuun mbe yo mi yen ferewe na;
 49 katugu Yenjele na yawa pi ni fuun Fɔ, li kagbɔgɔlɔ pye na kan.
 Li mege ki yen kpoyi.
 50 Mbele paa fye li yee† nali gbogo,
 li yaa la pe yinriwe taa fɔ sanga pyew.
 51 Lì yawa kagala pye li fanŋga kee ki ni.
 Een fɔ, mbele yee gbɔgɔwɔ ma pye wa pe kotogo na, li ma poro jaraga.
 52 Lì wunlumbolo pe laga wa pe wunluwɔ jɔnrɔ ti na,
 een fɔ, mbele pè pe yee tirige, li poro mere to yirige.
 53 Funjo yen mbele na, li yarijende legerɛ kan poro yeri, a pè ka ma tin.

Een fɔ, li penjagbɔrɔ fenne poro yaga paa kee kewara.
 54 Lì Izirayeli woolo pe saga, poro mbele pe yen li tunmbyeele wele.
 Lì nawa to mali kajeŋge ki pye†.
 55 Ligi pye Abirahamu naa wi setirige piile pe kan fɔ sanga pyew†,
 paa yege ŋga na làa ki yon fɔlɔ* kɔn we teleye pe yeri we.»

56 A Mari wì si koro wa Elizabeti wi yeri paa yeŋge taanri yen, ko punjo na, a wì si sɔngɔrɔ wa pe ca.

Naja ŋa pàa pye na yinri Zhan Batisi wi sege ye

57 Naa Elizabeti wi sepilige kila kaa gbɔn, a wì si pinambyɔ se.
 58 Naa wi cɛnyeenle poro naa wi go woolo pe ni, pàa kaa ki logo ma yo we Fɔ wila wi yinriwe ta fɔ jɛŋge, a pe nee yɔgɔri wi ni ja. 59 Naa piyenle làa kaa ta pilige kɔlɔtaanri, a pè si pan mboo kenrekenre*. Piyenle li to mege Zakari ko pàa pye na jaa mbe taga li na. 60 Een fɔ, a nɔfɔ wì sho fɔ: «Ayoo, pe yaa laa yinri: «Zhan.» »
 61 A leele pè sho fɔ: «Ki Zhan mege ŋga ka si woro wa ye sege ki ni!»
 62 A pè si keyen wa pyɔ wi to wi yeri, mbe ta mbege jɛn paa yege ŋga na wila jaa paa pyɔ wi yinri we. 63 A Zakari wì si walaga yenri pe yeri, mee ki yɔnlɔgɔ wi na ma

†1.50: Yuuro 103.17.
 †1.52-54: Yuuro 98.3; Eza 41.8-9.
 †1.55: Zhene 17.7; 22.18.

yo fɔ: «Wi mege ki n̄ga Zhan.» A ko si to pe yɔn na. ⁶⁴Le ki yɔngɔlɔ nuɔgba ke ni, a Zakari wi n̄gayinne li si sanga, a w̄i si ya na para naa fɔn̄ngɔ. A wi n̄e Yɛn̄jele li sɔnni n̄gbanga. ⁶⁵K̄i kaa pye ma, a pe cɛnyɛenle pe ni fuun p̄e si fyɛ. Wa Zhude yanwira tara ti ni fuun ti ni, a pe n̄e ki kagala ke yari wa na pe yɛe kaan. ⁶⁶Mbele fuun p̄aa ki sɛnrɛ ti logo, p̄aa pye na jatere piin ti na, n̄e pe yɛe yewe na yuun fɔ: «Ki piyenle na li yaa ka pye yinḡi lere cɛnle ma?»

Katugu kaselege ko na, Yɛn̄jele li yawa p̄ila pye li ni.

Zakari wi Yɛn̄jele yɔn sɛnrɛ yowo yuuro ni

⁶⁷A Yinnɛkpoyi li si ye piyenle li to Zakari wi ni maa yin. A wi n̄e Yɛn̄jele li yɔn sɛnrɛ ti yuun na yuun fɔ:

⁶⁸«Yaa we Fɔ, Izirayeli tara woolo pe Yɛn̄jele li sɔnni; katugu li pan ma li woolo pe kɔrɔsi ma pe shɔ.

⁶⁹L̄i Shɔfɔ fan̄nga fɔ torogo we kan.

Pa l̄i u yirige wa wunlunaja Davidi, n̄a w̄ila pye li tunmbyee wi setirige piile pe sɔgɔwɔ†.

⁷⁰L̄aa ki wogo ki yo faa wa li yɔn sɛnrɛ yofenne* kpoyi pe yɔn.

⁷¹L̄aa ki yɔn fɔlɔ kɔn ma yo li yaa ka we shɔ we mbenfenne poro naa we panrafenne pe kɛɛ.

⁷²Fɔ li yaa we tɛleye pe yinriwe ta, mbe nawa to yɔn finliwe kpoyi mba l̄aa le pi na.

⁷³Katugu l̄aa wugu ma we tɛle Abirhamu wi kan†

⁷⁴ma yo li yaa we shɔ we mbenfenne pe kɛɛ,

mbe we kan waa tunngo piin li kan, waga kaa fyɛ;

⁷⁵jango we pye kpoyi, we sin li yɛge na,

we yinwege piliye yi ni fuun yi ni†.

⁷⁶Mboro fun na pyɔ, pe yaa kaa ma yinri Yɛn̄jele na yaara ti ni fuun ti go na li yɔn sɛnrɛ yofɔ;

katugu ma yaa ka keli we Fɔ wi yɛge mboo kɔngolo ke gbegede wi kan.

⁷⁷Ma yaa wi woolo pe pye pege jen fɔ wi yaa ka pe kapere ti kala yaga pe na,

mbe pe shɔ.

⁷⁸We Yɛn̄jele li yinriwe taga naa li kajɛge ki kala na,

li yaa ti naayeri yanwa† pi yiri we na paa lalaaga ki yen;

†1.69: Yuuro 132.17; Eza 9.5-6.

†1.73: Zhene 22.16.

†1.75: Efe 4.24; Tite 2.14.

†1.78: Naayeri yanwa pi kɔrɔ wi yen na para Kirisi, Shɔfɔ wi panga ko sɛnrɛ na; Nɔmbu 24.17; Eza 9.2; 60.1; Mala 3.20; 4.2.

⁷⁹ *jango mbele pe yen ma cen wa wɔwɔ po naa kunwɔ pi yinme† pi ni, mbe yanwa yirige pe kan, mbe we kan waa tanri wa yeyinŋge konɔ li ni.»*

⁸⁰ A pyɔ wi nɛɛ lee na kee, a wi kotogo ki nɛɛ cɛɛn wi na. Naa wila kaa yegɛ to, a wì si saa cen wa gbinri* wi ni fɔ ma saa gbɔn pilige ŋga wila kaa wi yɛɛ naga Izirayeli woolo pe na we.

**Zhezu wi sege
kila pye yegɛ ŋga na ki ŋga**

(Mati 1.18-25)

2 ¹ Ki wagati wi ni, a Sesari* Ogusiti wì si konɔ kan ma yo pe Drɔmu tara woolo pe ni fuun pe jiri.

² Ki konɔbanɔga ko layi pàa pye na pe jinri, ma yala Kirinusi wo wila pye gboforoneri wa Siri tara ti go na. ³ Ki kala na, leele pe ni fuun pàa pye na kee pe teele cara pe sa pe jiri.

⁴ A Zhozefu fun wì si yiri wa Nazareti ca, wa Galile tara, mɛɛ kari wa Zhude tara, wa Betilɛemu ca, ko ŋga pàa wunlunaŋa Davidi wi se† wa we, mbe saa yɛɛ kan poo jiri, katugu wo fun pa wila yiri wa Davidi sege ki ni. ⁵ A wì si kari ma saa wi yɛɛ kan pòo jiri wo naa Mari wi katogo jɔ wi ni. Ki sanga wi ni, Mari wila pye kugbɔ ni. ⁶ Ma pe ta wa Betilɛemu,

a Mari wi sepilige kì si gbɔn. ⁷ A wì suu pinambyɔ konɔbanɔga wi se, mɛɛ piyenle li fo parisankɔnrɔ kɔnrɔ ni ma li sinŋge yaayoro kayaraga, katugu pe sila sinlesaga ta wa nambanmbala tugogo.

**Merege wà la Zhezu sege ki yo
simbaala kɔnrifenne pele kan**

⁸ Wa ki tara nungba ti ni, simbaala kɔnrifenne* pèle la pye wa. Pàa pye na wɔnɔwɔ gbaanri pe yɛɛ na yembinɛ, na pe simbaala pe kɔrɔsi wa yan. ⁹ Ma pe ta wa, a we Fɔ* wi merege* wà si pan ma yere le pe tanla. A we Fɔ wi gbɔgɔwɔ yanwa pì si yin ma pe maga. A pè si fyɛ fɔ jɛnɛɛ. ¹⁰ Eɛn fɔ, a merege wì si pe pye fɔ: «Yaga ka fyɛ, katugu mì pan mbe sentanra yo mbe ye kan, nda ti yaa nayinme gbɔɔ kan ye tara woolo pe ni fuun pe yeri. ¹¹ Ti nda fɔ: «Nala yembinɛ na li ni, wa Davidi ca ki ni, pè Shɔfɔ se wa ye kan. Wo wi yen Kirisi*, we Fɔ we.»

¹² Kacɛn ŋa wi yaa ti yee saa yan yoo jen wowi ŋa: Na yaga ka sa gbɔn, ye yaa piyenle la yan pèli fo parisankɔnrɔ kɔnrɔ ni ma li sinŋge yaayoro kayaraga.»

¹³ Le ki yɔngɔɔ nungba ke ni, ma pe yaga le, a mɛɛgɛye pèle si yiri wa yenŋele na naa legere ma pan le konɔbanɔga wi tanla. A pe nɛɛ Yenŋele li sɔnni na yuun fɔ:

†1.79: Mbele pe yen ma cen wa wɔwɔ po naa kunwɔ pi yinme pi ni, poro pe yen mbele pè punɔ ma laga Yenŋele li na (Eza 9.1-2; Mati 4.16).

†2.4: 1 Sami 17.12; Zhan 7.42.

¹⁴ «Gbɔgɔwɔ yen Yenɲele woo, lo na li yen wa naayeri lara ti ni fuun ti go na.

Leele mbele pèli ndanla laga tara ti ni, lili yeyinɲe ki kan pe yeri.»

Simbaala kɔnrifenne pàa kari sa Zhezu wi yan

¹⁵ Naa mɛrɛgɛye pàa kaa yiri le simbaala kɔnrifenne pe tanla mbe sɔngɔɔ wa yenɲele na, a pe nɛɛ pe yɛɛ piin fɔ: «Yè pan we kari wa Betilɛɛmu, ki daga we sa ɲga kɔ pye ki yan yenle ni, ɲga we Fɔ wì we pye wè jen we.»

¹⁶ A pè si fyɛɛle ma kari, mɛɛ saa Mari naa Zhozefu pe yan, naa piyenle li ni, pèli sinɲge wa yaayoro kayaraga ki ni. ¹⁷ Naa pàa kaa li yan, a pe nɛɛ sɛnre nda mɛrɛgɛ wila yo pe kan ki pyɔ wi kanɲgɔɔ ti yege yuun. ¹⁸ Mbele fuun pàa ki sɛnre ti logo simbaala kɔnrifenne pe yeri, tila pe pari. ¹⁹ Eɛn fɔ, a Mari wi nɛɛ ki kagala ke teri wa wi nawa na jatere piin ke na. ²⁰ Kona, a simbaala kɔnrifenne pè si sɔngɔɔ wa pe yirisaga, na Yenɲele li gbogo nali sɔnni ɲga pàa logo ma yan ki kala na, katugu ki ni fuun kila pye paa yege ɲga na mɛrɛgɛ wila ki yo ma pe kan we.

Pàa pyɔ wi mɛgɛ ki taga

²¹ Naa pyɔ wila kaa ta pilige kolɔtaanri, a kɔ si gbɔn poo

kenrekenre*, a pè suu mɛgɛ ki taga Zhezu. Ko mɛgɛ ko mɛrɛgɛ wila pan ma kan na nɔfɔ wi fa kugbɔ ki le.

Pàa Zhezu wi le Yenɲele kɛɛ wa sherigo gbɔgɔ ki ni

²² Naa pilige kila kaa gbɔn Zhozefu naa Mari pe pe yɛɛ pye kpoyi* mbe yala Moyisi ɲgasele li ni, a pè si kari wa Zheruzalɛmu, mbe sa pyɔ wi le Yenɲele kɛɛ.

²³ Pàa ko pye ma, katugu ki yen ma yɔnɔgɔ wa we Fɔ wi lasiri* sɛwɛ wi ni ma yo fɔ: «*Pinambyɔ kɔɲbanɲa pyew wi daga poo le we Fɔ wi kɛɛ†.*» ²⁴ A pè si saa saraga* ɲga Yenɲele li lasiri wì naga ki wɔ fun. Ko yen *ketɛɲge shyen, nakoma jɛndɛtuwaye shyen†.*

²⁵ Wa Zheruzalɛmu, naɲa wà la pye wa, pàa pye naa yinri Simeyɔn. Wila pye ma sin na fyɛ Yenɲele li yege, na ɲa wi yaa pan mbe Izirayeli* woolo pe shɔ wi singi. Yinnekpoyi làa pye wi ni. ²⁶ Làa ki naga wi na ma yo wi se ku na wii Kirisi wi yan gben, ɲa we Fɔ wi yaa torogo we. ²⁷ Ki pilige ki ni, a Yinnekpoyi lɔ si Simeyɔn wi yege sin ma kari wi ni wa sherigo gbɔgɔ* ki ni. Naa Zhezu wi sevenne pàa kaa pan wi ni, mbe pan mbe ɲga lasiri wila naga ki yɔn fili wi na sanga ɲa ni, ²⁸ a Simeyɔn wì si pyɔ wi shɔ maa yigi wa wi keyen yi ni, mɛɛ Yenɲele li sɔn ma yo fɔ:

†2.23: Eki 13.2.

†2.24: Levi 12.8.

²⁹ «We Fɔ, nga màa yo ma yaa pye, kigi yee yon fili yingɔ.

Ki kala na, mi nga ma tunmbyee, ma mbe ya mbanla le yeyingge na.

³⁰ Katugu mɔɔ Shɔfɔ wi yan yenle ni,

³¹ nga mà kan lere pyew wi yeri we.

³² *Wo wi yen yanwa mba pi yaa ti cengele woolo pe ni fuun pɔɔn jen†,*

mbe gbɔɔwɔ kan Izirayeli, ma tara woolo pe yeri.»

³³ Senre nda Simeyɔn wila pye na yuun Zhezu wi kanngɔɔ tɔla Mari naa Zhozefu pe pari fɔ jɛngɛ. ³⁴ A Simeyɔn wì si duwaw pye pe kan, mɛɛ Zhezu wi nɔ Mari wi pye fɔ: «Wele, Yenɛɛle ligi pyɔ nga wi wɔ, jaŋgo Izirayeli woolo pe legerɛ mbe puŋgo li na, konaa pe legerɛ mbe shɔ fun. Wi yaa ka pye Yenɛɛle li tegere, nda leele pe yaa kaa kendige woo ti kala. ³⁵ Wi yaa ka ko pye ma, jaŋgo mbe lelegerɛ jaterɛ pye mboo yirige funwa na. Mboro wo na Mari, ki kayanɔa ki yaa ka gbɔɔ ma na ndɛɛ paa ma kɔɔnɔ tokobi ni.»

Yenɛɛle yon senre yofɔ Anni wi senre re

³⁶ Yenɛɛle yon senre yofɔ* jele wà la pye wa. Pàa pye naa yinri Ani. Fanuweli sumborombyɔ lawi, ma yiri wa Azeri cenle li ni. Wila le fɔ jɛngɛ. Naa pàa wi jayire pye

wi sumborowo sanga wi ni, yeɛle kɔɔshyen wila pye wi pɔɔ wi ni, a nanɔa wì si ku maa yaga. ³⁷ A wì si koro nanɔgunɔ ma saa gbɔn fɔ yeɛle nafa tijere ma yiri tijere. Wi sila pye na yinrigi wa sherigo gbɔɔ ki ni. Eɛn fɔ, wila pye na Yenɛɛle li gbogo yɛngɛ lege naa yenɛɛle yenrewe ni, sɔnɔ naa yembinɛ. ³⁸ Ki sanga nunɔba wi ni, ma Simeyɔn wi yaga wila para, a Ani wì si gbɔn wa pe na nɛɛ Yenɛɛle li shari. Mbele fuun pàa pye naga singi Yenɛɛle li Zheruzalemu ca ki go shɔ, a wi nɛɛ para pe ni pyɔ wi senre na.

Zhezu wi teele pàa sɔngɔɔ wa Nazareti

³⁹ We Fɔ wi lasiri wila nga naga, naa Zhezu wi sevenne pàa kaa ki pye maga yon fili, a pè si sɔngɔɔ wi ni wa Galile tara, wa Nazareti ca. ⁴⁰ A pyɔ wi nɛɛ lee na fanɔnga taa na kee. Wila yin kajenme pi ni. A Yenɛɛle lè si yinme kan wi yeri.

Zhezu wila ta yeɛle ke ma yiri shyen, mɛɛ kari wi Paki feti konɔbanɔa wi na wa sherigo gbɔɔ ki ni

⁴¹ Yeɛle pyew, Zhezu wi sevenne pàa pye na kee wa Zheruzalemu, wa Paki* feti wi na. ⁴² Naa Zhezu wila kaa ta yeɛle ke ma yiri shyen, a pè si kari wi ni wa, ma yala feti wi kaleɛ ki ni. ⁴³ Naa feti wila kaa kɔ, a pè si sɔngɔɔ. Eɛn fɔ, a pe pyɔ Zhezu wo si koro wa Zheruzalemu. Wi sevenne pe sila pye ki jenme.

†2.32: Eza 42.6; 49.6.

⁴⁴ Pàa pye naga jate ndeε wi yen wa pe tangayεenle pe ni. A pè si pilige nunḡba tangala tanga nεε wi lagajaa wa pe woolo poro naa pe wenne pe sɔḡɔwɔ. ⁴⁵ Naa pàa kaa wi wele pe suu yan, a pè si sɔḡɔwɔ wa Zheruzalemu naa lagajaa. ⁴⁶ Ki pilige taanri wogo ki na, a pè si saa wi yan wa sherigo ḡbɔḡ ki ni. Wila pye ma cen wa lasiri sεwe jenfenne* pe sɔḡɔwɔ, na nuru pe yeri konna na pe yewe. ⁴⁷ Mbele fuun pàa pye le na nuru wi yeri, wi tijinliwε po naa wi senre nda wila pye na pe yɔn sogo tila pe pari. ⁴⁸ Naa wi sevenne pàa ka saa wi yan, a kì si pe pari. A Zhezu wi nɔ wì suu pye fɔ: «Na pyɔ, kì pye mele, a mà si nḡa ko pye we na yεen? Mi naa ma to wi ni we jatere wì piri na we na, naa wè pye nɔw wele we.»

⁴⁹ A Zhezu wì sho fɔ: «Ki cen mele ye nεε na lagajaa? Ye sigi jen mbe yo mi daga mbanla yεε le na To Yenḡele li kagala ke ni wi le†?»

⁵⁰ Eεn fɔ, senre nda wila yo ma pe kan, pe sila ti kɔwɔ jen.

⁵¹ Kona, a Zhezu wì si pinle pe ni ma sɔḡɔwɔ wa Nazareti. Wila pye na pe ḡbogo. Wi nɔ wila pye naga kagala ke teri wa wi nawa.

⁵² Zhezu wila pye na lee na kee, a ka nεε tari wi kajenme pi na. A wi kala lì Yenḡele lo naa leele pe ndanla.

ZHEZU WI TUNḡGO KI GBEḡELEME KALA

3.1--4.13

Zhan Batisi wila ki yari ma yo Zhezu wila paan

(Mati 3.1-12; Maki 1.1-8; Zhan 1.19-28)

3 ¹ Tiberi Sesari* wi wunluwɔ pi yele ke ma yiri kanḡurugo wolo li na, kila yala Pɔnsi Pilati* wo wila pye ḡboforoneri Zhude tara ti go na. A Erɔdi* wo cen Galile tara to go na. Erɔdi wi ndɔ Filipu wo la cen Iture naa Tirakoni tara to go na. A Lisaniya wo cen Abileni tara to go na. ² Anne naa Kayifu poro pàa pye saraga wɔfenne teele* wele. Ki sanga wi ni, a Yenḡele li senre tì si ḡbɔn Zakari wi pinambyɔ Zhan wi na, maa ta wa ḡbinri*† wi ni. ³ Kì kaa pye ma, a Zhan wi nεε Zhuriden ḡbaan yɔn cara ti yanri, naga yari leele pe kan na pe piin fɔ: «Ye ye kapere ti jen, yeri yaga, ye ye yεε kan pe ye batize*. Pa Yenḡele li yaa ye kapere ti kala yaga ye na.»

⁴ Ko la pye ma, paa yεḡe nḡa na ki yen ma yɔnɔḡɔ wa Yenḡele yɔn senre yofɔ* Ezayi* wi sεwe wi ni ma yo fɔ:

*Lere wa magala yen na yinrigi wa
ḡbinri wi ni na yuun fɔ:*

Ye we Fɔ wi konɔ li ḡbeḡele,
yoo kombigile ke sinzin!*

⁵ *Yanwira ḡbunlunderε ti ni fuun ti
yaa ka yinyin.*

†2.49: Zhan 4.34; 6.38.

†3.1-2: Luki 1.80.

¹⁸Zhan wila pye na leele pe nari kagala legere kele yege ni ma naa, ma ta na Yenjele li Sentanra ti yari pe kan. ¹⁹Zhan wila pye na gboforoneri Erɔdi wi yege senre yuun, katugu Erɔdi wila wi ndɔ jɔ Erodiyadi wi shɔ wi yeri maa tege, ma nuru naa ma kapere legere ta yege pye. ²⁰A wì si nuru naa ma ka taga wi kapere ti na, ma Zhan wi le kaso.

Zhan wila Zhezu wi batize

(Mati 3.13-17; Maki 1.9-11)

²¹Naa leele pe ni fuun pàa kaa batize ma kɔ, a Zhezu fun wì si batize. Naa wila kaa na Yenjele li yenri sanga ɲa ni, a naayeri wì si yenge. ²²A Yinnekpoyi lì si tigi wi na wire cɛnlɔmɔ ni paa ketene yen. A magala là si yiri wa yenjele na ma yo fɔ: «Mboro ma yen na Pinambyɔ ɲa wìlan ndanla jenge we. Ma kala lilan ndanla fɔ jenge.»

Zhezu tɛleye pe mɛrɛ ti nda

(Mati 1.1-17)

²³Sanga ɲa ni Zhezu wila wi tunɲgo ki le, wila ta paa yele nafa ma yiri ke yen. Leele pàa pye naa jate paa Zhozefu pyɔ yen. Zhozefu wo to wo lawi ɲa Eli. ²⁴Eli to wo lawi ɲa Matati. Matati to wo lawi ɲa Levi. Levi to wo lawi ɲa Melishi. Melishi to wo lawi ɲa Zhanayi. Zhanayi to wo lawi ɲa Zhozefu. ²⁵Zhozefu to wo lawi ɲa Matatiyasi. Matatiyasi to wo lawi ɲa Amɔsi. Amɔsi to wo lawi ɲa Nahumu. Nahumu to wo lawi ɲa

Esili. Esili to wo lawi ɲa Nanɲayi. ²⁶Nanɲayi to wo lawi ɲa Maati. Maati to wo lawi ɲa Matatiyasi. Matatiyasi to wo lawi ɲa Semeyi. Semeyi to wo lawi ɲa Zhozeki. Zhozeki to wo lawi ɲa Zhoda. ²⁷Zhoda to wo lawi ɲa Zhouwana. Zhouwana to wo lawi ɲa Ereza. Ereza to wo lawi ɲa Zorobabeli. Zorobabeli to wo lawi ɲa Salaceli. Salaceli to wo lawi ɲa Neri. ²⁸Neri to wo lawi ɲa Melishi. Melishi to wo lawi ɲa Adi. Adi to wo lawi ɲa Kosamu. Kosamu to wo lawi ɲa Elimadan. Elimadan to wo lawi ɲa Eri. ²⁹Eri to wo lawi ɲa Zhezu. Zhezu to wo lawi ɲa Eliyezeri. Eliyezeri to wo lawi ɲa Zhorimu. Zhorimu to wo lawi ɲa Matati. Matati to wo lawi ɲa Levi. ³⁰Levi to wo lawi ɲa Simeyɔn. Simeyɔn to wo lawi ɲa Zhuda. Zhuda to wo lawi ɲa Zhozefu. Zhozefu to wo lawi ɲa Zhonamu. Zhonamu to wo lawi ɲa Eliyakimu. ³¹Eliyakimu to wo lawi ɲa Meleya. Meleya to wo lawi ɲa Mena. Mena to wo lawi ɲa Matata. Matata to wo lawi ɲa Natan. Natan to wo lawi ɲa Davidi. ³²Davidi to wo lawi ɲa Izayi*. Izayi to wo lawi ɲa Zhobedi. Zhobedi to wo lawi ɲa Bowazi. Bowazi to wo lawi ɲa Salimɔ. Salimɔ to wo lawi ɲa Naasɔ. ³³Naasɔ to wo lawi ɲa Aminadabu. Aminadabu to wo lawi ɲa Adime. Adime to wo lawi ɲa Arini. Arini to wo lawi ɲa Esirɔn. Esirɔn to wo lawi ɲa Faresi. Faresi to wo lawi ɲa Zhuda. ³⁴Zhuda to wo lawi ɲa Zhakɔbu. Zhakɔbu to

wo lawi ŋa Izaki. Izaki to wo lawi ŋa Abirahamu. Abirahamu to wo lawi ŋa Tara. Tara to wo lawi ŋa Nakɔri. ³⁵Nakɔri to wo lawi ŋa Seruki. Seruki to wo lawi ŋa Arago. Arago to wo lawi ŋa Faleki. Faleki to wo lawi ŋa Heberi. Heberi to wo lawi ŋa Sala. ³⁶Sala to wo lawi ŋa Kayinamu. Kayinamu to wo lawi ŋa Arifazadi. Arifazadi to wo lawi ŋa Semu. Semu to wo lawi ŋa Nowe*. Nowe to wo lawi ŋa Lameki. ³⁷Lameki to wo lawi ŋa Matusala. Matusala to wo lawi ŋa Enɔki. Enɔki to wo lawi ŋa Zharedi. Zharedi to wo lawi ŋa Maleleyeli. Maleleyeli to wo lawi ŋa Kayina. ³⁸Kayina to wo lawi ŋa Enɔsi. Enɔsi to wo lawi ŋa Seti. Seti to wo lawi ŋa Adama. Adama to wo lawi ŋa Yenŋele le.

Sɔtanla wila Zhezu wi wa ma wele mboo le kapege

(Mati 4.1-11; Maki 1.12-13)

4¹ Naa Yinnekpoyi lãa kaa Zhezu wi yin, a wì si yiri wa Zhuriden gbaan wi tanla ma songɔɔ. A Yinnekpoyi lè suu yege sin ma kari wi ni wa gbinri* wi ni. ²A Sɔtanla wì si saa naa wa ma wele mboo le kapege, ma saa ta fɔ piliye nafa shyen. Ki piliye yi ni, Zhezu wi sila yaraga ka ka. Naa ko piliye yo la kaa toro, a fungo suu yigi. ³Kona, a Sɔtanla wì suu pye fɔ: «Na kaa pye ma yen Yenŋele li Pinambyɔ, ki yo

ki sinndelege ŋga ki kan ki kanŋga buru». ⁴A Zhezu wì suu yɔn sogo ma yo fɔ: «Ki yen ma yɔnlogɔ wa Yenŋele senre sewe wi ni ma yo fɔ: «Yaakara to cɛ se ya mbe senwee wi baro.» »

⁵Kona, a Sɔtanla wì suu le ma kari wa naayeri, mɛɛ dunruya wunluwɔ pi ni fuun pi naga wi na le ki yɔnlɔ nungba li ni, ⁶mɛɛ wi pye fɔ: «Mi yaa ki fanŋga ŋga konaa ki wunluwɔ mba pi gbɔgɔwɔ pi ni fuun pi kan† ma yeri, ti pye ma woro; katugu to ti ni fuun nda to kan mi yeri. Mi kaa jaa mberi kan lere ŋa fuun yeri, mbe ya mberi kan wi yeri. ⁷Na maga kanŋguuro kan na jegele mbanla gbɔgɔ, ti ni fuun ti yaa pye ma woro.»

⁸A Zhezu wì suu pye fɔ: «Ki yen ma yɔnlogɔ wa Yenŋele senre sewe wi ni ma yo fɔ: «*Ta ma Fɔ* Yenŋele li gbogo, maa tunŋgo piin lo nungba kan†.*» »

⁹A Sɔtanla wì si kari wi ni naa wa Zheruzalemu, ma saa wi tege wa sherigo gbɔgɔ* ki namunɔ wi na, ma suu pye fɔ: «Na kaa pye ma yen Yenŋele li Pinambyɔ, yew ma kan wa tara; ¹⁰katugu Yenŋele senre sewe wila ki yuun ma yo fɔ: «*Yenŋele li yaa konɔ kan li mɛregeye* pe yeri pɔɔn tɔgɔ.*» ¹¹Ki si yen ma yɔnlogɔ naa fɔ: «*Pe yaa ma tɔgɔ wa pe keyen yi ni, jango maga kɔɔn tɔlogɔ ki kurugo sinndelege ka na†.*» »

†4.6: Zhan 12.31; 14.30; 1 Zhan 5.19.

†4.8: Dete 6.13.

†4.10-11: Yuuro 91.11-12.

¹²A Zhezu wì suu pye fɔ: «Yenɲele senre sewe wi yen naga yuun ma yo: «*Maga ka ma Fɔ Yenɲele li wa mbe wele*†.» »

¹³Naa Sɔtanla wila kaa Zhezu wi wa ma wele wamawelewe pi cenle pyew pi na ma saa kɔ, a wì suu yaga le mee kari, nee wi singi pilifɔnɲɔ na.

ZHEZU WI TUNɲGO WA GALILE TARA

4.14--9.50

Zhezu wila wi tunɲgo ki le wa Galile tara

(Mati 4.12-17; Maki 1.14-15)

¹⁴Ko punɲgo na, a Zhezu wì si sɔnɲɔrɔ wa Galile tara, Yinnekpoyi

li yawa pila pye wi ni. A wi mege kì si yiri wa ki tara ti lagapyew ki ni.

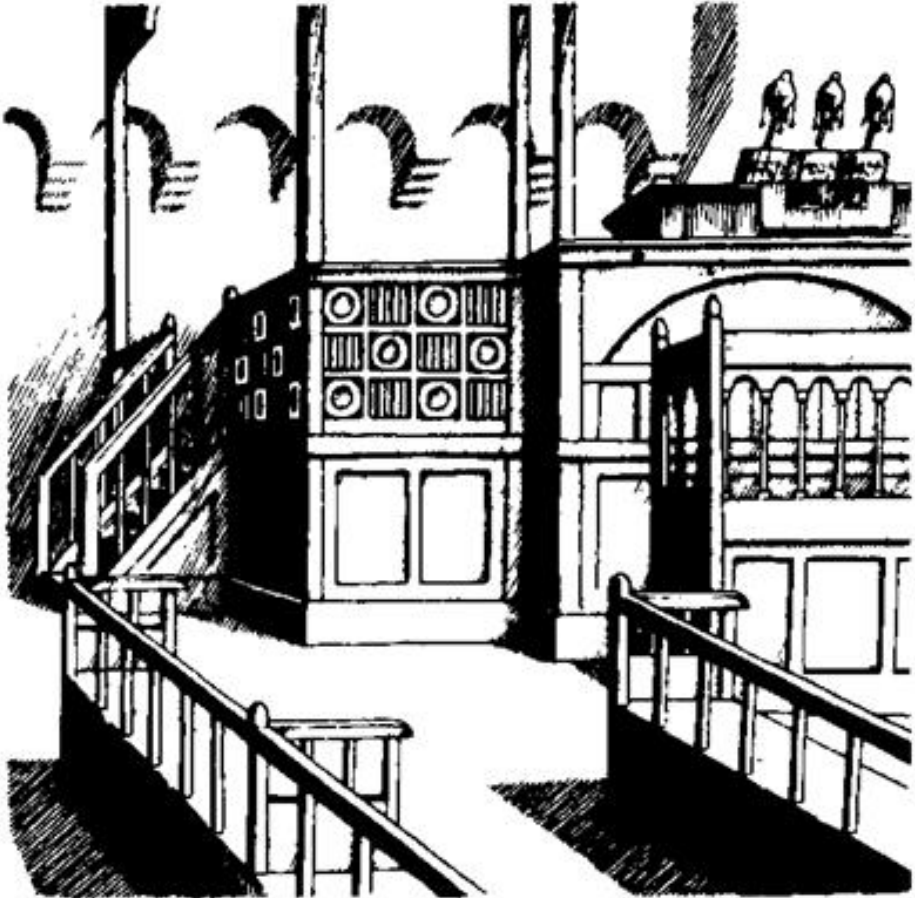
¹⁵Wila pye na leele pe nari Yenɲele senre ti ni wa sheryinre ti ni, a leele pe ni fuun paa wi sɔnni.

Nazareti ca fenne pàa je Zhezu wi na

(Mati 13.53-58; Maki 6.1-6)

¹⁶A Zhezu wì si kari wa Nazareti, pa pàa wi koro wa, a wì saa gbɔn lere. Naa cenpilige* kila kaa gbɔn, a wì si saa ye wa sherigo* ki ni paa yege nɲa na wila pye naga piin faa we. A wì si yiri ma yere mbe

†4.12: Dete 6.16.

Sherigo ki nawa (Luki 4.16)

Yenjele senre ti kara leele pe kan.
 17 A pè si Yenjele yon senre yofɔ*
 Ezayi* wi sewe wi le maa le wi kee.
 A wì suu yenge mæe laga ka yan, ki
 yen ma yonlɔgɔ wa ma yo fɔ:

18 *We Fɔ wi Yinne li yen na ni.*
Wilan wɔ mbaa Sentanra ti yuun
fyɔnwɔ fenne pe kan.

Wilan tun ma yo mbaa ki yari
kasopiile pe kan fɔ pe yaa
ka pe wa,
mbaa ki yari fyɔnwɔ pe kan fɔ pe
yaa kaa yaan,
mbe mbele leele pe yen na jɔlɔ pe
shɔ mbe pe wɔ wa jɔlɔgɔ ki
ni,
 19 *mbaa we Fɔ wi kajenge pyeyele*
li wogo ki yari†.

†4.19: Eza 61.1-2.

²⁰ Ko punjo na, a Zhezu wì si sewe wi tòn maa kan sherigo tunmbyee wi yeri mæe cæn. Mbele fuun pàa pye wa sherigo ki ni, a pè si pe yengele ke kan wi na naa wele. ²¹ A wi næe pe piin fò: «Yenjele senre sewe wi senre nda mì kara yè logo, tiri yæe yòn fili nala.»

²² Pe ni fuun pàa pye naa metanga yinri, senjende nda tila yiri wa wi yòn tila pe pari. A pe næe yuun fò: «Zhozefu† pinambyo wo ma ña yæen?»

²³ A Zhezu wì si pe pye fò: «Ki yen kaselege fò ye yaa kaga yomiyele na li wa na kala na, mbe yo fò: «Mboro ña were pyefò, ma yæe sagala ye!» Ye yaa si kaga yo naa mbe yo fò: «Kagala ñgele mà pye wa Kaperinawu† wè logo, ke yongò pye fun laga ma ca ki ni!» »

²⁴ A wì si pe pye naa fò: «Kaselege ko na, mila ki yuun ye kan, ko Yenjele yòn senre yofò woro wa, ña wi ca† woolo pe maa yigi jenge.

²⁵ Mi næe ki yuun naga finligi ye kan, ki yen kaselege fò Eli* sanga wi na, nanjunjaala pàa pye ma lege laga Izirayeli* tara, sanga ña ni tisaga kila yere yele taanri naa yenje kògòlòni. A funjo gbògò kì to laga tara ti ni. ²⁶ Ma si yala, *Yenjele li sila Eli* wi tun poro wa kpè yeri wi sa pe saga; èen fò, làa wi tun*

nanjunjo nungba yeri ce, wa Sarepita ca, wa Sidon† tara, ma yo wi saa saga. ²⁷ Yenjele yòn senre yofò Elize sanga wi na fun, yayenwe fenne* pàa lege laga Izirayeli tara. Ma si yala, poro wa kpè sila sagala. Èen fò, ndæe Siri tara fenne nanja ña pàa pye na yinri Naama† wo nungba wila sagala.»

²⁸ Mbele fuun pàa pye wa sherigo ki ni, naa pàa kaa ki senre ti logo Zhezu wi yeri, a pè si nawa ngban fò jenge. ²⁹ A pè si yiri, mæe wi tilele ma yiri wi ni wa ca nawa. Pe ca kila pye ma kan yanwiga ñga na, a pè si kari wi ni wa ki go na, jango mboo wònrògò mboo wa wa yanwiga titege ki ni. ³⁰ Èen fò, a Zhezu wì si toro wa pe sògòwò, mæe kari†.

Zhezu wila yinne tipele fò wa sagala

(Maki 1.21-28)

³¹ Ko punjo na, a Zhezu wì si kari wa Galile tara, wa Kaperinawu ca, mæe saa na leele pe nari Yenjele senre ti ni wa sherigo ki ni cènpiliye yi ni. ³² Wi Yenjele senre nagalòmò pila pe pari, katugu wila pye na para fannga ni. ³³ Ki cènpilige ka ni, nanja wà la pye wa sherigo ki ni, yinne tipele la pye wi ni. A wo si gbele ngbanga ma yo

†4.22: Mati 13.55; Maki 6.3; Zhan 6.42.

†4.23: Mati 11.23.

†4.24: Mati 13.57; Zhan 4.44.

†4.26: 1 Wunlu 17.9.

†4.27: Naama wila taga Yenjele li na, ko kì ti wila sagala; 2 Wunlu 5.14.

†4.30: Zhan 7.30; 8.59; 10.39.

fɔ: ³⁴ «Iye! Yin̄gi ki yen woro naa mboro sɔgɔwɔ Nazareti ca fenne Zhezu! Ma pan mbe we tɔngɔ wi le? Lere ŋa wi mboro, mɔɔ jen. Ma yen Yen̄jele li Lere kpoyi*!»

³⁵ A Zhezu wì si gbanla ki yinne tipele li na, ma li pye fɔ: «Pyeri wa, ma wɔ ki naŋa ŋa wi ni!»

A yinne tipele li si naŋa wi jan le tara leele pe ni fuun pe yege na, mee wɔ wi ni. Een fɔ, li sila kapege pye wi na. ³⁶ A leele pe ni fuun pe nee kawa, nee pe yee yewe na yuun fɔ: «Iye, yin̄gi senre ri nda to yeen? Ki naŋa ŋa wila para fan̄ŋa naa yawa ni yinne tipegele ke ni, a kaa woo leele pe ni.»

³⁷ A Zhezu wi mege kì si yiri wa ki tara ti ni fuun ti ni.

Zhezu wila yambala legere sagala

(Mati 8.14-17; Maki 1.29-34,35-39)

³⁸ Naa pàa kaa yiri wa sherigo ki ni, a Zhezu wì si kari wa Simɔ wi go. Ki sanga wi ni, Simɔ wi jɔ nɔ wo wila pye na jɔlɔ witiwerewe ni. A pè suu yenri ma yo wuu sagala. ³⁹ A Zhezu wì si fɔli wa jele wi go kee ki yeri, mee para ŋgbanga witiwerewe pi na. A witiwerewe pì si kɔ. A jele wì si yiri le ki yɔngɔlɔ nuŋgba ke ni, nee pe kala yɔngɔ.

⁴⁰ Naa yɔnlɔ kila kaa to, mbele fuun yambala la pye pe yeri na jɔlɔ yama cenle legere ni, a pè pe le ma pan pe ni Zhezu wi kɔrɔgɔ. A wì si kee taga pe ni fuun nuŋgba nuŋgba pe na ma pe sagala.

⁴¹ Yinne tipegele la wɔ lelegere ni

na gbele ŋgbanga na yuun fɔ: «Ma yen Yen̄jele li Pinambyɔ!» A Zhezu wì si para ke na ŋgbanga, wi sila yenle kaa para, katugu kàa ki jen ma yo wo wi yen Kirisi* we.

⁴² Naa laga kila kaa laga, a Zhezu wì si yiri wa ca mee kari wa yan, wa laga ŋga lere sila pye we. A janwa wì si yiri naa lagajaa. Naa pàa ka saa gbɔn wa wi na, a pe nee jaa wi koro wa pe ni, jan̄go wiga ka kari mbe pe yaga. ⁴³ Een fɔ, a Zhezu wì sho fɔ: «Mi daga mbe Yen̄jele li wunluwɔ Sentanra ti yari wa cara sannda ti ni fun; katugu ko kala li Yen̄jele lilan tun.»

⁴⁴ A wi nee Yen̄jele senre ti yuun wa Zhude tara sheryinre ti ni.

Zhezu wila wi fɔrɔgɔfenne koŋbanmbala pe yeri

(Mati 4.18-22; Maki 1.16-20)

5 ¹ Pilige ka, Zhezu wila pye wa Zhenezareti logbɔgɔ† yɔn ki na, a janwa gbɔlɔ là si saa gbogolo maa maga, naa jiire lagapyew mbe ta mbe Yen̄jele senre ti logo wi yeri. ² A wì si tɔnmɔkɔrɔrɔ shyen yan wa logbɔgɔ ki yɔn na. Ijbanra wɔfenne pàa tigi ma yiri wa ti ni, na pe mere ti jogo. ³ A Zhezu wì si ye wa ki tɔnmɔkɔrɔrɔ nuŋgba ni, Simɔ wogo layi. A wì si Simɔ wi yenri ma yo wi kɔrɔ ki piri wi ni wigi lali jenri logɔ koŋgo ki ni. A Zhezu wì si cen wa tɔnmɔkɔrɔrɔ ki ni nee leele pe nari Yen̄jele senre ti ni.

⁴ Naa wila kaa para ma saa kɔ, a wì si Simɔ wi pye fɔ: «Simɔ,

†5.1: Zhenezareti logbɔgɔ ko nuŋgba ko pe maa yinri Galile logbɔgɔ; Maki 6.53.

tɔnmɔkɔrɔ ki piri ma kari ki ni tɔnmɔ pi latijugo ka ni. Mboro naa ma pinleyeenle pe ni, ye ye mere ti wa wa tɔnmɔ ye ngbanra ta wɔ!»

⁵A Simɔ wì suu pye fɔ: «Na To, wè tunngo pye ma saa laga ki laga, wee yaraga yigi. Eɛn fɔ, ma senre to kala na, mi yaa mere ti wa wa tɔnmɔ.»

⁶Naa pàa kaa ko pye ma, a pè si ngbanra legerè ta yigi, fɔ a pe mere tila kɔɔnɔ. ⁷A pè si kɛɛ wa pe tunngo pyeyeenle pele yeri, poro la pye tɔnmɔkɔrɔ ka ni fun, ma yo pe pan pe saga pe na. A poro si pan. A pè si tɔnmɔkɔrɔ ti shyen ti yinyin ngbanra ti ni, fɔ a tila jaa mbe liwi wa tɔnmɔ. ⁸Naa Simɔ Pyeri, wila kaa ki yan ma, a wì si kannguuro kan Zhezu wi jegele ma sho fɔ: «We Fɔ*, mii daga ma yere na tanla, katugu mi yen kapege pyefɔ!»

⁹Simɔ wo naa mbele pàa pye wi ni, pàa pye na kawa ngbanra legerè nda pàa yigi ti kala na, ¹⁰konaa Zebede wi pinambiile Zhaki naa Zhan pe ni. Poro mbele pàa pye Simɔ wi pinleyeenle wele. A Zhezu wì si Simɔ wi pye fɔ: «Ma kaa fyɛ! Mbege ɛ nala wo na, ma yaa pye leele lagajafɔ.» ¹¹Kona, a pè si pan pe tɔnmɔkɔrɔ ti ni le lɔgbɔgɔ ki kɔngɔ na, mɛɛ pe yaara ti ni fuun ti yaga le, mɛɛ taga Zhezu wi na.

Zhezu wila yayenwe fɔ wa sagala

(Mati 8.1-4; Maki 1.40-45)

¹²Pilige ka, ma Zhezu wi ta ca ka ni, nanja wà si kɔn ma yiri

wi na, yayenwe* la pye wi wire ti lagapyew ki na. Naa wila kaa Zhezu wi yan, a wì si to maa yege ki jiile le tara, mɛɛ Zhezu wi yenri ma yo fɔ: «We Fɔ, na kaa pye maa ki jaa, ma mbe ya mbanla sagala kpoyi*!» ¹³A Zhezu wì suu kɛɛ ki sanga ma jiri wi na, ma suu pye fɔ: «Mila ki jaa, sagala kpoyi!» Le ki yɔngɔɔ nungba ke ni, a wi yayenwe pì si kɔ. ¹⁴A Zhezu wì sigi yo maga ngban wi ni, ma yo fɔ: «Maga kaga yo mbe lere kan de. Eɛn fɔ, kari ma sɔɔn yɛɛ naga saraga wɔfɔ* wi na, paa yege nga na ma yen we. Saraga nga senre Moyisi wila yo[†], maga wɔ, maga naga leele pe ni fuun pe na fɔ mà sagala kpoyi!»

¹⁵A Zhezu wi mege ki nɛɛ yinrigi naa na seregi. A lelegerè nɛɛ paan wi kɔrɔgɔ na gbogolo wi tanla mbaa nuru wi yeri, wi ta wila pe yama pi koo. ¹⁶Eɛn fɔ, wagati legerè na, wi ma yiri le pe tanla ma kari wi ye wa laga nga lere na pye we, mbe sa Yenjele yenri.

Zhezu wila murugu wa sagala

(Mati 9.1-8; Maki 2.1-12)

¹⁷Pilige ka, Zhezu wila pye na leele pe nari Yenjele senre ti ni. Fariziye* poro naa lasiri sewe jenfenne* pèle la pye ma cɛn wa wi tanla. Pa pàa yiri wa Galile tara cara to naa Zhude tara cara naa Zheruzalemu ca ki ni ma pan. We Fɔ wi yawa pila pye Zhezu wi ni, a wila yambala pe sagala. ¹⁸Ye wele, a leele pèle si pan murugu wa ni,

[†]5.14: Levi 14.2-32.

wila pye ma sinle sinleyaraga na. A pe nɛɛ ki jaa mboo lenge wa go, mbe ta mboo tɛge le Zhezu wi yege sɔgɔwɔ. ¹⁹ Ɛɛn fɔ, janwa wi kala na, pe sila pyelɔmɔ ta mboo lenge wa go. Ki kaa pye ma, a pɛ si lugu wi ni wa go ki naayeri, ma laga ka yenge, mɛɛ wi tirige wa ki fogo ki ni wa go nawa, wi sinleyaraga ki na le Zhezu wi yege sɔgɔwɔ, wa janwa wi nandogomɔ. ²⁰ Naa Zhezu wila kaa ki leele pe tagawa pi yan, a wì si murugu wi pye fɔ: «Na wɔnlɔ, mila ki yuun ma kan, ma kapere ti kala yaga ma na!»

²¹ Naa Zhezu wila kaa ko senre to yo ma, a lasiri sɛwe jenfenne poro naa Fariziye pe ni, pe nɛɛ ki jate wa pe nawa nɛɛ yuun fɔ: «Ki naɲa ɲa wila wi yeɛ jate ambɔ ma, nɛɛ Yenɲele li mɛge ki jogo yeɛn? Na Yenɲele lo nuɲgba ma, ambɔ wi mbe ya mbe lere kapere kala yaga wi na?»

²² Ɛɛn fɔ, Zhezu wila pe nawa jatere wi jen. A wì si pe pye fɔ: «Yiɲgi na ye nɛɛ ki jatere cɛnle ɲa wi piin wa ye nawa? ²³ Ki senre shyen nda ti ni, titiin yowo pi yen ma tanla ma wɛ? Mbe yo fɔ: «Ma kapere ti kala yaga ma na», nakoma: «Yiri maa tanri we†.» ²⁴ Ɛɛn fɔ, mila jaa yege jen fɔ Lere wi Pinambyɔ* yawa yen wi ni laga tara ti na mbaa leele pe kapere ti kala yari pe na.»

Kona, a wì si murugu wi pye fɔ: «Mila ki yuun ma kan, yiri naayeri, mɔɔ sinleyaraga ki le maa kee ma go!» ²⁵ Le ki yɔngɔlɔ nuɲgba ke ni, a murugu wì si yiri ma yere le leele pe ni fuun pe yege na, ma wi yarisinleɛge ki le, na Yenɲele li gbogo, mɛɛ kari wi go. ²⁶ A ki si pe ni fuun pe pari. A pe nɛɛ fyɛ jɛɲge, nɛɛ Yenɲele li gbogo na yuun fɔ: «Wè kafɔnɲɔlɔ yan nala.»

**Zhezu wila naɲa ɲa pàa pye
na yinri Levi wi yeri
wi pye wi fɔrɔgɔfɔ**

(Mati 9.9-13; Maki 2.13-17)

²⁷ Ko kagala koro puɲgo na, a Zhezu wì si yiri wa, mɛɛ saa nizara shɔfɔ* wa yan, pàa pye naa yinri Levi. Wila pye ma cɛn wa wi tunɲgo pyesaga. A Zhezu wì suu pye ma yo fɔ: «Levi, yiri ma taga na na, ma pye na fɔrɔgɔfɔ*!» ²⁸ A Levi wì si yiri maa yaara ti ni fuun ti yaga le, mɛɛ taga wi na.

²⁹ A Levi wì si saa sɔgɔlɔ gbɔlɔ sɔgɔ wa wi go Zhezu wi mɛge na. Nizara shɔfenne legere la pinle na nii pe ni ja, konaa leele pele ni. ³⁰ A Fariziye poro naa lasiri sɛwe jenfenne pe ni pe nɛɛ kɔngɔri nɛɛ Zhezu wi fɔrɔgɔfenne pe piin fɔ: «Yiɲgi na, a yè si pinle na nii na woo ja nizara shɔfenne poro naa kapere pyefenne pe ni?»

³¹ Naa Zhezu wila kaa ki senre ti logo, a wì si pe pye fɔ: «Leele mbele

---

†5.23: Zhezu wila pye naga nari ma yo mbe kapere ti kala yaga konaa mbe lere sagala, ki pyewe woro ma tanla. Ti ni fuun shyen ti yen ma yala ma pye mbapyewe leele pe yeri, konaa ma pye ma yala, a ti pyewe tanla Yenɲele li yeri.

pe yen ngbaanla poro na la were pyefɔ jaa. Eɛn ƒɔ, yambala poro pe maa were pyefɔ jaa. ³² Mii pan mbe mbele paa pe yeɛ jate pe sin poro yeri. Eɛn ƒɔ, kapere pyefenne poro mi pan mbe yeri, pe ta pe pe kapere ti jɛn peri yaga.»

Zhezu wo naa yenge lege senre

(Mati 9.14-17; Maki 2.18-22)

³³ A leele pèle si Zhezu wi pye ƒɔ: «Wagati legerɛ na Zhan ƒɔɔɔfenne poro naa Fariziye woolo pe ni, pe maa yenge* nii na Yenɛle yenri, ma si yala mboro ƒɔɔɔfenne poro maa nii na woo win?»

³⁴ A Zhezu wì si pe pye ƒɔ: «Ye nawa po ni, jayire nɔɔɔ ye mbe ya mbe japɔɔ wi wenne pe pye pe yenge le, mbe poro naa japɔɔ wi ni pe ta laga nunɔɔba le? Ayoo de. ³⁵ Eɛn ƒɔ, wagati wa wa na paan, pe yaa ka japɔɔ wi wɔ wa pe sɔɔɔwɔ. Kona, pa pe yaa la yenge nii. (Ko ki yen paa mi naa na ƒɔɔɔfenne pe ni we wogo ki yen.)»

³⁶ A Zhezu wì sigi yomiyele na li wa naa fun ma pe kan, ma yo ƒɔ: «Lere na parisanga wali mbege wɔ parifɔnnɔɔ, mbege taga parilege na mbege yɔli. Na ma kaga pye ma, ma ma parifɔnnɔɔ ki wali maga jɔɔɔ. Parisanɔnnɔɔ fun ko naa parilege ki ni tila yala ti yeɛ ni. ³⁷ Lere na sinme tipiriwe le

selege kashara lere ni. Na ma kaga pye ma, sinme tipiriwe pi ma kaa kashara ti walagi. Sinme pi ma wo, kashara ti ma jɔɔɔ. ³⁸ Eɛn ƒɔ, ma ma sinme tipiriwe pi le selege kashara ƒɔnnɔɔ. ³⁹ Sinme mba pi le lere naa wɔ mbaa sinme tipiriwe jaa naa, katugu ki ƒɔ wi ma yo mba pi le po pi tanla†.»

Zhezu wi yen cɛnpilige ki ƒɔ

(Mati 12.1-8; Maki 2.23-28)

6¹ Cɛnpilige* ka ni, Zhezu wo naa wi ƒɔɔɔfenne* pe ni, pàa pye na toro shɔɔɔɔ kere ta nawa. A wi ƒɔɔɔfenne pe nɛɛ ki shɔɔɔɔ sheshegele kele kɔɔn na ke tunrugu keɛ ni na ke pyɔ wi kaa. ² A Fariziye* pèle si pe pye ƒɔ: «Kala na wee daga mbaa piin cɛnpilige ki ni† yinɔɔ na, a yoro nɛɛ lo piin?»

³ A Zhezu wì si pe pye ƒɔ: «Ŋga Davidi wila pye cɛnpilige ka ni wo naa wi pinleyɛenle pe ni, ma yala funɔɔ la pe yigi, ye sila ki kara mbege yan wi le†? ⁴ Wila ye wa Yenɛle li go ki ni, buru ŋa pàa wɔ saraga* Yenɛle li yeri, wo ŋa wi sila daga lere mbe wa ka ndɛɛ saraga wɔfenne poro nunɔɔba, a wì wa ka, ma wa kan wi pinleyɛenle pe yeri†.»

⁵ A Zhezu wì si pe pye naa ƒɔ: «Lere wi Pinambyɔ* wi yen cɛnpilige ki ƒɔ.»

†5.36-39: Ko kɔɔ wo yen ƒɔ leele pe daga mbe pe faa kapyere tijangara ti yaga mbe kanɔɔba ƒɔnnɔɔ.

†6.2: Dete 23.26.

†6.3: 1 Sami 21.1-6.

†6.4: 1 Sami 21.6 naa Levi 24.5-9 wi wele.

**Zhezu wila naŋa wa sagala,
ŋa wi kee kila sho wi na**

(Mati 12.9-14; Maki 3.1-6)

⁶ Cenpilige ka ni naa, a Zhezu wì si kari sherigo* ka ni, mee saa na leele pe nari Yenŋele senre ti ni. Naŋa wà la pye wa, wi kalige kee kila sho wi na. ⁷ A lasiri sewe jenfenne* poro naa Fariziye pe ni, pe nee Zhezu wi kɔɔsi na wele, na kaa pye wi mbe lere wa sagala cenpilige ki ni, jaŋgo pe kala la ta pe бага wi na pe yo wi kapege pye. ⁸ Eɛn fɔ, Zhezu wila pe nawa jatere wi jen. A wì si naŋa ŋa wi kalige kee kila sho wi na wi pye fɔ: «Yiri ma yere wa leele pe soŋɔwɔ!»

A naŋa wì si yiri ma yere. ⁹ Kona, a Zhezu wì si pe yewe ma yo fɔ: «Ki yen ma yɔn ma kajenŋe pye cenpilige ki ni lee, nakoma ma kapege pye? Ma lere sho lee, nakoma ma lere gbo?»

¹⁰ A wì si pe ni fuun nuŋba nuŋba pe wele ma saa fili, mee naŋa wi pye fɔ: «Ma kee ki sanga!» Naa naŋa wila kaa wi kee ki sanga, a kì si sagala.

¹¹ Eɛn fɔ, a sanmbala pe nawa pì si ŋgban pe na fɔ jenŋe. A pe nee yuun pe yeɛ ni ŋga pe mbaa pye Zhezu wi na ki senre na.

**Zhezu wila pitunmbolo
kee ma yiri shyen wɔ**

(Mati 10.1-4; Maki 3.13-19)

¹² Ki sanga wi ni, a Zhezu wì si lugu yanwiga ka na mbe sa Yenŋele

yenri. Wila koro yenŋe na Yenŋele li yenri fɔ ma saa gbɔn lalaaga ki na. ¹³ Naa laga kila kaa laga, a wì suu fɔɔŋɔfenne pe yeri, mee lere ke ma yiri shyen wɔ pe ni, na poro yinri wi pitunmbolo*. ¹⁴ Mbele wila wɔ pe mere ti nda: Simɔ, a Zhezu wùu mege taga naa yinri Pyeri, naa Simɔ wi nɔsepyɔ Andire wi ni, naa Zhaki, naa Zhan, naa Filipu, naa Baritelemi, ¹⁵ naa Matiye, naa Toma, naa Alife pinambyɔ Zhaki wi ni, naa Simɔ Zelɔti, ¹⁶ naa Zhaki pinambyɔ Zhuda wi ni, konaa Zhudasi Izikariyɔti, wo wila kaa Zhezu wi le wi mbenfenne pe kee.

**Zhezu wila janwa wi naga
Yenŋele senre ti ni,
ma yambala pe sagala**

(Mati 4.23-25)

¹⁷ Ko puŋgo na, a Zhezu wì si yiri wa yanwiga ki go na ma tigi wo naa wi pitunmbolo pe ni, mee yere laga falafala ka na. Wi fɔɔŋɔfenne pe legerɛ la pye le konaa janwa gbɔɔ la ni. Pa ki leele pàa yiri wa Zhude tara, naa wa Zheruzalemu konaa wa kɔɔje yɔn cara Tiri* naa Sidɔn ti ni. ¹⁸ Pàa pan mbe logo Zhezu wi yeri, konaa wi ta wi pe sagala pe yama pi ni. Mbele pe yege la pye ma weri yinne tipegele ni, pàa sagala fun. ¹⁹ Pe ni fuun pàa pye na Zhezu wi lagajaa mbe jiri wi na, katugu fanŋga kà la pye na woo wi ni nee pe ni fuun pe sagala.

**Zhezu wila ferewe
naa jalogo senre yo**

(Mati 5.1-12)

²⁰ Kona, a Zhezu wi suu fɔɔɔɔfenne pe welewele, mɛɛ pe pye fɔ:

«Yoro mbele ye yen fyɔnwɔ fenne, ferewe yen ye woo, katugu Yenjele li wunluwɔ* pi yen ye woo!

²¹ Yoro mbele fungo yen ye na nala, ferewe yen ye woo, katugu ye yaa ka tin!
Yoro mbele yaa gbele nala, ferewe yen ye woo, katugu ye yaa kaa tege!

²² «Na leele paga ye panra, mbe je ye na, mbaa ye tegele, mbaa ye mɛpege yinri wagati na ni, katugu yɛ taga Lere wi Pinambyɔ wi na, ferewe yen ye woo! ²³ Na ko ka kaa piin ye na sanga na ni, yaa yɔɔɔri, yaa yeni yaa kanni nayinme pi kala na, katugu tɔnli gbɔɔ yen ye yeri wa yenjele na. Pa pe teleye paa Yenjele yɔn senre yofenne* pe jalɔ ma fun†.

²⁴ Eɛn fɔ, jalogo yen ye wogo, yoro penjagbɔɔ fenne wele,
katugu yɛ ye ferewe pi ta makɔ!

²⁵ Jalogo yen ye wogo, yoro mbele yaa kaa na tinni nala,
katugu fungo yaa ka ye ta!
Jalogo yen ye wogo, yoro mbele yaa tege nala,

katugu ye nawa pi yaa ka wɔ ye na. Ye yaa kaa gbele!

²⁶ «Jalogo yen ye wogo, na leele pe ni fuun pe kaa ye metanga yinri wagati na ni we; katugu pe teleye pa paa pye na Yenjele yɔn senre yofenne yagboyoolo† pe piin ma fun.»

**Zhezu wi yo we mbenfenne
pe daga mbe we ndanla**

(Mati 5.38-48; 7.12a)

²⁷ «Eɛn fɔ, yoro mbele yaa nuru na yeri, mila ki yuun ye kan fɔ: Ye mbenfenne pe daga mbe ye ndanla, yaa kajenje piin ye panrafenne pe kan! ²⁸ Leele mbele paa ye dangi, yaa duwaw piin pe kan, mbele paa ye jalɔ, yaa Yenjele li yenri pe kan. ²⁹ Na lere wa kɔɔn fele ma mbatelege nungba na, sannga ki jan wi kan wigi fele. Na lere wa kɔɔn derigbɔɔ ki shɔ ma yeri fannga na, maa yaga wɔɔn deripile li shɔ fun. ³⁰ Lere na fuun kɔɔn yenri yaraga ni, maga kan wi yeri. Lere na fuun kɔɔn keɛ yaraga shɔ, maga ka saa wi yewe mbe yo wigi songɔɔ ma na. ³¹ Kala na yaa jaa leele paa piin ye kan, yaa lo yɔngɔ piin pe kan fun.

³² «Ye yen ma mbele ndanla, na poro cɛ ka ye ndanla, yingi sɔnmɔ ye yaa ta? Ali kapere pyefenne ko poro fun pe maa piin. Pe yen ma mbele ndanla poro cɛ pe yen ma pe ndanla. ³³ Na ye ka sila ye kajenje ki piin mbaa ye kajenje pyeyɛnle

†6.23: Mati 21.35; Kapye 7.52.

†6.26: Zhere 5.31.

poro ce kaan, yingi sɔnmɔ ye yaa ta wa? Ali kapere pyefenne ko poro fun pe maa piin. ³⁴Ye jigi wi yen leele mbele na mbaa yaara taa pe yeri, na ye kaa ye fɔɔ ti tari poro ce na, yingi sɔnmɔ ye yaa ta wa? Ali kapere pyefenne ko poro fun pe maa piin. Pe maa pe fɔɔ ti tari pe yee na, nari yɔngɔ jaa pe yee yeri. ³⁵Ɛen fɔ, yoro wo na, ye mbenfenne pe daga mbe ye ndanla. Yaa kajenje piin yaa pe kaan. Yaa fɔɔ tari pe na. Ɛen fɔ, yaga kaa ki jate paa ti yɔngɔ kaan ye yeri. Kona, ye yaa ka tɔnli gbɔɔ ta. Ye yaa pye Yenjele na yaara ti ni fuun ti go na li piile, katugu Yenjele li yen ma yɔn ma kagbariteele poro naa lepee pe kan. ³⁶Ye pye leele yinriwe tafenne paa yeege nga na ye To wi yen leele yinriwe tafɔ we.»

Maga ka kiti kɔn lere na

(Mati 7.1-5)

³⁷«Yaga ka kiti kɔn lere na, pa Yenjele li se ka kiti kɔn ye na. Yaga ka lere wa jeregi. Pa kona Yenjele li se ka ye jeregi. Yaa leele pe kapere ti kala yari pe na, pa yoro fun Yenjele li yaa ye woro ti kala yaga ye na. ³⁸Yaa leele pe kaan, pa Yenjele li yaa ye kan. Li yaa ka leyaraga ki yin yaara ti ni, mberi seere, mberi yegyege, mberi le tila wuun, mbe siri kannga wa ye derigbɔɔ jufagbɔɔ ki ni. Jene na ye ma tege na tinwi sanmbala pe

kan, lo Yenjele li yaa ka tege mbe ye woro ti tiwi ye kan.»

³⁹A Zhezu wi si yomiyele la wa pe kan naa ma yo fɔ: «Fyɔɔn se ya mbe fyɔɔn kanngala yigi†. Na ko ka pye ma, pa pe ni fuun shyen pe yaa pinle mbe to wege. ⁴⁰Lekolipyo wi mege kila gbɔɔ mbe we wi nagafɔ wi na. Ɛen fɔ, lekolipyo nga ka si kara wi pye mboo kɔ,† wi ma kaa pye paa wi nagafɔ wi yen.

⁴¹«Yingi na, a ma nee kayanna na li wa ma sefɔ wi yenle li ni li wele, ma si yala, kanngaga wa mboro jate ma wolo li ni ma si woro na ko yaan? ⁴²Mele mee ma sefɔ wi pye ma yo fɔ: Sefɔ, ki yaga mbe kayanna na li wa ma yenle li ni li wɔ, mboro jate ma si woro na kanngaga nga ki wa ma wolo li ni ko yaan? Kopiire fɔ wele de, kanngaga ki wɔ wa ma yenle li ni gben, kona, pa ma yaa la yaan jenge si kayanna li wɔ wa ma sefɔ wi wolo li ni.

Pe ma tige ki jen ki pyɔ wo na

(Mati 7.16-20; 12.33-35)

⁴³«Tige jenge kila pire tijangara se. Tige tijaanga fun kila pire jende se. ⁴⁴Leele pe ma tige ki jen ki pyɔ wo na, katugu lere na figiye* tige pire cɔ wuuro tige na. Lere nee ɛezen* tirige pire cɔ vige tige na. ⁴⁵Lere jenne we, wi maa yarijende woo na yinrigi wa wi yarijende tegesaga ki ni, ko ki yen wi nawa we. Lepee* we, wi maa yaripere

†6.39: Mati 15.14.

†6.40: Mati 10.24-25; Zhan 13.16.

woo na yinrigi wa wi yaripere teḡesaga ki ni; katugu lere wi nawa pi yen ma yin yaraga ṅga ni, ko wi yon ki maa yuun.

Yinre shyen kansenre

(Mati 7.24-27)

⁴⁶ «Yingi na pilige pyew, ye mɛɛ lanla yinri we Fɔ*, we Fɔ, ma si yala yaa sila tanri senre nda mila yuun ti na? ⁴⁷ Lere ṅa fuun wi ma pan na kɔɔḡɔ, nala senre ti nuru, na tanri ti na, wo naa lere ṅa pe yala mi yaa wi naga ye na. ⁴⁸ Ki fɔ wi yen paa go kanfɔ wa yen. Wila jaa mboo go ki kan, mɛɛ ki wege ki wɔ, a kɔ jugo jɛṅḡe, mɛɛ go nɔḡɔ ki le walaga ki na. Naa tɔnmɔ pɪla kaa lɛḡe sanga ṅa ni, a lafogo kɔ si fo ma saa go ki gbɔn ṅgbanga. Eɛn fɔ, kii ya mbege jaanri, katugu wila ki gbegele maga kan jɛṅḡe. ⁴⁹ Na lere ṅa ka silan senre ti logo, na wii tanga ti na, ko fɔ wo yen paa naṅa wa yen, ṅa wùu go ki kan teere le tara ti na, wii go nɔḡɔ le ki na. Naa lafogo kɪla kaa fo ma saa go ki gbɔn ṅgbanga, a kɔ si to le ki yɔṅḡɔlɔ nungba ke ni. Ki towo pɪla tijanga fɔ jɛṅḡe.»

Zhezu wila Ɖɔɔmu tara sorodasheelee tojɛ wa kulonana sagala

(Mati 8.5-13)

7 ¹ Naa Zhezu wila kaa ki senre ti ni fuun ti yo janwa wi kan ma saa ti kɔ, a wì si sɔṅḡɔɔ wa Kapɛrinawu. ² Ɖɔɔmu tara

sorodasheelee tojɛ wa tunmbyee la pye wa, wi kala làa gbɔḡɔ wi yeri fɔ jɛṅḡe. Wila pye na yaa na jaa mbe ku. ³ Naa sorodasheelee tojɛ wila kaa Zhezu wi senre logo, a wì si Zhufuye* lelele* pele tun wa wi yeri, ma yo pe saa yenri wi pan wuu tunmbyee wi sagala. ⁴ A pè si kari ma saa gbɔn wa Zhezu wi na, mɛɛ wi yenri jɛṅḡe maa pye fɔ: «Ki naṅa ṅa ki daga wi ni maa saga. ⁵ We cenle woolo pe yen maa ndanla. Wo wì we shɛrigo* ki kan.»

⁶ Kɔ kaa pye ma, a Zhezu wì si pinle pe ni ma kari. Naa paa ka saa na yɔṅḡɔ sorodasheelee tojɛ wi laga ki ni, a wì suu wenne pele tun wa Zhezu wi yeri, ma yo pe saa pye fɔ: «We Fɔ*, maga kaa ma yɛɛ tege, katugu mii daga ma ye laga na go. ⁷ Ko kɔ ti mɪlan yɛɛ yan mɪ kologo, mi jate si kari wa ma yeri. Ki kala na, senpyɔ nungba yo pe, pa na tunmbyee wi yaa sagala. ⁸ Mɪ ko yo ma, katugu mi jate pele yen na go na. Mi fun sorodasheelee yen na yeri. Mi ma wa pye: «Kari wame!», wi ma kari, ma wa pye: «Pan laga!», wi ma pan. Mi mala tunmbyee wi pye fɔ: «Ḳga ki pye! Wi maga pye†.»

⁹ Naa Zhezu wila kaa ki senre ti logo, a sorodasheelee tojɛ wi kala lɪ suu pari. A wì si kanṅga ma janwa ṅa wila pye wi punḡo na wi pye fɔ: «Mila ki yuun ye kan, mi fa ki tagawa pi si yan lere wa ni, ali laga Izirayeli* tara.» ¹⁰ A pitunmbolo*

†7.7-8: Ko ki naga ma yo sorodasheelee tojɛ wila ki jen ma yo Zhezu wi yen lere pyew wi go na, wi mbe ya kala pyew li pye.

pè si sɔngɔɔ wa sorodasheelee tojɛɛ wi go, mɛɛ saa wi tunmbyee wi ta wì sagala.

Zhezu wìla nangunjo wa pyɔ yɛn maa yirige wa kunwɔ pi ni

¹¹ Ki goto, a Zhezu wì si kari ca ka ni pege yinri Nayi. Wi fɔɔɔɔfɛnnɛ* poro naa janwa gbɔɔ là la pinle wi ni na kee. ¹² Naa pàa ka saa yɔngɔ ca ki yesaga ki ni, a pè si fili leele pele ni gboo ni paa kee wi ni wa gboolo lesaga. Ki gboo we, pinambyɔ wa lawi. Wìla pye wi nɔ wi yeri wi nunjba pe. Nɔfɔ wìla pye nangunjo. Ca woolo pe legerɛ la pinle wi ni. ¹³ Naa we Fɔ wìla kaa jele wi yan, a wi yinriwɛ suu ta. A wì suu pye fɔ: «Maga kaa gbele!»

¹⁴ A wì si fulo wa pe tanla, mɛɛ jiri gboolo leyaraga ki na. A gboo lefenne pè si yere. A Zhezu wì sho fɔ: «Lefɔnjo, mila ki yuun ma kan, yiri!»

¹⁵ A gboo wì si yɛn ma yiri, mɛɛ cɛn nɛɛ para. A Zhezu wì suu kan wì nɔ wi yeri. ¹⁶ A pe ni fuun pe nɛɛ fyɛ, nɛɛ Yɛnɛɛle li sɔnni na yuun fɔ: «Yɛnɛɛle yɔn senre yofɔ* gbɔɔ wà yiri laga we sɔɔwɔ!» ma yo naa fɔ: «Yɛnɛɛle li pan mbeli woolo pe saga!»

¹⁷ Ŋga Zhezu wìla pye, a ki tinme pì si gbɔn wa Zhude tara ti lagapyew, konaa ti kanjgara na cara ti ni.

Zhan Batisi wìla pitunmbolo tun Zhezu wi yeri

(Mati 11.2-19)

¹⁸ Kona, a Zhan wi fɔɔɔɔfɛnnɛ pè si saa ki kagala ke ni fuun ke yege yo maa kaan. A Zhan wì si shyen yeri pe ni, ¹⁹ mɛɛ pe tun wa Zhezu wi yeri, ma yo pe saa yewe pe yo fɔ: «Shɔfɔ ŋa wège jen ma yo wi yaa pan, wowi mboro lee, nakoma we daga mbaa wa yege singi bere?»

²⁰ Naa pàa ka saa gbɔn wa Zhezu wi na, a pè suu pye fɔ: «Zhan Batisi* wì we tun ma yo we pan wɔɔn yewe fɔ: «Shɔfɔ† ŋa wège jen ma yo wi yaa pan, wowi mboro lee, nakoma we daga mbaa wa yege singi bere?» »

²¹ Ma si yala, ki sanga nunjba wi ni, Zhezu wìla lelegerɛ sagala pe yama naa jɔɔɔɔ kagala ni, ma yinne tipegele purɔ ma ke wɔ leele ni, ma fyɔɔnɔ legerɛ yengele yenge.

²² A Zhezu wì si Zhan pitunmbolo pe pye fɔ: «Ŋga yaa yaan konaa ŋga yaa nuru, ye saga yege yo ye Zhan wi kan. Yoo pye fɔ: «Fyɔɔnɔ paa yaan. Jejɔɔɔ fenne paa tanri cɛcɛɛ. A Yɛyɛnwe fenne* pè sagala. A nunjbojiile paa nuru. A gboolo paa yenni na yinrigi wa kunwɔ pi ni. Yɛnɛɛle li Sentanra ti yɛn na yari fyɔɔnwɔ fenne pe kan†!» ²³ Lere ŋa suu tagawa pi je mbe laga na na, ferewe yɛn ki fɔ wi woo!»

²⁴ Naa Zhan wi pitunmbolo pàa kaa sɔngɔɔ ma kari, a Zhezu wì si senre ti le, nɛɛ para janwa wi

†7.19-20: Wège jen ma yo ŋa wi yaa pan.

†7.22: Eza 61.1-3.

ni Zhan wi kanngɔɔ, na yuun fɔ: «Yiŋgi yàa kari sa wele wa gbinri* wi ni? Gbagara kanngaga ŋga tifeleɛge maa gbɔɔn naga yeɛge ko kayi yàa kari sa wele wi le? Ayoo. ²⁵ Kì pye ma, ambɔ yàa si kari sa wele? Lere wa, ŋa wùu yee pɔ paara tiyɔnrɔ ni le? Ayoo. Katugu mbele pe maa pe yee poo paara tiyɔnrɔ ti ni, na legbɔɔɔ lige nii, pe ma pye wa wunlumbolo yinre ti ni. ²⁶ Enhen, yiŋgi yaa si saa wele? Yenŋele yɔn senre yofɔ* lawi wi le? Ee, mì yo ma de. Mi yen naga yuun ye kan fɔ wi meɛge kì gbɔɔɔ ma wɛ Yenŋele yɔn senre yofɔ na. ²⁷ Ko Zhan wo senre Yenŋele làa yo wa li senre sewe wi ni, ma yo fɔ:

*Wele mi yaa na pitunŋɔ wi torogo wa ma yeɛge,
wi sɔɔn kologo ki yenge ma kan†!*

²⁸ Mila ki yuun ye kan fɔ senwee piile mbele fuun jeele pè se, wa kpe fa yiri wa pe ni, ŋa wi yen legbɔɔ ma wɛ Zhan wi na. Eɛn fɔ, wa Yenŋele li wunluwɔ* pi ni, ŋa wi yen pe ni fuun jee, wo yen legbɔɔ ma wɛ Zhan wi na.»

²⁹ Leele pe ni fuun naa nizara shɔfenne* pe ni, pàa logo Zhan wi yeri, maga jen ma yo Yenŋele li yen ma sin. A pè pe yee kan wì pe batize*. ³⁰ Eɛn fɔ, Fariziye* poro naa lasiri sewe jenfenne* pe ni, pàa je ŋga Yenŋele làa pye na jaa pe kan ki na. Pe sila yenle Zhan mbe pe batize.

³¹ A Zhezu wì sho naa fɔ: «Mbe ya mbe nala pilige woolo pe taanla ambɔ ni? Pe yen ma ambɔ le? ³² Pe yen paa piile yen. Pe yen ma cɛn wa katogo, nɛɛ jɔrɔgi naga yuun pe nimbiile pe kan fɔ: «Wàa wegele win ye ta ye yɔ, yee yɔ. A wè kunwɔ yuuro kɔ, yee gbele.» ³³ Ko ki naga ma yo Zhan Batisi na wila pan, wi sila pye na yaakara kpayi kaa, wi sila si pye na duven woo†. A yè yo fɔ yinne tipele lì ye wi ni. ³⁴ Lere wi Pinambyɔ* wo kaa pan na nii na woo, a yè sɔngɔrɔ naa ma yo fɔ: «Ye wele! Ija wo pan ma koro na nii, na woo win, ma pye nizara shɔfenne poro naa kapere pyefenne pe wonlɔ.» ³⁵ Eɛn fɔ, Yenŋele li tijinliwɛ we, mbele fuun pè yenle pi na, pe maga jen ma yo pi sin.»

Zhezu wila jele kapere pyefɔ wa kapere kala yaga wi na

³⁶ Pilige ka, Fariziye naŋa wà la Zhezu wi yeri ma yo wi sa li wi ni. A Zhezu wì si kari wa ki naŋa wi go, mee saa cɛn na nii. ³⁷ Jele wà la pye wa ki ca ki ni, kapere pyefɔ lawi. Naa wila kaa ki jen ma yo Zhezu wi wa Fariziye naŋa wi go na nii, a wì si kari wa latikɔrɔ nuwɔ taan kugbolo ni, pàa li gbegele sinndeere nda pe yinri alibatiri* to ta ni. ³⁸ A wì si saa yere wa Zhezu wi punɔgo na wa wi tɔrɔ ti tanla, nɛɛ gbele naa yentunwɔ pi yari pila wuun Zhezu wi tɔrɔ ti na. A wi

†7.27: Mala 3.1.

†7.33: Maki 1.6; Luki 1.15.

nɛɛ pi tunrugu wi yinzire ti ni, nɛɛ wi tɔɔɔ ti yinri naa gbogo, mɛɛ latikɔɔ† wi gbɔn ti na. ³⁹Fariziye naŋa ŋa wila Zhezu wi yeri suro ti na, naa wila kaa ki yan ma, a wì sigi yo wa wi nawa ma yo fɔ: «Ndɛɛ ki pye ki naŋa ŋa Yenŋele yɔn senre yofɔ wi, jele ŋa wì jiri wi na yeen, wi jen naga yege jen mbe yo kapere pyefɔ wi». ⁴⁰Kona, a Zhezu wì si senre ti le, mɛɛ wi pye fɔ: «Simɔ, senre yen na yeri mbe yo ma kan.» A Simɔ wì suu pye fɔ: «We Nagafɔ, ti yo!»

⁴¹A Zhezu wì suu pye fɔ: «Naŋa wà la leele shyen jin penjara ni. Wila nuŋgba kan warifuwe pyɔ cɛnme kanŋurugo (500), mɛɛ sanŋa wo kan warifuwe pyɔ nafa shyen ma yiri ke ni. ⁴²Paa yawa sila pye wa kpe ni pe ni mboo penjara ti sɔngɔɔ wi na, a wì siri kala yaga pe ni fuun shyen pe na. Mboro wo nawa, naŋa wi yaa pye mbe wiwiin ndanla pe ni mbe we?»

⁴³A Simɔ wì suu pye fɔ: «Mi na jatere wo ni, ŋa wi fɔgɔ kila gbɔgɔ, a wigi kala yaga wi na, wi yaa pye mbe wo ndanla mbe we.» A Zhezu wì suu pye fɔ: «Kaselege koyi ŋga mà yo we.»

⁴⁴Ko punŋo na, a Zhezu wì si kanŋga ma yege wa wa jele wi yeri, mɛɛ Simɔ wi pye fɔ: «Ki jele ŋa maa wi yaan! Na mì ye laga ma go, mɛɛ tɔnmɔ kan na yeri mbanla tɔɔɔ ti jogo†. Eɛn fɔ, wo na, wìlan tɔɔɔ

ti yinŋgi wi yentunwɔ pi ni, mari turugo wi yinzire ti ni. ⁴⁵Mɛɛ si keyen wa na yɔlɔgɔ mbanla yaara wɔ. Eɛn fɔ, male mì ye laga go, wo na, wi yen nala tɔɔɔ ti yinri nala gbogo. ⁴⁶Mɛɛ si sinme fa na go ki na. Eɛn fɔ, wo latikɔɔ nuwɔ taan sɔnŋbanga woo gbɔn na tɔɔɔ ti na. ⁴⁷Ki kala na, mila ki yuun ma kan fɔ ndanlawa gbembe mba pi yen wi ni na kala na, pìgi naga ma yo Yenŋele lùu kapere legere ti kala yaga wi na. Eɛn fɔ, lere ŋa kapere jenri kala yaga wi na, ko fɔ wo ndanlawa po ma kologo.»

⁴⁸Kona, a wì si jele wi pye fɔ: «Ma kapere† ti kala yaga ma na.»

⁴⁹A wi suro lifenne yeɛnle pe nɛɛ ki yuun wa pe nawa fɔ: «Ki naŋa ŋa wi yen ambɔ ma, nɛɛ kapere ti kala yari yere?» ⁵⁰A Zhezu wì si jele wi pye fɔ: «Ma tagawa pɔɔn shɔ. Ta kee yeyinŋe na.»

Jeele pèle la pinle Zhezu wi ni

8¹Ko punŋo na, a Zhezu wì si kari ma saa na Galile tara cagbɔɔ to naa ca pigile ke yanri, na Sentanra nda ti yen na para Yenŋele li wunluwɔ* wogo ki na ti yuun leele pe kan. Wi fɔrɔgɔfenne* ke ma yiri shyen pàa pinle wi ni konaa jeele pele ni. ²Zhezu wila yinne tipegele purɔ ma wɔ ki jeele pe ni, ma pe sagala pe yama pi ni. Pàa pye na wa yinri Mari, ŋa wì yiri wa Magidala ca. Zhezu wila

†7.38: Zhan 12.3.
 †7.44: Zhene 18.4; Zhan 13.5; 1 Timo 5.10.
 †7.48: Luki 5.21 wi wele!

yinne tipegele kɔlɔshyen purɔ ma ke wɔ wi ni, ³na wa yinri Zhani, wo la pye naŋa ŋa pàa pye na yinri Kuza wi jɔ. Kuza wo la pye Erɔdi* wi yarijendɛ ti tɛgefɔ, na wa yinri Suzani, naa jɛɛle lɛgere pele ni naa. Pàa pye na Zhezu wo naa wi fɔrɔgɔfenne pe sari pe kɛɛ yaara ti ni.

Yariluguro fɔ yomiyele

(Mati 13.1-9; Maki 4.1-9)

⁴Leele pàa pye na yinrigi cara ti ni fuun ti ni na kee Zhezu wi kɔrɔgɔ. Naa janwa wila kaa gbogolo wa wi tanla, a wì sigi yomiyele na li wa pe kan ma yo fɔ:

⁵«Naŋa wà la yiri ma kari saa yariluguro lugu wi kere paa yege ŋga na pe maa mali wi waa. Maa ta wila ti yanragi, a yariluguro tà si to wa konɔ li yɔn na. A torofenne pèri tangala, a sannjere ti pan mari yɔli. ⁶A tà si to yaannguro laga na. Naa ti kaa fi mɛɛ ku, katugu yinne sila pye wa tara. ⁷A tà to wuuro sɔgɔwɔ. A wuuro ti si pinle ma fi ma yiri ti ni, mɛɛ ti tɔn. ⁸A tà si to wa tara jendɛ ti na, ma fi ma yiri mɛɛ sɛ. A sheshele nunɔba nunɔba pyew li pyɔ cenme sɛ.» Naa Zhezu wila kaa ki senre ti yo ma, a wì si pe pye fɔ: «Nunɔgbogolo ka pye ŋa na mbaa nuru, wi ke jan wila nuru.»

Zhezu wila yariluguro yomiyele li kɔrɔ wi yo

(Mati 13.10-23; Maki 4.10-20)

⁹A Zhezu wi fɔrɔgɔfenne pè suu yewe ki yomiyele li kɔrɔ wi ni. ¹⁰A wì si pe yɔn sogo ma yo fɔ: «Yoro wo na, Yenŋele li ŋgundo senre nda ti yen na para li wunluwɔ pi wogo na, liri naga ye na, a yèri jen. Eɛn fɔ, leele sanmbala poro na, ti ma naga pe na yomiyegele ni, janɔ

pe ma ya na wele, eɛn fɔ, paa la yaan.

Pe ma ya nari nuru, eɛn fɔ, paa lari kɔrɔ wi jenni†.

¹¹«Ki yomiyele li kɔrɔ wi ŋa: Yariluguro re, to ti yen Yenŋele li senre re. ¹²Yariluguro ti to konɔ li yɔn laga ŋga na, ko yen paa leele mbele pè Yenŋele senre ti logo we. Eɛn fɔ, Sotanla wi mɛɛ pan mberi wɔ wa pe nawa nɛɛ pe jɔlɔ paga ka ta mbe taga ti na mbe shɔsaga ta. ¹³Yaannguro laga ŋga yariluguro ti to wa ki na, ko yen paa leele mbele pe ma Yenŋele senre ti logo mari le nayinme ni. Eɛn fɔ, paa ti yaga ti censaga ta wa pe nawa. Pe ma taga ti na wagati jenri ni. Wamawelewe ka gbɔn pe na sanga ŋa ni, pe mɛɛ je ti na. ¹⁴Yariluguro ti to wuuro laga ŋga na, ko yen paa leele mbele pè Yenŋele senre ti logo ma taga ti na. Eɛn fɔ, la kee wa yege, jatere lɛgere to naa dunruya penjara wogo naa katangala ke ni, ti mari shɔ pe yeri. Ti pire tila le. ¹⁵Tara jendɛ nda yariluguro ti to wa ti na, to ti

†8.10: Eza 6.9-10.

yen paa leele mbele pe ma Yenjele senre ti logo mari yigi kotojenge sinngge ni, pe ma koro ki senre ti na fo ti ma pire se†.

Fitanla yomiyele

(Maki 4.21-25)

¹⁶ «Lere na fitanla mu mbe kpongbo jiile wi na nakoma mboo tege sinleyaraga nɔgo. Een fo, pe maa mu maa tege wa wi tegesaga, jango lere na fuun ka ye wa go wila yaan wi na. ¹⁷ Ko ki naga ma yo kala na fuun li yen ma lara, li yaa ka yiri funwa na. Kala na fuun li yen ngundo, li yaa ka jen†.

¹⁸ «Ki kala na, yaa korosiri piin ye yen na nuru yege nga na ki na; katugu yaraga yen na yeri, Yenjele li yaa ka taga wa wi kan. Een fo, yaraga woro na yeri, ali jenri na wila jate ma yo wi yen wi yeri, Yenjele li yaa wi sho wi yeri†.»

Mbele paa tanri Yenjele li senre ti na, poro pe yen Zhezu wi nɔsepiile wele

(Mati 12.46-50; Maki 3.31-35)

¹⁹ Ko punjo na, a Zhezu wi nɔ wo naa wi nɔsepiile pe ni, pe si kari saa yan. Een fo, naa janwa wila pye ma gbɔgo ki kala na, pe saa ya mbe gbɔn wa wi na. ²⁰ Ki pye ma, a lere wa sigi yo ma Zhezu wi kan ma yo fo: «Ma nɔ wo naa ma nɔsepiile pe

ni pe yen ma yere wa funwa na, paa jaa mboon yan.»

²¹ Een fo, a Zhezu wi si pe pye fo: «Leele mbele pe yen na Yenjele li senre ti nuru na tanri ti na, poro pe yen na nɔ naa na nɔsepiile nambala.»

Zhezu wila tifejingbɔgo ka yerege

(Mati 8.23-27; Maki 4.35-41)

²² Pilige ka, a Zhezu wi si ye tonmɔkɔrɔ ka ni wi forɔgɔfenne pe ni, mee pe pye fo: Ye pan we logbɔgo ki kon we yiri wa ki kee nga na.

A pe si kari. ²³ Maga ta paa pye na logbɔgo ki kon tonmɔkɔrɔ ki ni, a Zhezu wi si wonɔ. Le ki yɔngɔɔ nungba ke ni, a tifejingbɔgo ka si yiri nee gbɔn wa logbɔgo ki ni. A tonmɔ pi nee kon na yiin wa tonmɔkɔrɔ ki ni, fo a paa jaa mbe liwi. ²⁴ Ki kaa pye ma, forɔgɔfenne pe si fulo Zhezu wi tanla maa yen, ma suu pye fo: «We Nagafɔ, we Nagafɔ, we yaa ku!»

A Zhezu wi si yen, mee para ngbanga logbɔgo tonmɔ po naa tifelege ki na. A tifelege ki si yere, a tonmɔ pi si pyeri dinw. ²⁵ A wi suu forɔgɔfenne pe pye fo: «Ye tagawa pi yen se yeri†?»

Een fo, paa pye na fye, fo a ki pe pari. A pe nee pe yee yewe na yuun

†8.15: Ko korɔ wo yen fo pe mari yo ma pele kan fo poro fun pe ma saa taga ti na.

†8.17: Mati 10.26; Luki 12.2.

†8.18: Na mee kaselege nga logo mbege pye ma wogo, ki yaa ka ko. Een fo, kaselege nga pe maa tanri ki na, ko maa kee yege.

†8.25: Ko ki naga ma yo naa pe fa taga Zhezu wi na bere, kila wi jatere wi piri wi na.

fɔ: «Ambɔ wi ki naŋa ŋa we? Wila para yere tifere to naa tɔnmɔ pi ni, a tila wi senre ti nuru.»

Zhezu wila yinne tipegele purɔ ma ke wɔ naŋa wa ni

(Mati 8.28-34; Maki 5.1-20)

²⁶ A pɛ si lɔgbɔɔ ki kɔn ma gbɔn wa Zherazeni tara fenne pe tara ti ni. Ki tara ti yen ma yege wa Galile tara ti yeri. ²⁷ Naa Zhezu wila kaa tigi ma yiri wa tɔnmɔkɔrɔ ki ni, a ki ca nawa naŋa wà si pan mboo fili. Ki naŋa yinne tipegele la pye wi ni. Maga ɛ wa wagati titɔnlɔwɔ ni, wi sila pye na deere nii, wi sila si pye na sinle go. Eɛn fɔ, wila pye na wɔnlɔ wa fanra ti sɔgɔwɔ. ²⁸ Naa wila kaa Zhezu wi yan, a wì si gbele ngbanga, mɛe kanŋguuro kan wi jegele, ma para ngbanga ma yo fɔ: «Yiŋgi maa jaa na yeri Zhezu, mboro ŋa ma yen Yenŋele na yaara ti ni fuun ti go na li Pinambyɔ? Mila ma yenri maga kanla le jɔlɔɔ.»

²⁹ Wila to yo ma, katugu Zhezu wila ki yo yinne tipegele ke kan ma yo ke wɔ wi ni. Kila pye, pilige legere na, yinne tipegele kaga yiri wi ni, leele pe maa keyen yi pɔ jɔrɔɔ ni, ma tugurɔn le wi tɔrɔ ti na mbaa wi kɔrɔsi. Eɛn fɔ, wi ma kaa ti kɔɔnlɔ, yinne tipegele ke mɛe wi tata ma kari wi ni wa yan, wa laga ŋga lere na pye we.

³⁰ A Zhezu wì suu yewe wi mege ki ni. A wì suu pye ma yo fɔ: «Na mege koyi ŋga: «Janwa.»»

Wila ko yo ma, katugu yinne tipegele legere la pye wi ni. ³¹ A

yinne tipegele kè si Zhezu wi yenri ma yo wiga ka ke torogo wa jɔlɔɔ wetijugo* ki ni.

³² Le ki laga ki na, cɛele ngbelege kà la pye le. Pàa pye na yanri wa yanwiga ki go na, na pe yaakara ti lagajaa. A yinne tipegele kè si Zhezu wi yenri ma yo wi konɔ kan ke yeri ke sa ye wa ko cɛele poro ni. A Zhezu wì sigi konɔ li kan ke yeri. ³³ A yinne tipegele kè si wɔ naŋa wi ni, mɛe saa ye cɛele pe ni. A cɛele pe ni fuun pè si gbinri wa yanwiga ki go na, ma tigi wa ki tigiwen pi ni, ma toori wa lɔgbɔɔ ki tɔnmɔ pi ni, mɛe ku.

³⁴ Naa cɛele kɔnrifenne pàa kaa ko yan ma, a pè si fe mɛe saa ŋga pàa yan ki yege yo wa cagbɔɔ konaa kere kapire ti ni. ³⁵ Mbele pàa ki senre ti logo cɛele kɔnrifenne pe yeri, pè si yiri mɛe kari saga kala li yan yenle ni. Naa pàa ka saa gbɔn wa Zhezu wi tanla, a pè si naŋa ŋa yinne tipegele kàa wɔ wi ni wi yan. Wila deere le ma cɛn le Zhezu wi tanla yetogowo ni. Naa pàa kaa wi yan, a pè si fye fɔ jɛŋge. ³⁶ Yinne tipegele kàa wɔ naŋa wi ni mbele yege na, a poro sigi yege yo ma pe kan. ³⁷ Kona, a Zherazeni tara fenne pè si Zhezu wi yenri ma yo wi yiri wa pe tara, katugu pàa pye na fye fɔ jɛŋge. A Zhezu wì si ye wa tɔnmɔkɔrɔ ki ni nɛe jaa mbaa kee.

³⁸ Yinne tipegele kàa wɔ naŋa ŋa ni, a wo si Zhezu wi yenri ma yo wi yaa pinle wi ni mbaa kee. Eɛn fɔ, a Zhezu wì suu sɔngɔrɔ ma suu pye fɔ: ³⁹ «Sɔngɔrɔ maa kee ma woolo

pe kɔrɔɔ. Ɔga Yenɲele li pye mɔɔ kan, ma saga yege yo ma pe kan.»

Kagala ɲele fuun Zhezu wila pye ma ki naɲa wi kan, a wì si kari ma saa ke yege yo ma ca woolo pe ni fuun pe kan.

Zhezu wila naɲa ɲa pàa pye na yinri Zhayiru wi sumborombyɔ sagala ko naa jele wa ni

(Mati 9.18-26; Maki 5.21-43)

⁴⁰ Naa Zhezu wila kaa sɔngɔɔ ma lɔgbɔɔ ki kɔn naa ma yiri wa ki kee ɲga na, a janwa wì suu yigi fɔ jɛɲge, katugu pe ni fuun pàa pye naa singi. ⁴¹ Ki sanga wi ni, a naɲa wà si pan, pàa pye naa yinri Zhayiru. Sherigo* to wo wa lawi. A wì si kanɲguuro kan le Zhezu wi jegele, maa yenri ma yo wi kari wa wi go wi saa saga, ⁴² katugu wi sumborombyɔ wila pye nuɲgba to, nee kuun. Wila pye na kee yele ke ma yiri shyen yeri.

Naa Zhezu wila kaa na kee wa Zhayiru wi yeri, a janwa wi nee gbinri wi na lagapyew. ⁴³ Le ki laga ki na, jele wà la pye le. Kasaanwa wogo yama la pye wi na. Pila yele ke ma yiri shyen ta wi na. Were pyege ki kala na, wi kee kila ka saa koro waga. Katugu wila wi kee yaara ti ni fuun ti kan were pyefenne pe yeri. Eɛn fɔ, wo wa nuɲgba sila ya mboo sagala. ⁴⁴ A ki jele wì si fulo Zhezu wi tanla, wa wi punɲo na, mɛe jiri wi derege yɔn ki na. Le ki yɔngɔɔ nuɲgba ke ni, a wi kasaanwa wogo yama pì si kɔ.

⁴⁵ A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Ambɔ wì jiri na na?» Naa pe ni fuun paa kaa na jege ma yo poro ma, a Pyeri wì suu pye fɔ: «We Nagafɔ, janwa wɔɔn maga nɔɔ jiiɛ lagapyew dɛ!»

⁴⁶ Eɛn fɔ, a Zhezu wì suu pye ma yo fɔ: «Lere wà jiri na na kaselege, katugu mīgi jen ma yo fanɲga kà wɔ na ni.»

⁴⁷ Naa jele wila kaa ki yan ndɛɛ ki se ya lara naa, a wì si pan na seri, mɛe saa kanɲguuro kan Zhezu wi jegele. Kala na làa ti, a wì si jiri Zhezu wi derege ki na, konnaa paa wila sagala le ki yɔngɔɔ nuɲgba ke ni yege ɲga na, a wì sigi yo ma pe ni fuun pe kan. ⁴⁸ A Zhezu wì suu pye ma yo fɔ: «Na sumborombyɔ, ma tagawa pɔɔn shɔ. Ki kala na, ta kee yeyinɲe na†.»

⁴⁹ Ma Zhezu wi ta wila pye na to yuun ma, a pitunɲɔ* wà si yiri wa sherigo to wi go, mɛe gbɔn le pe na, mɛe wi pye fɔ: «Ma sumborombyɔ wì ku makɔ, maga kaa we Nagafɔ wi tege.»

⁵⁰ Eɛn fɔ, naa Zhezu wila kaa to logo, a wì si Zhayiru wi pye fɔ: «Ma kaa fyɛ! Taga cɛ, pa ma pyɔ wi yaa sagala.»

⁵¹ Naa Zhezu wila ka saa gbɔn wa Zhayiru wi laga, wi sila yenle lere mbe ye wa go ndɛɛ Pyeri, naa Zhan, naa Zhaki, konnaa pyɔ wi to, naa wi nɔ poro cɛ. ⁵² Leele pe ni fuun pàa pye na pyɔ wi kunwɔ pi gbele na jɔrɔgi. A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Yaga kaa gbele! Pyɔ wii ku, eɛn fɔ, wila wɔnɔ win.»

†8.48: Luki 7.50.

⁵³Naa wila kaa to yo ma, a pe nɛɛ tege wi na, katugu paa ki jen ma yo kaselege pyɔ wì ku. ⁵⁴Kona, a Zhezu wì suu yigi wi kɛɛ ki na, maa yeri ngbanga ma yo fɔ: «Na pyɔ, yiri!»

⁵⁵Le ki yɔngɔɔ nungba ke ni, a pyɔ wì si yen ma yiri wa kunwɔ pi ni, mɛɛ yiri ma yere. A Zhezu wì si pe pye ma yo pe pyɔ wi kan wi ka. ⁵⁶A kì si pyɔ wi sevenne pe pari fɔ jɛngɛ. A Zhezu wì sigi yo maga ngban pe ni ma yo paga ka nga kì pye ki yo mbe lere kan.

Zhezu wila wi fɔɔngɔfenne ke ma yiri shyen pe tun

(Mati 10.5-15; Maki 6.7-13)

9¹A Zhezu wì suu fɔɔngɔfenne* ke ma yiri shyen pe yeri ma pe gbogolo, mɛɛ yawa naa fannga kan pe yeri paa yinne tipegele ke puro paa ke woo leele pe ni, paa yambala pe sagala. ²Kona, a wì si pe tun ma yo pe saa Yenjele li wunluwɔ* senre ti yuun leele pe kan, paa yambala pe sagala. ³A wì si pe pye naa fɔ: «Na ye kaa kee, yaga ka yaraga ka kpe le: Paa gbɔtangala yen, nakoma kasha, nakoma yaakaga, nakoma penjara! Wa ka si ka deere shyen le ye ni†! ⁴Na paga sa ye yaara wɔ laga o laga, ye koro wa fɔ ye karisanga wi sa gbɔn! ⁵Na leele paga si je ye na ca nga ni mbe yo pe se ye yaara wɔ, ye karisaga ye ye tɔɔɔ ti pɛpɛ yege

gbanngban wi wo wa ki ca ki ni! Pa ko yaa pye pe yerewe.»

⁶A fɔɔngɔfenne pè si kari, nɛɛ toro cara ti ni fuun ti ni, na Sentanra ti yari leele pe kan, na yambala pe sagala lagapyew.

Erɔdi wi jatere wila piri wi na

(Mati 14.1-12; Maki 6.14-29)

⁷Naa gboforoneri Erɔdi* wila kaa kagala ngele kaa pye na piin ke senre logo, a wi nawa pì si piri wi na. Katugu leele pèle la pye na yuun fɔ: «Zhan Batisi* wo wì sɔngɔɔ ma yen ma yiri wa kunwɔ pi ni.»

⁸A pèle yo fɔ: «Eli* wì sɔngɔɔ ma pan naa.» A pèle yo naa fɔ: «Fafafa Yenjele yɔn senre yofɔ* wo wa wì sɔngɔɔ ma yen ma yiri wa kunwɔ pi ni.»

⁹Ɛɛn fɔ, a Erɔdi wì sho fɔ: «Mila si konɔ kan, a pè Zhan go ko kɔw. Kagala ngele mila ke senre nuru, a ambɔ si ta na koro piin?»

A wi nɛɛ Zhezu wi lagajaa mboo yan yenle ni.†

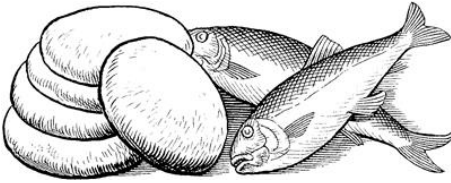
Zhezu wila nambala waga kangurugo (5 000) kan pè ka

(Mati 14.13-21; Maki 6.30-44; Zhan 6.1-14)

¹⁰Naa pitunmbolo* paa kaa sɔngɔɔ ma pan Zhezu wi kɔɔɔ, a pè si kagala ngele paa pye ke yege yo maa kan. A wì si pe le ma kari pe ni ca ka tanla, pege yinri Betisayida. ¹¹Naa janwa wila

†9.3: Luki 22.35.

†9.9: Luki 23.8.

Buru kanḡurugo naa In your email ḡbangala shyen (Luki 9.13)

kaa ki logo, a pè si taga Zhezu wi na. A wì si pe yigi jεḡḡ, ma Yenḡele li wunluwɔ pi senre yo pe kan. Yambala mbele pàa jori mbe sagala, a wì poro sagala.

¹²Naa yɔnlɔ kila kaa na kee sa to, a Zhezu wi fɔrɔḡfenne ke ma yiri shyen pè si fulo wi tanla, mεε wi pye fɔ: «Ki yo janwa wi kan wila kee wa cara nda tì we maga to naa kerε kapire ti ni, pe sa yaakara lagaja pe ka, pe sinlesara ja; katugu we yen laga laga ḡna na yεen, ḡbinri* wi.»

¹³En fɔ, a wì si pe pye ma yo fɔ: «Yoro jate ye pe kan pe ka!» A pè suu pye fɔ: «Buru kanḡurugo naa ḡbangala shyen ke yen laga we yeri cε. Maa jaa kana woro jate we sa yaakara lɔ ki leele mbele pe ni fuun pe kan pe ka wi le?»

¹⁴Ma si yala, nambala mbele pàa pye wa, pe mbaa lere waga kanḡurugo (5 000) yɔn ko tin. A Zhezu wì suu fɔrɔḡfenne pe pye fɔ: «Ye pe pye pe ḡbogolo ḡbogolo pe yε na. ḡbogolosaga nunḡba, paa lere nafa shyen ma yiri ke yen.»

¹⁵A fɔrɔḡfenne pè sigi pye ko pyewe po na ma, mεε pe ni fuun pe pye, a pè cεn. ¹⁶A Zhezu wì si buru

kanḡurugo wi le naa ḡbangala shyen ke ni, maa yεḡ ki yirige wa naayeri ma duwaw ti na, mεε ti kɔɔnlɔ mari kan wi fɔrɔḡfenne pe yeri ma yo peri yεele janwa wi na. ¹⁷A pe ni fuun pè ka ma tin. Kɔnrɔkɔnrɔ nda tìla koro, pàa ti wulo, a tì kanja ke ma yiri shyen yin.

Pyeri wìla ki yo ma yo Zhezu wo wi yen Kirisi

(Mati 16.13-19; Maki 8.27-29)

¹⁸Pilige ka, Zhezu wìla pye na Yenḡele yenri wi yε, ma yala wi fɔrɔḡfenne pàa pye wa wi tanla. A wì si pe yewe ma yo fɔ: «Leele pe ma yo mi yen ambɔ fɔ?»

¹⁹A pè suu pye fɔ: «Pele ma yo ma yen Zhan Batisi. Pele ma yo ma yen Eli*. Pele ma yo naa fɔ: «Faa Yenḡele yɔn senre yofenne wa wì yen ma yiri†.» » ²⁰A Zhezu wì si poro yewe ma yo fɔ: «Yoro wo nawa, ambɔ wi mi?» A Pyeri wì suu pye fɔ: «Mboro ma yen Yenḡele li Kirisi* we.»

Zhezu wìla wi kunwɔ naa wi yenme wogo ki yo

(Mati 16.20-28; Maki 8.30--9.1)

²¹A Zhezu wì sigi yo maga ḡnban pe ni ma yo paga kaga yo mbe lere kan. ²²A wì sigi senre nda ti taga wa naa, ma yo fɔ: «Ki daga Lere wi Pinambyɔ* wi jɔlɔ jεḡḡ! Tara ti lelele* poro naa saraga wɔfenne teele* pe ni, naa lasiri sεwe jenfenne* pe ni, pe yaa ka je wi na

†9.19: Luki 9.8.

mboo gbo. Ki pilige taanri wogo, wi yaa yen mbe yiri wa kunwɔ pi ni!»

²³ Kona, a wì si pe ni fuun pe pye fɔ: «Na lere wa kaa jaa mbe taga na punngo na, wi kaari wi yinwege ki kala, wuu tiparaga* ki tugo† pilige pyew, wi taga na na. ²⁴ Katugu lere ŋa kaa jaa mboo yɛɛ go shɔ, wo yaa kaa yinwege ki la. Eɛn fɔ, lere ŋa fuun ka suu yinwege ki la na kala na, wo yaa kaga ta. ²⁵ Na lere wi ka dunruya yaara ti ni fuun ti ta, ki si pye wuu yinwege ki la, nakoma mbe sa ye jɔlɔgɔ, yingɔ ki yaara ti yaa yɔn mboo kan? ²⁶ Na lere ŋa ka fɛrɛ ta mi naa na senrɛ ti ni, kona, Lere wi Pinambyɔ wi yaa ka fɛrɛ ta wi ni, na wiga ka pan wi gbɔgɔwɔ pi ni, po mba pi yen wi To Yɛnɛle lo naa mɛrɛgɛye* kpoyi* pe woo we. ²⁷ Mi yen naga yuun ye kan kaselege ko na, fɔ mbele pe yen lagame, pele yen na pe ni, sanni pe sa ku pe yaa Yɛnɛle li wunluwɔ pi yan.»

Zhezu wi yege cenwe pila kanŋa

(Mati 17.1-8; Maki 9.2-8)

²⁸ Naa Zhezu wila kaa ko senrɛ to yo ma, ki piliye kɔlɔtaanri si, a wì si Pyeri naa Zhan naa Zhaki pe lɛ ma kari pe ni yanwiga ka go na mbe sa Yɛnɛle yenri. ²⁹ Naa wila kaa na Yɛnɛle li yenri, a wi yege cenwe pì si kanŋa. A wi yaripɔrɔ tì kanŋa ma filige na yɛngɛle shoo. ³⁰ Le ki

yɔngɔlɔ nunɔgba ke ni, a leele shyen si yiri le pe na, nɛɛ para Zhezu wi ni. Moyisi wo naa Eli† poro la wele. ³¹ Yɛnɛle li gbɔgɔwɔ yanwa pila pye ma pe maga. Pàa pye na para Zhezu wi ni paa yege ŋga na wila daga sa ku wa Zheruzalɛmu ca ki ni mboo tunngo ki yɔn fili we. ³² Ko sanga wo ni, Pyeri naa wi pinlɛyɛɛnlɛ pe ni pàa pye na wɔnlɔ fɔ jɛnɛge. Eɛn fɔ, a pè si yen, mɛɛ Zhezu wi gbɔgɔwɔ pi yan konaa leele shyen mbele pàa pye wi ni pe ni. ³³ Naa ki leele paa kaa na yinrigi le Zhezu wi tanla na kee, a Pyeri wì suu pye fɔ: «We Nagafɔ, ki yen ma yɔn we koro lagame. We yaa segbara taanri kan, mboro wogo nunɔgba, Moyisi wogo nunɔgba, Eli wogo nunɔgba!» Eɛn fɔ, senrɛ nda wila pye na yuun wi sila pye nari kɔrɔ jenni.

³⁴ Naa wila kaa na to yuun ma, a kambaaga kà si pan, mɛɛ pe tɔn. A fɔrɔgɔfennɛ pè si fyɛ, naa kambaaga kila pe tɔn we. ³⁵ A magala là si yiri wa kambaaga ki ni ma yo fɔ: «Ŋa yɛɛn, wo wi yen na Pinambyɔ ŋa mì wɔ we, yaa wi senrɛ ti nuru!»

³⁶ Naa magala làa kaa yiri, a pèli logo, pee lere yan naa ndɛɛ Zhezu wo nunɔgba bɔkɔ. Ko wagati wo ni, a fɔrɔgɔfennɛ pè si kagala ŋgele pàa yan ke lara, pee ke yege yo mbe lere kan.

†9.23: Ko kɔrɔ wo yen fɔ wi cen wi jɔlɔgɔ ki cenwe pilige pyew, wii taga Zhezu wi na.

†9.30: Ki leele shyen pàa pe yinwege ki pye laga tara na faa ma kari.

**Zhezu wila pinambyo wa sagala,
yinne tipele la pye wi ni**

(Mati 17.14-18; Maki 9.14-27)

³⁷ Ki goto, a pè si yiri wa yanwiga ki na ma tigi, a janwa gbɔɔ là si kari ma saa Zhezu wi fili. ³⁸ Wa janwa wi ni, naŋa wà la pye wa. A wo si gbele ngbanga ma yo fɔ: «We Nagafɔ, mi yen nɔɔ yenri, na pinambyo wi wele! Wi yen na yeri nunɔba to. ³⁹ Yinne tipele la maa wi jaan. Na liga wi jan, le ki yongɔɔ nunɔba ke ni, li maa pye wi maa jɔɔgi ngbanga, mboo yangara fɔ ngbɔɔɔ maa kɔɔn wa wi yɔn. Ki yinne tipele li wɔɔ ki yen ma ngban wi ni fɔ jɔɔ. Li kaa jaa mbe wɔ wi ni, li maa wire ti fanla wi na gben. ⁴⁰ Mɔɔ fɔɔɔɔɔ pe yenri ma yo peli purɔ peli wɔ wi ni, ɛɛn fɔ, pee ya.»

⁴¹ A Zhezu wì suu fɔɔɔɔɔ pe pye fɔ: «Iye, yoro wele ye yen lepeele ma pye mbatagambala. Wagati jori mi yaa pye ye ni naa, mbe si ye kala li kun na yɛɛ ni?» A wì si naŋa wi pye fɔ: «Pan laga ma pyo wi ni!»

⁴² Naa pyo wila kaa na paan Zhezu wi kɔɔɔ, a yinne tipele li suu jan le tara maa yangara fɔ jɔɔ. A Zhezu wì si gbanla ngbanga ki yinne tipele li na, mɛɛ pyo wi sagala maa kan wi to wi yeri. ⁴³ Fanŋa gbɔɔ ŋa Yenŋele làa naga le ki laga ki na, kila leele pe ni fuun pe pari.

**Zhezu wila wi kunwo
naa wi yenme wogo ki yo naa**

(Mati 17.22-23; Maki 9.30-32)

Kagala ngele fuun Zhezu wila pye na piin, naa kè kaa pe pari ma, a wì suu fɔɔɔɔɔ pe pye fɔ: ⁴⁴ «Ye wele, senre nda mi yaa yo, ye nunɔɔɔɔɔ jan yeri logo jɔɔ! Pe yaa Lere wi Pinambyo wi le leele pe kɛɛ.» ⁴⁵ ɛɛn fɔ, pe sila ki senre ti kɔɔ wi jen. Ti kɔɔ wila pye ma lara pe na, jango paga kari kɔɔ wi logo. A pe nɛɛ fyɛ mboo yewe ti kɔɔ wi ni.

Wiwiin wi yen legbɔɔ?

(Mati 18.1-5; Maki 9.33-37)

⁴⁶ Zhezu wi fɔɔɔɔɔ paa pye na pe yɛɛ yewe mbe ta mbe ŋa wi yen pe pe ni fuun legbɔɔ wi jen. ⁴⁷ A Zhezu wì si pe nawa jatere wi jen. Kì kaa pye ma, a wì si pyo jɛɛ wa le maa yerege le wi yɛɛ tanla, ⁴⁸ mɛɛ pe pye fɔ: «Mboro ŋa ka ki pyo jɛɛ ŋa wi yigi jɔɔ na kala na, kona, muwi ki fɔ wi yigi jɔɔ. Lere ŋa fuun ka silan yigi jɔɔ, ŋa wilan tun wo ki fɔ wì yigi jɔɔ†. Katugu ŋa wi yen ye ni fuun lepile, wo wi yen ye ni fuun legbɔɔ we.»

**Ye woro ma ŋa mben,
wo yen ye lejenŋe**

(Maki 9.38-40)

⁴⁹ A Zhan wì si senre ti le mɛɛ wi pye fɔ: «We Nagafɔ, wè naŋa wa yan wi yen na yinne tipegele ke puro na ke woo leele pe ni ma mege

†9.48: Mati 10.40; Zhan 12.44; 13.20.

ki na, wòo pye ma yo wi kaa ki piin, katugu wi woro we ni.»

⁵⁰ A Zhezu wì suu pye fɔ: «Yaga kaa yege kɔn mbe yo wiga kaa ki piin; katugu ye woro ma lere ŋa mben, wo yen ye leŋŋe.»[†]

ZHEZU WI KARAGA WA ZHERUZALEMU CA KI YERI

9.51--19.27

Samari tara ca ka woolo la je Zhezu wi na

⁵¹ Zhezu wila daga mbe yiri mbe kari wa yenŋele na wagati ŋa ni, naa wila kaa na yɔngɔ, a wì si yere ki yerewe jɛŋge mbe kari wa Zheruzalemu. ⁵² A wì si piile tun wa wi yege yege (ma yo pe sa kafere lagaja wi kan.) A pitunmbolo pè si kari, mee saa ye Samari* tara ca ka ni nɛe kafere jaa wi kan. ⁵³ Eɛn fɔ, ki ca woolo pe sila yenle mbe tugusaga kan wi yeri, katugu wila pye na toro na kee Zheruzalemu. ⁵⁴ Naa wi fɔɔgɔfenne Zhaki naa Zhan pàa kaa ko yan ma, a pè sho fɔ: «We Fɔ*, maa jaa wege yo fɔ kasɔn mbe yiri wa naayeri ki pan ki pe sogo wi le?»

⁵⁵ Eɛn fɔ, a Zhezu wì si kanŋa ma yege wa pe yeri, mee para pe na fɔ

jɛŋge. ⁵⁶ Ko punŋo na, a pè si kari ca ka ni.

Kila pye leele pele nawa pe taga Zhezu wi na

(Mati 8.19-22)

⁵⁷ Ma pe ta wa konɔ paa kee, a naŋa wà si Zhezu wi pye fɔ: «Ma kaa kee laga o laga, mi yaa taga ma na.»

⁵⁸ A Zhezu wì suu pye fɔ: «Were yen kombokara ti yeri, sere yen sannjere ti yeri fun, ma si yala, Lere wi Pinambyɔ sinlesaga woro wo yeri wi sinle wi wogo.»

⁵⁹ A wì si nuru ma naŋa wa pye fɔ: «Pan ma taga na na.» Eɛn fɔ, a ki naŋa wì suu yɔn sogo ma yo fɔ: «We Fɔ, ki yaga mbe sanla to wi le gben.» ⁶⁰ A Zhezu wì suu pye fɔ: «Gboolo pe yaga wa paa pe gboolo pe nii[†]. Mboro wo na, kari ma saa Yenŋele li wunluwɔ wogo ki yari leele pe kan.»

⁶¹ A naŋa wà suu pye naa fɔ: «We Fɔ, mi yaa pan mbe taga ma na. Eɛn fɔ, ki yaga mbe sa konɔ yenri na go woolo pe yeri gben.»

⁶² A Zhezu wì suu yɔn sogo ma yo fɔ: «Lere ŋa fuun wi ma falinere capige ki yigi, mbe sila wele wa wi yege punŋo na, ko fɔ wo si daga Yenŋele li wunluwɔ pi ni.»

[†]9.50: Luki 11.23.

[†]9.60: Ko kɔɔ wo yen fɔ mbele pee taga Yenŋele li na, ma pye ndɛɛ pe ku li yege na, pe yaga paa gboolo pe nii.

**Zhezu wila fɔrɔgɔfenne
nafa taanri ma yiri ke
ma yiri shyen tun**

(Mati 10.7-16)

10¹ Ko pungo na, a Zhezu wi si lere nafa taanri ma yiri ke ma yiri shyen wɔ. Wo jate wila daga mbe toro cagbɔrɔ to naa lara nda fuun na, a wi nɛɛ pe tunnu shyenzhyen pe keli pe toro wi na wa ki lara ti ni. ² A wì si pe pye fɔ: «Yarilire nda ti yaa kɔn, ti yen ma legɛ. Ɛɛn fɔ, tunmbyeele pe woro ma legɛ. Ki kala na, ye kerefɔ wi yenri wi tunmbyeele legerɛ torogo wa kere†. ³ Yaa kee! Mi yen na ye tunnu paa simbapiile yen wa kombokara ti sɔgɔwɔ. ⁴ Yaga ka penjara leyaraga le, yaga ka cana karikasha le, nakoma mbe sawira le! Yaga si ka yere konɔ mbe lere shari. ⁵ Yaga ye go nga fuun ni, yege yo gbɛn fɔ: «Yeyinŋge mbe pye laga ki go nga ki ni!» ⁶ Na kiga yala yeyinŋgefɔ wa ki go ki ni, pa Yenŋele li yaa yeyinŋge kan ki fɔ wi yeri. Na wa si woro wa, pa ye yeyinŋge ki yaa sɔngɔrɔ ye na. ⁷ Ye koro wa ki go ki ni. Paga yaraga nga fuun kan ye yeri, yege ka. Paga si tɔnmɔ mba fuun kan ye yeri, yoo wɔ, katugu tunmbyee wi ma daga wi sara wi ni†. Yaga kaa yanri yinre ti ni mbaa toro. ⁸ Yaga ye ca nga

fuun ni, na paga ye yigi jenge mbe yaakaga nga fuun kan ye yeri, ye ko ka! ⁹ Yambala mbele ka pye wa ki ca ki ni, ye pe sagala. Ye ca woolo pe pye fɔ: «Yenŋele li wunluwɔ* pì yɔngɔ ye ni.» ¹⁰ Ɛɛn fɔ, yaga ye ca nga ni, na pee ye yigi jenge, ye kari wa pe ca nawa kongolo ke ni, ye pe pye fɔ: ¹¹ «Ye wele! Ye ca tara jate nda ti maramara we tɔrɔrɔ ti na, waa ti pee nari wuun laga ye kala na†. Konaa ki ni fuun, yege jen ye yo fɔ: Yenŋele li wunluwɔ pì yɔngɔ ye ni.» ¹² A Zhezu wì si pe pye naa fɔ: «Mila ki yuun ye kan, na kiti kɔnpilige kiga ka gbɔn, Sodɔmu* ca woolo pe jɔlɔgɔ ki yaa ka mbɔnrɔ ki ca woolo† pe wogo ki na.»

**Cara nda woolo pàa je
mbe taga Zhezu wi na**

(Mati 11.20-24)

¹³ «Yoro Korazen ca fenne wele, jɔlɔgɔ yen ye wogo! Yoro Betisayida ca fenne fun, jɔlɔgɔ yen ye wogo! Katugu ndɛɛ ki pye kafɔnŋgɔlɔ ngele kè pye wa ye yeri, pa kè ja pye wa Tiri* ca naa Sidɔn ca woolo pe yege sɔgɔwɔ, anme kì gbɔn yɛɛn, pe kashara lele pe yɛɛ na, ma pe yɛɛ piligi wa cɔnrɔ ti ni mbege naga fɔ paa jaa mbe pe kapere pyege ki yaga. ¹⁴ Ki kala na, na kiti kɔnpilige kiga ka gbɔn, Tiri ca naa Sidɔn ca woolo

†10.2: Mati 9.37-38.

†10.7: Mati 10.10; 1 Koren 9.14; 1 Timo 5.18.

†10.11: Pe yaa pe tɔrɔrɔ gbannŋban wi pepe mbege naga fɔ ki ca woolo pè kapege pye.

†10.12: Sodɔmu ca woolo pe kapere tila gbɔgɔ Yenŋele li yege na fɔ a lì ki ca ki tɔngɔ; Zhene 19.24-28; Zhude 7.

pe jɔlɔɔ ki yaa ka mbɔnrɔ ye wogo ki na. ¹⁵Yoro Kaperinawu ca woolo fun, ye nawa po ni pe yaa ka ye yirige mbe gbɔn fɔ wa yenjele na wi le? Ayoo de, pe yaa ka ye tirige mbe gbɔn fɔ wa kuulo tara*.»

¹⁶Kona, a Zhezu wì suu fɔrɔɔfenne* pe pye naa fɔ: «Lere ŋa ka ye senre ti logo, na woro to wì logo. Lere ŋa ka si je ye na, muwi wì je na na. Lere ŋa ka si je mi na, kona, wì je Yenjele na lilan tun lo na†.»

**Fɔrɔɔfenne nafa taanri
ma yiri ke ma yiri shyen
pàa sɔngɔrɔ ma pan**

¹⁷Naa fɔrɔɔfenne nafa taanri ma yiri ke ma yiri shyen pàa kaa yiri wa pe tunngo ma sɔngɔrɔ ma pan, pàa yin nayinme coli. A pè si Zhezu wi pye fɔ: «We Fɔ*, ali yinne tipegele jate kàa pye na we senre ti nuru na tanri ti na, na we kɔɔn mege ki yeri we!»

¹⁸A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Mì Sɔtanla wi yan wì yiri wa naayeri ma to laga tara paa yenjele yengeleme yen†. ¹⁹Ye wele! Mì yawa pi kan ye yeri yaa tanri wɔɔrɔ to naa naala pe na; konaa ye ya ye ye mbenfɔ Sɔtanla wi fannga ki jan. Ali yaraga ko ka se ya mbe kapege pye ye na. ²⁰Ɛen fɔ, naa

yinne tipegele kaa ye senre ti nuru, kii daga yaa yɔɔri ko kala na. Ye daga mbaa yɔɔri, katugu ye mere ti yen ma yɔnlɔɔ wa yenjele na†.»

Zhezu wi yɔɔrimɔ senre

(Mati 11.25-27; 13.16-17)

²¹Le ki wagati nuŋgba wi ni, a Yinnekpoyi lè si nayinme kan Zhezu wi yeri. A wì sho fɔ: «Na To, mboro ma yen naayeri wo naa tara ti Fɔ. Mila ma shari, katugu ŋga mà lara dunruya kajenmbele poro naa sewe jenfenne pe na, màga pye maga naga piile tunmɔmbɔlɔ† poro na. Na To mà ko pye ma, katugu ko kɔɔn ndanla.

²²«Na To wì yaraga pyew ki le na kee. Lere kpe si Pinambyɔ wi jen, ndee wi To wo nuŋgba. Lere kpe si To wi jen, ndee Pinambyɔ wo nuŋgba, konaa leele mbele Pinambyɔ wi yen na jaa mboo To wi naga pe na.»

²³Ko punngo na, a Zhezu wì si kannga ma yegɛ wa wi fɔrɔɔfenne poro yeri ce, mee pe pye fɔ: «Ferewe yen ye woo, kagala ŋgele yaa yaan ke kala na. ²⁴Katugu mila ki yuun ye kan, Yenjele yɔn senre yofenne* pe legere naa wunlumbolo pe legere la pye naga jaa mbe ŋga yaa yaan ki yan. Ɛen fɔ, pe sila ki yan. Pàa pye naga jaa mbe nda yaa nuru ti logo, Ɛen fɔ, pe sila ti logo.»

†10.16: Mati 10.40; Zhan 12.44; 13.20.

†10.18: Eza 14.12; Zhan 12.31; Naga 9.1; 12.7.

†10.20: Ko ki naga ma yo pè pye Yenjele li woolo; Dani 12.1; Fili 4.3; Ebu 12.23.

†10.21: *Piile tunmɔmbɔlɔ*: Poro pe yen mbele pe fa Yenjele wogo ki jen mbe wali ki na.

Samari tara fenne nanja kajenge pyefo (Luki 10.30-37)

**Samari tara fenne nanja
kajenge pyefo**

25 Ki wagati wi ni, a lasiri sewe jenfo* wa si yiri ma yere mbe Zhezu wi wa mbe wele, mee wi pye fo: «We Nagafu, yingi mi daga mbe pye mbe si yinwege mbakogo ki ta?»

26 A Zhezu wi suu pye fo: «Yingi ki yen ma yonlago wa we lasiri* sewe wi ni? Na ma kaa ti kara ma maa ti nuru mele?»

27 A ki nanja wi suu pye fo: «Ki yen ma yonlago wa ma yo fo: *Ma Fo Yenjele li daga mboon ndanla ma kotogo ki ni fuun ni, naa ma nawa pi ni fuun ni, naa ma fannga ki ni fuun ni, naa ma jatere wi ni fuun ni. Konaa ma lewee yenle wi daga mboon ndanla*

paa yege nga na maw ye ndanla we†.»

28 A Zhezu wi suu pye fo: «Nda ma yo ti yen kaselege. Ta ko piin, pa ma yaa yinwege mbakogo ki ta.»

29 Een fo, ki lasiri sewe jenfo wila pye na tanga jaa wi ye kan. A wi si Zhezu wi pye fo: «Ambu wi yen na lewee yenle wo?»

30 A Zhezu wi si senre ti le maa yon sogo, ma yo fo: «Nanja wa la yiri wa Zheruzalemu ca na kee wa Zheriko ca. A benjanri pyefenne si saa yiri ma to wi na, maa gbɔn, maa koonlo, maa yaara ti yu, mee kari maa toro le wi yege wa. 31 A ki si yala ce saraga wafu* wa la pye na toro wa ki konɔ nungba li ni. Naa wila ka saa gbɔn ma nanja wi

†10.27: Dete 6.5; Levi 19.18; Mati 22.37-39; Maki 12.29-31; Gala 5.14.

yan, a wì si kɛ kanɲgaga na ma toro. ³²Ki pyelɔmɔ nungba pi na naa, a Levi setirige pyɔ* wà si saa gbɔn wa ki laga ki na, ma naɲa wi yan, mɛɛ kɛ kanɲgaga na ma toro. ³³Ɛɛn fɔ, Samari* tara fenne naɲa† wà la pye na kee cana wa ki konɔ nungba li ni. Naa wo la ka saa gbɔn maa yan, a wi yinriwe suu ta fɔ jɛɲɛ. ³⁴A wì si fulo wa wi tanla maa sagbanra ti fɔ, mɛɛ were sinmɛ naa duven wo ti na, mɛɛ ti pɔpɔ sagbanra pɔparisanra ni. Ko punɔgo na, a wì suu lɛ wi yɛera sofile wi na, mɛɛ kari wi ni nambanmbala tugugo ka ni, mɛɛ saa naa gbegele wama. ³⁵Ki goto, a ki Samari* tara fenne naɲa wì si warifuwe pyɔ shyen wɔ maa kan nambanmbala tugugofɔ wi yeri, ma suu pye fɔ: «Ki naɲa ɲa yɛɛn, taa gbegele na kan, na maga yaraga ka wɔ mbe taga wa naa mbe wɛ, na sɔɲɔrɔsaga mi yaa ki fɔɔ ki tɔn.»

³⁶A Zhezu wì si lasiri sɛwe jɛnfɔ wi pye fɔ: «Mboro wo yege na, ki leele taanri mbele pe ni, wiwiin wi yɛn naɲa ɲa benɲanri pyefenne pàa to wi na wi lewee yɛnlɛ wo?»

³⁷A lasiri sɛwe jɛnfɔ wì sho fɔ: «Ɔa wìla wi yinriwe ta wowi.»

A Zhezu wì suu pye fɔ: «Kari ma saa piin ma fun.»

Zhezu wìla kari wa Mariti naa Mari pe go

³⁸Ma Zhezu wo naa wi fɔrɔɔfenne pe ta wa konɔ paa kee wa Zheruzalem, a pè si saa gbɔn ca ka ni. A jele wà si pe yaara wɔ wa wi go, pàa pye naa yinri Mariti†. ³⁹Ki jele wi nɔsepɔ sumboro la pye wa pàa pye naa yinri Mari. A wo si saa cen we Fɔ Zhezu wi jegele nɛɛ nuru wi yeri. ⁴⁰Ko sanga wo ni, go tunndo tila pye ma Mariti wi yanra fɔ maa jatere wi lege wi na. A wì si saa Zhezu wi pye fɔ: «We Fɔ, naa na jɔnlɔ sumboro wì tunndo ti ni fuun ti yaga na kan mila ti piin na ye, ki wogo ki woro kala la ma yege na wi le? Ki yo wi kan wi pan wilan saga.»

⁴¹A we Fɔ wì suu pye fɔ: «Mariti, Mariti, maa ma jatere wi lege ma yeɛ na, nɔɔ yeɛ tege yarilɛgere kala na. ⁴²Ɛɛn fɔ, yaraga nungba ki wa mbe lere kala yɔn. Tasaga jɛɲɛ ko Mari wì wele ma wɔ. Ki se shɔ wi yeri.»

Zhezu wìla wi fɔrɔɔfenne pe naga Yɛnɲɛle yɛnrɛwe pi ni

(Mati 6.9-13)

11 ¹Pilige ka, Zhezu wìla pye na Yɛnɲɛle yɛnri laga ka na. Naa wìla kaa kɔ sanga ɲa ni, a wi fɔrɔɔfenne* nungba suu pye fɔ: «We Fɔ*, we naga Yɛnɲɛle yɛnrɛwe

†10.33: Zhan 4.9; Luki 9.53.

†10.38: Zhan 11.1-5; 12.1-7.

pi ni paa yege nga na Zhan wila wi fɔrɔgɔfenne pe naga pi ni we.»

²A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Na ye kaa Yenŋele yenri sanga ŋa ni, ye yo fɔ:

«We To, ti ma mege ki pye kpoyi*.

Ma wunluwɔ* pi pye pi pan!

³Maa we pilige pyew yaakara nda ti yaa yala we ni ti kaan we yeri.

⁴Ma we kapere ti kala yaga we na, katugu mbele fuun pe maa kapere piin we na, woro fun we maa ti kala yari pe na.

Maga ka we yaga we ye wa fanlawa pi ni.» »

**Lere ŋa fuun wi maa yenri,
wi ma ta**

(Mati 7.7-11)

⁵A Zhezu wì si pe pye naa fɔ: «Ndɛ ki pye kana wɔnlɔ yen wa yeri ye ni. Yindege na wii kari ki wɔnlɔ wi kɔrɔgɔ wuu pye fɔ: «Na wɔnlɔ, mila ma yenri, na jin buru taanri ni. ⁶Na wenne wa yiri cana ma tugu na na, yaraga woro na yeri mbe kan wi yeri.» ⁷Kana wi wɔnlɔ wo mbe si koro wa go tɔnŋgɔ ki ni wuu pye fɔ: «Na yaga yew, na kɔrɔ mīgi sɔgɔ makɔ. Mi naa na piile pe ni wè sinle. Mi se ya yiri mbe yaakara kan ma yeri.» ⁸Ye wele! Mila ki yuun ye kan, ali na wii yiri mboo kan wi yeri pe weenre to kala na, paa wi koro naa yenri suyi ki kala na, wi yaa ka yiri mboo jorowo kɔyaara ti ni fuun ti kan

wi yeri. ⁹Ki kala na, mi wo naga yuun ye kan fɔ: Yaa yenri, pa ye yaa ka ta, yaa ki lagajaa, pa ye yaa kaga yan. Ye bala yaa kɔrɔ ki gbɔɔn, pa pe yaa kaga yenge ye kan. ¹⁰Katugu lere ŋa fuun wi maa yenri, wi ma ta. Lere ŋa fuun wi maa yaraga lagajaa, wi ma kaa ki yan. Lere ŋa wi maa kɔrɔ ki gbɔɔn, pe ma kaa ki yenge wi kan. ¹¹To wiwiin wi yen na ye ni, na wi pyɔ kaa yenri buru ni, wi yaa sinndelege kan wi yeri? Nakoma na wiga wi yenri ŋgbanla ni, wi yaa wɔɔgɔ kan wi yeri? ¹²Nakosima, na wiga wi yenri ŋgojene ni, wi yaa naa kan wi yeri ŋgojene li yɔnlɔ? Ayoo, ko se ya pye. ¹³Yoro mbele ye yen ma pe pe, na yège yan yoro yarijende kanga jen ye piile pe yeri, yege jen fun ye yo fɔ ye To ŋa wa yenŋele na, wi yaa Yinnekpoyi li kan mbele pe yen naa yenri pe yeri mbe we ye yarikanga ki na.»

**Zhezu wi maa leele pe sagala
Yenŋele lo fanŋa na**

(Mati 12.22-30; Maki 3.20-27)

¹⁴Pilige ka, Zhezu wila pye na yinne tipele bombo la puro na woo naŋa wa ni. Naa yinne tipele làa kaa wɔ naŋa wi ni, a wi nee para, a kì si janwa wi pari. ¹⁵En fɔ, a leele pèle sho fɔ: «Wila yinne tipegele ke puro na ke woo leele pe ni yinne tipegele ke to Beyezebuli* wo fanŋa na.»

¹⁶Pèle la pye na jaa mboo wa mbe wele, a pè suu yenri ma yo wi kafɔnnɔ la pye wigi naga pe na fɔ

pa wi fannga k̀i yiri wa Yenṅele li yeri. ¹⁷ Eɛn fɔ, Zhezu ẁila pe nawa jatere wi jen. A ẁi si pe pye fɔ: «Wunluwɔ o wunluwɔ pi leele pe maa wiin pe yɛɛ ni, ki wunluwɔ pi ma jɔgɔ. Yinre nda fuun ti wa, ti ma toori. ¹⁸ Sɔtanla fun, na wiga wi yɛɛ kɔn shyen mbaa wiin wi yɛɛ ni, wi wunluwɔ pi se ya cɛn. Nde yè yo fɔ mi maa yinne tipegele ke puro na ke woo leele pe ni Beyezebuli wo fannga na? ¹⁹ Na kaa pye mi maa yinne tipegele ke puro na ke woo leele pe ni wo fannga na, ambɔ wi maa fannga kaan ye woolo poro yeri, pe ma sila ke puro na ke woo leele pe ni? Ye woolo jate poro pe yen ye kiti kɔnfenne wele. ²⁰ Eɛn fɔ, kaselege ko na, Yenṅele lo fannga† na mi maa yinne tipegele ke puro na ke woo leele pe ni. Ko ki naga ma yo Yenṅele li wunluwɔ p̀i gbɔn laga ye na makɔ.

²¹ «Na lere ṅa ka pye mbe ṅban, mara yaara mbe pye wi yeri, wi maa wi go ki kɔrɔsi, wi kɛɛ yaara ti ma pye yeyinṅe na. ²² Eɛn fɔ, na lere wa ka ṅban mbe we wo na, wi ma saa to wi na maa mara yaara nda wi jigi ẁila pye ti na ti shɔ wi yeri, mboo kɛɛ yaara ti le mbe siri yɛɛle.

²³ «Lere ṅa woro na ni, mi yen ma wo mben. Lere ṅa woro nala sari mbaa leele pe gbogolo, wo maa pe jaragi†.

Yinne tipele li sɔngɔrɔkala

(Mati 12.43-45)

²⁴ «Na yinne tipele liga wɔ lere wa ni, li ma saa na yanri wa gbinri* wi ni, wa laga ṅa tɔnmɔ na pye we, na wogosaga lagajaa mbe wogo. Na lii ka yan, li ma sho fɔ: «Mi yaa sɔngɔrɔ wa na go ṅa m̀i wɔ wa ki ni.» ²⁵ Na liga ka sɔngɔrɔ, li mɛɛ pan maga yan p̀ege gbogolo maga pe fɔ jɛṅge. ²⁶ Kona, li mɛɛ kari ma saa yinne tipegele kele yege lagaja naa kɔlɔshyen, ṅgele kè pe ma we lo jate na. Lo naa koro ni, ke mɛɛ pan ma ye wi ni, mɛɛ cɛn wa wi ni. Kona, ki lerefɔ wi cɛnwe pi ma sɔngɔrɔ ma tijanga ma we kɔṅbanṅa ki na.»

Ferewe jembe senre

²⁷ Ma Zhezu wi ta ẁila pye na to yuun ma, a jele ẁa si koro wa janwa wi sɔgɔwɔ ma gbele ṅbanga ma yo fɔ: «Jele ṅa ẁɔn se mɔɔ kan ma wɔnri, ferewe yen wi woo.»

²⁸ Eɛn fɔ, a Zhezu ẁi suu pye fɔ: «Kaselege yi. Eɛn fɔ, mbele pe maa Yenṅele li senre ti nuru nali gbogo, poro p̀e feri.»

Leele p̀aa pye na jaa Zhezu wi kafɔnnɔ la pye wili naga pe na

(Mati 12.38-42)

²⁹ Naa janwa wila kaa na gbogolo wa Zhezu wi tanla naa mari, a ẁi si senre ti le na yuun fɔ: «Nala pilige woolo pe yen ma pe.

†11.20: Eza 8.15.

†11.23: Luki 9.50.

Pe yen na kafɔnnɔ la jaa mbe yan. Eɛn fɔ, kafɔnnɔ la se pye pe kan naa, kaawɔ Zhonasi* wolo lo. ³⁰ Katugu yege nga na Zhonasi kala lɔa pye kafɔnnɔ ma naga Ninive* ca fenne† pe na, ki pyelɔmɔ nunɔba pi na fun, Lere wi Pinambyɔ* wi kala li yaa pye kafɔnnɔ mbe naga nala pilige woolo pe na. ³¹ Kiti kɔnpilige, yɔnlɔparawa kalige kee wunlunɔ wi yaa ka yiri mbe nala pilige woolo pe jeregi, katugu wila yiri wa tara ti kɔsaga ki na ma pan ma Salomɔ wi tijinliwe senre ti logo†. Ye wele, lere wa yen laga ɔa wɔ we Salomɔ wi na, (ye si woro na jaa mbe wo senre to logo.) ³² Kiti kɔnpilige, Ninive* ca fenne pe yaa ka yiri mbe nala pilige woolo pe jeregi, katugu Zhonasi wila Yenɔjele senre nda yo ma pe kan, paa ti logo ma pe kapere ti jen mari yaga. Ye wele, lere wa yen laga, ɔa wɔ we Zhonasi wi na, (ye si woro na jaa mbe wo senre to logo.)»

Wire ti yanwa kala

(Mati 5.15; 6.22-23)

³³ «Lere na fitanla mu mboo lara, nakoma mbe kponɔbo jiile wi na. Eɛn fɔ, pe maa mu maa tege wa fitanla teɔesaga, janɔo lere ɔa fuun ka ye wa go, wila yaan wi yanwa pi na. ³⁴ Lere wi yengele koro ke yen wi wire ti fitanla we. Na ma yengele kaga pye jengele, ma wire

ti lombondo ti ma pye wa yanwa pi ni. Eɛn fɔ, na ma yengele ke woro jengele, ma wire ti lombondo ti ma pye wa wɔwɔ pi ni. ³⁵ Ki kala na, ye yee yingiwe jen jenge, janɔo yanwa mba pi yen ye ni, piga ka kanɔga mbe wɔ. ³⁶ Na maga pye wa yanwa pi ni, na ma laga ka kpe woro wa wɔwɔ pi ni, ma wire ti ni fuun ti ma pye wa yanwa pi ni jenge, paa yege nga na fitanla wi maa yiin na yanwa pi kaan ma yeri we†.»

Zhezu wila para Fariziye poro naa lasiri sewe jenfenne pe na

(Mati 23.1-36; Maki 12.38-40)

³⁷ Naa Zhezu wila kaa para makɔ, a Fariziye* naɔa wɔ suu yenri ma yo wi sa li wi ni wa wi go. A Zhezu wɔ si saa ye mee cɛn mbaa nii. ³⁸ Naa ki Fariziye naɔa wila kaa ki yan Zhezu wi suu keyen yi jogo mbe yala pe ngasegele ke ni, mbe si jen mbaa nii, a kɔ suu pari. ³⁹ Kona, a we Fɔ wɔ suu pye fɔ: «Yoro Fariziye wele, pa ye yen yeen ce. Ye ma wɔjengele naa tasaala pe punɔo ko jogo, ma si yala, ye nawa po yen ma yin yuro naa nambere ni. ⁴⁰ Kambajenmbele wele de! Mɔ yo Yenɔjele na li lere wi da we maa wi wire ti yaan, lo nunɔba lo lɔu nawa pi da? ⁴¹ Eɛn fɔ, yaara nda ti yen wa ye wɔjengele naa ye tasaala pe ni, yaa to kaan fyɔnwɔ fenne pe

†11.30: Zhona 2.11 mbe sa gbɔn 3.9.

†11.31: 1 Wunlu 10.1.

†11.33-36: Zhezu wila Sentanra ti yege naga mari filige, a ti pye paa yanwa yen leele pe kan. Eɛn fɔ, leele poro wele kila nɔban pe yeri pe yenle ti na.

yeri. Kiga pye ma, yaraga pyew ki yaa pye kpoyi ye kan.

⁴² «Jɔlɔɔ yɛn yɛ wogo, yoro Fariziye wele! Ye maa ye sɛrɛ yaara tunmɔɔɔ ti yaga* wi woo† naa kaan Yɛnɛlɛ li yeri; to yɛn paa mati naa uru naa sɛgɛ yaara sannda pyew ti ni. Eɛn fɔ, yaa sila kasiɛnɛgɛ piin, Yɛnɛlɛ lii si ye ndanla. Ko wogo ŋga ko ki ja daga yaa piin, mbe si jɛgɛlɛ jɛgɛlɛ ke taga wa fun.

⁴³ «Jɔlɔɔ yɛn yɛ wogo, yoro Fariziye wele. Katugu wa shɛriyinɛ ti ni, jɔnrɔ tiyɔnrɔ nda ti ma pye wa yɛgɛ to ti ma ye ndanla; konaa ye maa jaa paa ye shari gbɔgɔwɔ sharaga ni wa katoro ti ni. ⁴⁴ Jɔlɔɔ yɛn yɛ wogo! Katugu ye yɛn paa fanra† yɛn, nda ti yɛn ma lara. Leele pe maa tanri na toro ti na paa ki jɛn.»

⁴⁵ A lasiri sɛwɛ jɛnfɔ* wà suu pye fɔ: «We Nagafɔ, na ma kaa para yɛɛn, kona, maa woro fun we tegele win.»

⁴⁶ A Zhezu wì suu pye fɔ: «Jɔlɔɔ yɛn yɛ wogo fun, yoro lasiri sɛwɛ jɛnfɛnɛ wele! Katugu ye ma tugugbɔrɔ† ti taga leele pe go na. Ma si yala, yoro jate yaa yɛnlɛ mbe kɛɛ le pe ni mbe pe saga jɛnri.

⁴⁷ «Jɔlɔɔ yɛn yɛ wogo, katugu ye maa Yɛnɛlɛ yɔn sɛnrɛ yofɛnnɛ* pe fanra ti kanni nari gbɛgɛlɛ. Ma si yala, ye tɛlɛyɛ poro pàa pe gbo. ⁴⁸ Ko ki naga ma yo ye tɛlɛyɛ pe kapyɛrɛ nungba to ye yɛn na tanri ti na, katugu poro la Yɛnɛlɛ yɔn sɛnrɛ yofɛnnɛ pe gbo, a yoro nɛɛ pe fanra ti kanni nari gbɛgɛlɛ. ⁴⁹ Ko kì ti Yɛnɛlɛ làa ki yo wa li tijinliwɛ pi ni, ma yo fɔ: «Mi yaa kanla yɔn sɛnrɛ yofɛnnɛ pele torogo wa pe sɔgɔwɔ, naa pitunmbolo* ni. Pe yaa ka pele gbo pe ni, mbe pele jɔlɔ fɔ jɛnɛgɛ.»

⁵⁰ Ko kì ti nala pilige woolo pe yaa ka ye jɔlɔɔ Yɛnɛlɛ yɔn sɛnrɛ yofɛnnɛ mbele fuun pàa gbo maga le fɔ wa dunrɛyɛ wi dasanga wi ni pe kala na. ⁵¹ Maga le fɔ wa Abeli gbogo† ki na pe yeri fɔ ma saa ki wa Zakari gbogo ki na, wo ŋa pàa kaa gbo saraga wɔsaga* konaa shɛriɛgo gbɔgɔ* ti sɔgɔwɔ pi ni wɛ†. Ee, mi yɛn naga yuun ye kan, Yɛnɛlɛ li yaa ka ki nala pilige woolo pe yewɛ ki legbogo kagala ke wogo ki ni.

⁵² «Jɔlɔɔ yɛn yɛ wogo, yoro lasiri sɛwɛ jɛnfɛnɛ wele! Katugu lakile ŋa wi ma jɛnmɛ kɔrɔ ki yɛnɛgɛ, yòo lɛ†. Yoro jate yɛɛ si ye wa. Mbele paa ki jaa mbe ye wa, yɛɛ si pe yaga pe ye wa.»

†11.42: Levi 27.30; Luki 18.12.

†11.44: Zhufuye pe yeri kila pye ŋa ka fanga tanga, wi ma pye fyɔngɔ ni Yɛnɛlɛ li yɛgɛ na; Levi 5.3; 21.1-4,11; Nɔmbu 19.11-22; Mati 23.27.

†11.46: Lasiri sɛwɛ jɛnfɛnɛ pàa pye na leele pe ŋgbanga ma yo paa tanri Yɛnɛlɛ li ŋgasegɛlɛ ke na, ma si yala, poro jate pe sila pye na tanri na yala ke ni.

†11.51: Zhene 4.8-10.

†11.51: 2 Kuro 24.20-22.

†11.52: Ko kɔrɔ wo yɛn fɔ pe ma kaselegɛ ki lara leele pe na.

⁵³Naa Zhezu wila kaa yiri wa ki laga ki na, a kì si lasiri sewe jenfenne poro naa Fariziye pe nawa pi ngban fɔ jɛngɛ. A pe nɛɛ wi yewe senre ti cenle pyew ti ni. ⁵⁴Paa pye naa yɔn jaa fɔ jɛngɛ, janɔgo mboo yigi wi yɔn senre jate to na.

Zhezu wila wi fɔrɔgɔfenne pe yeri kopiire wogo ki na

(Mati 10.26-27)

12 ¹Ki sanga wi ni, leele pàa gbogolo na kee lere waga yɔn ka yeri, fɔ a paa pe yɛɛ tangala. A Zhezu wì si senre ti le mɛɛ wi fɔrɔgɔfenne* poro pye fɔ: «Ye yɛɛ yingiwɛ jen Fariziye* pe leve* wi ni, ko kɔrɔ wo yen pe kopiire senre re. ²Katugu kagala ngele fuun ke yen ma lara, koro ke ni fuun yaa ka yiri funwa na. Ngele fuun ke yen ngundo, koro ke ni fuun yaa ka jen†. ³Ko kì ti senre nda fuun ye mbe yo larawa, wa wɔwɔ pi ni, ti yaa ka yiri funwa na. Kalegere senre nda fuun ye mbe yo lere nungbolo wa yumbyɔ yegɛ woo wi ni, ti yaa kaa yari ngbanga paa pe ma kaa kɔnnɔ wa we.

Yaa fyɛ Yenɛɛle li yegɛ

(Mati 10.28-31)

⁴«Na wenne mila ki yuun ye kan, mbele pe ma lere wi gbo, ko puɔgo na paa si ya kala la pye naa, yaga kaa pe fyɛ. ⁵Ŋa ye daga mbaa fyɛ, mi yaa wi naga ye na: Ye wele!

Yenɛɛle na yawa yen li ni mbe lere wi gbo, ko puɔgo na mbe saa wa wa jaganama wi ni, yaa fyɛ lo yegɛ. Ee, mila ki yuun ye kan, yaa lo nungba fyɛ!

⁶«Ye karikaɔgala ke wele! Ke kaɔgurugo paa ke pɛre tama shyen na wi le? Ma si yala, Yenɛɛle laa li nungba fege. (Ko ki yen paa ye wogo ki yen.) ⁷Yenɛɛle li ye yinzire jate ti yɔn ki jen. Ki kala na, yaga kaa fyɛ, ye kayɔngɔ kì we karikaɔgala legere na.

Mbe taga Zhezu na, nakoma mbe je wi na

(Mati 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸«Mi yen naga yuun ye kan fɔ: Lere ŋa fuun kaga yo leele pe yegɛ na mbe yo wi yen na kɔrɔgɔ, pa Lere wi Pinambyɔ* wi yaa kaga yo Yenɛɛle li merɛgeye* pe yegɛ na mbe yo ki fɔ wì pye wi woo. ⁹Ɛɛn fɔ, lere ŋa fuun ka je na na leele pe yegɛ na, pa Lere wi Pinambyɔ wi yaa ka je ki fɔ wi na Yenɛɛle li merɛgeye pe yegɛ na†.

¹⁰«Lere ŋa fuun ka senpere yo Lere wi Pinambyɔ wi na, ti yaa ka kala yaga wi na. Ɛɛn fɔ, lere ŋa ka Yinnekpoyi li mege ki jɔgɔ, ki kapege ki se kala yaga wi na fyew†.

¹¹«Na paga kaa kee ye ni mbe sa kiti kɔn ye na wa shɛriyinre ti ni, konaa wa kiti kɔnfenne poro naa fanɔga fenne pe yeri, ye jatere wiga ka piri ye na ye yolɔmɔ mbe ye

†12.2: Luki 8.17.

†12.9: Luki 9.26.

†12.10: Mati 12.32; Maki 3.28-29; Ebu 6.4-6.

yee sho konaa ye senyoro to kala na; ¹²katugu le ki sanga nunjba wi ni, senre nda ye daga mbe yo, Yinnekpoyi li yaa ye naga ti ni.»

Penjagboro fo tijinliwe fu fo yomiyele

¹³Kona, a nana wa si koro wa janwa wi sogowa, mee Zhezu wi pye fo: «We Nagafu, ki yo na nasepyo wi kan, fo korogo nga we to wi yaga we kan, wege wali we yee na.»

¹⁴A Zhezu wi suu yon sogo ma yo fo: «Na wono, ambo wilan tege mbe pye ye kiti konfo, nakoma mbe pye ye korogo walifo?»

¹⁵Kona, a Zhezu wi si pe ni fuun pe pye fo: «Ye wele! Ye yee yingwe jen jenge yegembatinwe pi ni fuun pi ni; katugu lere wi ka penjagboro ti ta yege o yege, ko se ya yinwege kan wi yeri.»

¹⁶Kona, a Zhezu wi sigi yomiyele na li wa ma pe kan, ma pe pye fo: «Nana penjagboro fo wa keere la yon fo jenge. ¹⁷A wi nee jaterere piin nee wi yee piin fo: «Jga yingi mi yaa pye? Tegesaga woro na yeri mbanla yarilire ti ni fuun ti tege.»

¹⁸Kona, a wi suu yee pye fo: «Jga mi yaa pye ki nga! Mi yaa na bondoolo pe jaanri mbe fonmbolo kan tugbambolo. Mi yaa na yarilire ti ni fuun ti gbogolo mberi le wa, naa na yarijende sannda pyew ti ni.» ¹⁹Kona, mbe silan yee pye fo: «Yinggo yaakara legere yen ma tege na kan, mbe yegele legere pye. Mi yaa cen mbaa wogo, mbaa nii, mbaa woo, mbaa yogori.» ²⁰En fo,

Yenjele li suu pye fo: «Lewee cenle wele de! Nala yembine na li ni yere, ma yaa ku. Kona, yaara nda fuun ma tege, pa to yaa koro ambo kan?»

» ²¹Kona, a Zhezu wi sigi senre nda ti taga wa ma yo fo: «Lere nga fuun wila penjagboro gbogolo wi yee kan anme wi yen, ma si yala, Yenjele yege na wi woro penjagboro fo.»

Ye ye jigi wi taga Yenjele li na

(Mati 6.25-34)

²²Kona, a Zhezu wi suu forogofenne pe pye fo: «Yaga kaa ye jaterere wi lege yee na yaakara nda ye yaa la kaa to kanngolo mbe yo fo: «Jga yingi mi yaa ka?» Yaga si kaa ye jaterere wi lege ye yariporo wogo ki na, mbe yo fo: «Jga yingi yariporo mi yaa le?» ²³Katugu lere wi yinwege ki we yaakara ti na. A wi wire fun ti we paara ti na. ²⁴Ye kaankaanye pe wele! Paa yarilire lugu, paa si yarilire kologi. Yaakara tegesaga woro pe yeri, bondoolo woro pe yeri. Ma si yala, Yenjele li maa pe baro. Ye mboro sannjere ti na. ²⁵Ye ni wiwiin wi mbe ya mbe yinwege ka taga wi yee kan naa jenri wi jaterere legere ti ni? ²⁶Ki kaa pye ye se ya mbe ko kala jele na lo pye, yingi na, a ye nee ye jaterere wi lege ye yee na ye kagala sanngala koro kala na? ²⁷Ye yarifyenre ti yirilomo pi wele wa wasele! Tila tunngo pye, tila si pili. Ma si yala, mila ki yuun ye kan, wunlunana Salomo wo naa wi yarijende legere tawa pi ni fuun

ni, wi yaripɔɔ ka sila yɔn mbe yarifyɛnɛ ka tiyɔnwɔ bɔ. ²⁸ Yan ŋga ki ma fi nala wa wasele, goto kasɔn ma kaa ki sogo, na Yenŋele li ma ko fere ma, yoro fun ye daga mbege jen mbe yo Yenŋele li yaa ye yaripɔɔ ti kan ye yeri fun mbe wɛ ko na. Ye tagawa pì kologo dɛ! ²⁹ Yaraga ŋga ye yaa la kaa naa tɔnmɔ mba ye yaa la woo, yaga kaa ye jatere wi lege ye yɛɛ na to jawa po kala na suyi. ³⁰ Dunruya woolo* mbele pee Yenŋele jen, poro pe maa ko yaara to ti ni fuun to lagajaa. Ɛɛn fɔ, yoro wo na, To yen ye yeri. Wigi jen ma yo ti kala yen ye na. ³¹ Ki kala na, ye bala yaa Yenŋele li wunluwɔ* po lagajaa, kona pa li yaa yaara sannda pyew ti kan ye yeri fun.»

Yarijendɛ nda wa yenŋele na ti senɛ

(Mati 6.19-21)

³² «Yoro mbele ye yen paa simbangbelege jɛɛle yen, yaga kaa fyɛ; katugu ki ye To Yenŋele li ndanla lili wunluwɔ pi kan ye yeri. ³³ Ye ye kɛɛ yaara ti perɛ yege penjara ti yɛɛle fyɔnwɔ fɛnnɛ pe na. Ye penjara leyaara lagaja ye yɛɛ kan nda ti se le, ye yarijendɛ mbakɔɔ gbogolo ye yɛɛ kan wa yenŋele na. Wa ki laga ki na, yoo woro wa, yaawere si woro wa mberi ka mberi jɔɔɔ. ³⁴ Katugu ma yarijendɛ tiga pye laga ŋga na, pa ma jatere wi ma pye wa.»

Ye cɛn ki cɛnwɛ

³⁵ «Ye ye yɛɛ gbɛgeɛ, ye ye kurusijara wi pɔ, ye fitanlaye paa yiin†! ³⁶ Ye pye paa tunmbyeele mbele pe to wiga kari jayire na, pe maa wi singi, janŋo na wiga ka pan mbe kɔɔ ki gbɔn sanga ŋa ni, pe go ki yengɛ wi kan fyaw. ³⁷ Na pe to wiga ka pan mbe tunmbyeele mbele ta paa wi konɔ wele, fɛrɛwɛ yaa pye pe woo. Kaselege ko na, mila ki yuun ye kan, pa pe to jate wo wi yaa sɔngɔɔ mboo kurusijara wi pɔ, mbe pe pye pe cɛn pe li, mbe si yaakara ti yɛɛle pe na. ³⁸ Ali na wiga pan yindɛɛ na, nakoma yindogo na wi yo, mbe pan mbe pe ta paa wi konɔ wele, fɛrɛwɛ yaa pye pe woo. ³⁹ Yege jen ye yo fɔ ki pye gofɔ wi ma yoo wi pansanga wi jen, wi jen na koro yenŋɛ mbe cɛn wi cɛnwɛ, janŋo wiga kaa kɔɔ ki kaw mbe ye wa go. ⁴⁰ Yoro fun, ye cɛn ki cɛnwɛ, katugu sanga ŋa ye se kaa jate cɔ, ko sanga wowi Lere wi Pinambyɔ wi yaa pan.»

Tunmbyee ŋa pɛ taga wi na konaa tunmbyee ŋa pee taga wi na

(Mati 24.45-51)

⁴¹ Kona, a Pyeri wì sho fɔ: «We Fɔ*, mà ki yomiyɛle na li wa woro cɛ kan lee, nakoma mà li wa lere pyew kan?»

⁴² A We Fɔ wì sho fɔ: «Tunmbyee wiwiin pɛ taga wi na, a wì pye tijinliwɛ fɔ? Wowi ŋa wi tafɔ wi

†12.35: Ko kɔɔ wo yen mbe yɛɛ gbɛgeɛ mbe tunŋgo pye.

maa tege tunmbyeele sanmbala pe go na wila pe yaakara ti kaan pe yeri pe kasanga wi na. ⁴³Na wi tafɔ wiga ka songɔɔ mbe pan mboo yan wi bala naa tunngo ki piin, pa ferewe yaa pye wi woo! ⁴⁴Kaselege ko na, mila ki yuun ye kan, pa wi tafɔ wi yaa wi tege wi kee yaara ti ni fuun ti go na. ⁴⁵Ɛen fɔ, na ki tunmbyee wiga wi yee pye fɔ: Na tafɔ wi yaa mɔ wa, mbe ye wi tunmbyee yeenle nambala naa jeele pe ni mbaa pe gbɔɔn, mbaa woo mbaa tinni sinme ni, ⁴⁶pilige nga wi woro naa tafɔ wi konɔ wele, wagati nga wii jen cɔ, ko wagati wowi wi yaa pan. Kona, wi yaa wi jɔlɔ fɔ jenge, mboo tasaga kan wi yeri wa tunmbyeele mbele pee taga pe na pe ni.

⁴⁷«Tunmbyee nga wi maa tafɔ wi nandanwa kala li jen, wila si cen ki cenwe mbe tunngo pye mbe yala wi tafɔ wi nandanwa kala li ni, wo yaa ka gbɔn fɔ jenge. ⁴⁸Ɛen fɔ, tunmbyee nga wila wi tafɔ wi nandanwa kala li jen, wi ma sila kagala kele piin, ngele ke daga gbɔnɔ ni, wo yaa ka gbɔn jenri. Yarilegere kan nga fuun yeri, yarilegere yaa ka yewe wi yeri. Pɛ yarilegere telege nga fuun na, pe yaa ka yarilegere yewe wo yeri naa mbe we.»

Mbe kɔn yee na Zhezu kala na

(Mati 10.34-36)

⁴⁹«Mì pan mbe kasɔn le laga tara ti ni, ndɛɛ kì gbɔn yeen kila yiin makɔ, ki jen nala ndanla. ⁵⁰Batemu* †wa yen wa, nga mi daga mbe pye, kilan jatere wi piri na na jenge fɔ wi ka sa pye wi yɔn fili.

⁵¹«Yaga kaa ki jate ndɛɛ yeyingge mì pan ma kan laga tara ti ni de! Ayoo, kaawɔ mbe ye kɔn ye yee na. ⁵²Mbege le yingɔ wo na, ma yaa sa leele kangurugo yan sege ka ni, pe yaa kɔn pe yee na. Taanri yaa yiri shyen kɔrɔgɔ, shyen mbe yiri taanri kɔrɔgɔ. ⁵³To wi yaa yiri pinambyɔ wi kɔrɔgɔ, pinambyɔ wi yiri to wi kɔrɔgɔ. Nɔ wi yaa yiri sumborombyɔ wi kɔrɔgɔ, sumborombyɔ wi yiri wi nɔ wi kɔrɔgɔ. Jele wi yaa yiri wi piɔ wi kɔrɔgɔ, piɔ wi yiri wi najɔ wi kɔrɔgɔ†.»

Mbe wagati wi jen mboo wɔ wi yee ni

(Mati 16.2-3)

⁵⁴Zhezu wila pye naga yuun fun janwa wi kan fɔ: «Na yaga kambaaga yan kila yinrigi wa yɔnlɔ yirisaga kee yeri, ye ma yo tisaga yaa pan. Pa ki mee pye ma. ⁵⁵Sanga o sanga tifene fun li kaa gbɔn mbaa kee yɔnlɔparawa kalige kee yeri, ye ma yo kafugo yaa wo. Pa ki mee pye ma fun. ⁵⁶Kopiire fenne wele yoro! Na yè kaa tara to naa

†12.50: Batemu wo wi yen jɔlɔgɔ nga Zhezu wi mbaa jɔlɔ wa tiparaga ki na we.

†12.53: Mishe 7.6.

naayeri sanga wo jen maa wo wi yee ni, ye daga mbe nala pilige yaara ti jen mberi wo ti yee ni fun[†].»

Ma yo ma mbenfo wi ni ye fili

(Mati 5.25-26)

⁵⁷ «Ye daga fun mbe kasingge ki lagaja, mbege jen ye ye. ⁵⁸ Na mboro naa ma mbenfo wi ni ye kaa kee ja wa kiti konsaga, mbe ye ta wa konɔ, ma bala ma yo wi ni ye fili. Nakoma wi yaa kari ma ni wa kiti konfo wi yeri, wo mbe soɔn le polisiye pe kee, poro mbe soɔn le kaso. ⁵⁹ Mila ki yuun ma kan, ma woro mbe yiri wa fyew, ndee maga fɔgɔ ki ni fuun ki tɔn, ali tama nunɔba wiga ka koro.»

Mboɔn kapere ti jen mberi yaga

13 ¹ Ki sanga wi ni, a leele pele si saa ki yo Zhezu wi kan ma yo Pilati* wila Galile tara fenne pele gbo, ma yala pa pye na yaayoro kuun nari woo saraga* Yenɔjele li yeri. A pe kasanwa pi pinle yaayoro woo pi ni. ² A Zhezu wi si pe pye fo: «Yaa ki jate ndee ki Galile tara fenne mbele pe gbo yeen, poro kapere to gbɔgɔ ma we Galile tara fenne sanmbala pe woro ti na wi le? ³ Ayoo de. Een fo, yoro fun, na yee ye kapere ti jen mberi yaga, pa ye yaa ka ku ma. ⁴ Silowe loɔgɔ yɔn sanngazo wila to leele ke ma yiri kolotaanri mbele na ma pe gbo, yaa ki jate poro kapere to la gbɔgɔ ma we Zheruzalemu woolo sanmbala pe woro ti na wi le?

⁵ Ayoo de. Een fo, yoro fun, na yee ye kapere ti jen mberi yaga, pa ye yaa ka ku ma.»

Tige mbasege

⁶ Kona, a Zhezu wi sigi yomiyele na li wa ma yo fo: «Naja wa la figiye* tige sanri wi ezen kere nawa. A wi si kaa kari saga piile pele co, een fo, wii sa pyo yan ki na. ⁷ Ki kaa pye ma, a wi si nangɔ kere tunmbyee wi pye fo: «Wele, na ye le taanri wolo loli na yeen. Mi ma pan mbe pyo co laga ki figiye tige nga ki na, mila pyo yan ki na. Ki kala na, ki kon maga wo laga. Yingi na, a ki sigi laga nga ki sho jaga?» ⁸ Een fo, a nangɔ kere tunmbyee wi suu pye fo: «Na to, ki yaga laga naa ki ye le nunɔba pye! Mi yaa wege tugu keere mbege maga mbege fili, mbe fyongɔ le ki nɔgɔ. ⁹ Kana yelapanna ki yaa se. Nakosima, pa ma ti mbege kon mbege wo laga.»

Zhezu wila jele wa sagala cenpilige ka ni

¹⁰ Cenpilige* ka ni, Zhezu wila pye na leele pe nari Yenɔjele senre ti ni sherigo* ka ni. ¹¹ Ma yala jele wa la pye wa, yinne tipegele la ye wi ni maa pye yandee. Pila ye le ke ma yiri kolotaanri lo ta wi na. Pila wi kuru kengelenge, wila ya yiri mbe sin. ¹² Naa Zhezu wila kaa ki jele wi yan sanga na ni, a wi suu yeri, ma suu pye fo: «Jele, ma sho ma yama pi ni nala!»

[†]12.56: Mati 16.2-3.

¹³ A Zhezu wì suu keyen yi taga* wi na. Le ki yongolɔ nungba ke ni, a wì si yiri ma sin nɛɛ Yenɲele li sɔnni. ¹⁴ Eɛn fɔ, a kì si sherigo to wi mben fɔ jɛngɛ, naa Zhezu wila wi sagala cɛnpilige ki ni we. A wì si janwa wi pye fɔ: «Tunngo pyepiliye yi yen kɔgɔlɔni. Yaa paan ko piliye yo ni paa ye sagala. Yaga kaa paan cɛnpiliye yo ni.»

¹⁵ A we Fɔ* wì suu yɔn sogo ma yo fɔ: «Yoro wele, ye yen kopiire fɛnnɛ! Mì yo ye ni fuun nungba nungba, cɛnpilige kiga gbɔn, ye ma ye nɛgɛ, nakoma ye sofile wi sanga wa wi sinlesaga mbe saa kan wi ma wɔ? ¹⁶ Ki jɛle ɲa yɛɛn, Abirahamu setirige pyɔ wo wawi. Sɔtanla wùu pɔ ma saa gbɔn fɔ yɛle kɛ ma yiri kɔlɔtaanri. Kii daga mboo shɔ wi pɔyaara ti ni cɛnpilige ki ni wi le?»

¹⁷ Naa Zhezu wila kaa to yo ma sanga ɲa ni, a tì si fɛrɛ wa wi mbenfenne pe na. Eɛn fɔ, janwa wo nawa po la yinɲi kagbɔgɔlɔ ɲgele fuun wila pye ke kala na.

Mutari tige pyɔ yomiyɛle

(Mati 13.31-32; Maki 4.30-32)

¹⁸ A Zhezu wì sho naa fɔ: «Yenɲele li wunluwɔ* pi yen ma yinɲi le? Mbe ya mboo taanla yinɲi ni? ¹⁹ Pi yen paa mutari* tige pile la yen. Naɲa wà la la le ma saa li lugu wi nanɲɔ kerɛ. A lì si fi ma yiri ma pye tige, a sannjɛrɛ tì pan ma sere pɔ wa ki njere ti ni.»

Leve yomiyɛle

(Mati 13.33)

²⁰ A wì sho naa fɔ: «Mbe ya mbe Yenɲele li wunluwɔ pi taanla yinɲi ni? ²¹ Pi yen paa leve* yen. Jɛle wà wi le maa pinle wi farini muwe bɔrɔ kɔngɔ ni maa gbɔn, fɔ a leve wì saa pi fɛ maa yirige pyew.»

Yeyɔngɔ jɛle sɛnrɛ

(Mati 7.13-14,21-23)

²² Zhezu wila pye na cagbɔrɔ to naa ca pigile ke yanri, na leele pe nari Yenɲele sɛnrɛ ti ni, na kee wa Zheruzalɛmu yeri. ²³ A lere wà suu yewe ma yo fɔ: «We Fɔ, leele jɛnri ma pe yaa ka shɔ?»

²⁴ A Zhezu wì si pe yɔn sogo ma yo fɔ: «Yeyɔngɔ ɲga ki maa yiin wa yenɲele na, ki yen jɛle. Ki kala na, yege ɲgbanga ye ye wa ko ni; katugu mila ki yuun ye kan, lelegɛrɛ yaa kaga ɲgbanga mbe yo pe yaa ye, eɛn fɔ, pe se ka ya ye.

²⁵ «Na lagafɔ wiga ka yiri mbe kɔrɔ ki sɔgɔ sanga ɲa ni, mbe ye yaga wa funwa na, pa ye yaa ki le mbaa kɔrɔ ki gbɔɔn mbaa yuun fɔ: «We Fɔ, kɔrɔ ki yɛngɛ we kan.» Kona, wi yaa ye pye mbe yo fɔ: «Mì si ye jɛn, mbe si ka ye yirisaga jɛn.» ²⁶ Kona, ye yaa wi pye mbe yo fɔ: «Wè si pinle ma li ma wɔ ma ni. A mà we naga Yenɲele sɛnrɛ ti ni yere wa we ca nawa kɔngolo ke ni.»

²⁷ Kona, wi yaa ye pye naa fɔ: «Mì si ye yirisaga jɛn. Ye yiri na tanla, yoro kapere pyefenne ye ni fuun!»

²⁸ Kona, ye yaa kaa gbele wa, mbaa

ye njangala ke kaa, na yaga ka Abirahamu naa Izaki naa Zhakɔbu, konaa Yenjele yɔn senre yofenne* pe ni fuun pe yan sanga ŋa ni wa Yenjele li wunluwɔ pi ni we. Ko mbe si yala pè yoro wa wa funwa na. ²⁹ Ki sanga wiga ka gbɔn, leele pe yaa ka yiri dunruya wi kee ki ni fuun ki na mbe sa censaga le wa Yenjele li wunluwɔ pi ni mbaa nii. ³⁰ Kona, mbele pe yen puɔgofenne, pele yaa ka pye koɔgbanmbala. Mbele pe yen koɔgbanmbala, pele yaa ka pye puɔgofenne†.»

Zhezu wila para Zheruzalemu ca ki na

(Mati 23.37-39)

³¹ Ki sanga wi ni, a Fariziye* pèle si fulo Zhezu wi tanla, ma suu pye fɔ: «Kari laga ka na ma wɔ laga ki laga ŋga ki ni, katugu wunlunaŋa Erɔdi* wila ma lagajaa mbɔɔn gbo.»

³² A Zhezu wì si pe yɔn sogo ma yo fɔ: «Yaa kee ye saga yo ki dabaaga ki kan fɔ: «Nala naa goto, yinne tipegele koro mi yen na puro na woo leele pe ni, na yambala pe sagala, piliya na, mi yaa na tunɔgo ki kɔ.» ³³ Eɛn fɔ, ki daga mbaa kee na konɔ li ni nala naa goto, naa piliya na; katugu na Zheruzalemu ca ko ma, kii daga Yenjele yɔn senre yofɔ* wa mbe ku laga ka na naa†.

³⁴ «E! Zheruzalemu, Zheruzalemu, mboro ma maa Yenjele yɔn senre yofenne pe kuun, pitunmbolo* mbele li torogo ma kan na pe waa sinndæere ni na pe kuun. Mila pye naga jaa wagati legerɛ na mbɔɔn leele pe gbogolo pe yee na paa yege ŋga na ŋgonɔ maa piile gbogolo wi kanwira nɔgo we. Eɛn fɔ, yee si yenle. ³⁵ Wele! Ye go ki yaa koro ye kan waga fɔ sa gbɔn pilige ŋga ye yaa kaga yo mbe yo fɔ: «Ŋa wila paan we Fɔ wi mege ki na, Yenjele sa duwaw wi na†!» »

Zhezu wila yaŋa wa sagala

14 ¹ Cenpilige* ka ni, Zhezu wila saa ye Fariziye* legbɔɔ wa go mbe li wa. Fariziye* mbele pàa pye wa, pe nɛɛ wi wele fɔ jɛɔge. ² Naŋa wà la pye wa wi yege sɔgɔwɔ, witigbɔgɔrɔ yama la pye wi na. ³ A Zhezu wì si senre ti le, mɛɛ lasiri sewe jenfenne* poro naa Fariziye pe yewe ma yo fɔ: «Mbe yala we lasiri* wi ni, ki daga ma lere sagala cenpilige ki ni lee, nakoma maga ka lere sagala?»

⁴ A pè si pyeri. Kona, a Zhezu wì suu kee ki taga* ki naŋa wi na maa sagala, ma suu pye ma yo wila kee wi go. ⁵ Kona, a Zhezu wì si pe pye fɔ: «Ye ni, wiwiin wi yen laga, na wi pyɔ, nakoma wi nege ka to kɔlɔ,

†13.30: Mati 19.30.

†13.32-33: Nala naa goto, naa piliya na, ki mbe ya logo paa piliye taanri yen, nakoma paa wagati titɔnɔwɔ yen.

†13.35: Yuuro 118.26.

wi se fyεεle mbe saa wɔ wa, ali na kaa pye cɛnpilige† yi?»

⁶ Kona, pe mbaa wi yɔn sogo yege ɲga na yerε, pe sila ki jen.

Censara wɔmɔ kala konaa leele yerikala liwen na

⁷ Leele mbele pàa yeri ki liwen pi na, Zhezu wila pe wele ma pe yan paa yege ɲga na pàa pye na censara tiyɔnrɔ ti woo. Kì pye ma, a wì sigi yomiyεle na li wa pe kan ma yo fɔ: ⁸ «Na lere kɔɔn yeri jayire liwen na, maga ka sa cɛn wa cɛnsaga tiyɔngɔ ko na. Kana, ki mbe ya pye pè lere wa yeri, wo mεge ko gbɔgɔ ma wε mboro wogo ko na. ⁹ Pa ɲa wì ye ni fuun shyen ye yeri, wi yaa pan mbɔɔn pye fɔ: «Kì cɛnsaga ɲga ki kan naɲa ɲa wi yeri!» Kiga pye ma, pa ma yaa kari ferε coli mbe sa cɛn wa cɛnsaga puɲgo wogo ki na. ¹⁰ Eɛn fɔ, na lere kɔɔn yeri jayire liwen na, sa cɛn wa cɛnsaga puɲgo wogo ko na. Kona, ɲa wì ye yeri, na wiga ka pan, wi yaa ma pye fɔ: «Na wɔnlɔ, pan ma cɛn laga yege, laga cɛnsaga tiyɔngɔ ɲga ko ni.» Kona, pa ma yaa pye mbe gbɔgɔ ma suro lifenne yeenle sanmbala pe sɔgɔwɔ. ¹¹ Katugu lere ɲa fuun kaa yeε yirige, wo yaa ka tigi. Lere ɲa fuun ka suu yeε tirige, wo yaa ka yiri†.»

¹² Lere ɲa wila Zhezu wi yeri liwen pi na, a Zhezu wì si wo fun wi pye fɔ: «Na maga sɔgɔlɔ gbɔlɔ sɔgɔ yɔnlɔ na wi yo, nakoma

yembinε wi yo, maga kɔɔn wenne, naa ma nɔsepiile, naa ma go woolo, naa ma cɛnyεenle penjagbɔrɔ fenne poro yeri ki liwen pi na. Nakoma poro fun, pe yaa kɔɔn yeri ki liwen pa na mbɔɔn wogo ki fɔgɔ tɔn. ¹³ Eɛn fɔ, na maga sɔgɔlɔ gbɔlɔ sɔgɔ, ma fyɔnwɔ fenne, naa fyɔɔnlɔ, naa jeɲgɔlɔ fenne, naa yandeele poro yeri ki liwen pi na. ¹⁴ Kona, pa ma yaa ka ferεwe ta, katugu poro se ya mbege yɔngɔ sɔngɔrɔ ma na. Eɛn fɔ, Yenɲele lo li yaa kaga yɔngɔ sɔngɔrɔ ma na, na lesinmbele paga ka yen mbe yiri wa kunwɔ pi ni pilige ɲga ni we.»

Liwen gbɔlɔ yomiyεle

(Mati 22.1-10)

¹⁵ Wa ki suro lifenne pe ni, naa nunɲba la kaa ki senre ti logo, a wì si Zhezu wi pye fɔ: «Lere ɲa wi yaa ka sa li wa Yenɲele li wunluwɔ* pi ni, ferεwe yen wi woo!»

¹⁶ A Zhezu wì suu pye fɔ: «Naɲa wà la feti sɔgɔlɔ gbɔlɔ sɔgɔ, mεε lelegere yeri. ¹⁷ Naa lisanga wila kaa gbɔn, a wì suu tunmbyee wi tun wa pe yeri ma yo fɔ: «Ye pan ye li, yaara ti ni fuun ti gbεgele ma yala.» ¹⁸ Eɛn fɔ, a kì si cɛn ndεε pàa yɔn wa nunɲba. Pe ni fuun nunɲba nunɲba pe nεε kaferege kaan naɲa wi yeri. Konɲbanɲa wo laa pye fɔ: «Mì laga lɔ, ki daga mbe saga wele. Ki kala na, ma kaferege, mila ma yenri wi.» ¹⁹ A wà sho naa fɔ: «Nere nda ti maa fali, m̀iri ke lɔ. Mila jaa mbe kari

†14.5: Luki 13.15.

†14.11: Mati 23.12; Luki 18.14; Zhaki 4.6.

ti sa fali mbege wele. Ki kala na, ma kaferege, mila ma yenri wi.»²⁰ A wà si nuru naa ma yo fɔ: «Milan jɔ wi jayire pye yeɛn fɔnɔfɔn. Ki kala na, mi se ya kari wa.»²¹ A tunmbyee wì si sɔngɔɔ ma saa ki yo wi tafɔ wi kan. A gofɔ wì si nawa ngban, ma suu tunmbyee wi pye fɔ: «Fyeɛle ma kari wa katoro to naa ca nawa kongolo ke ni, ma sa fyɔnwɔ fenne, naa fyɔɔnlɔ, naa jeɔgɔlɔ fenne, naa yandeele pe yeri ma pan pe ni.»²² Ko pyeɔgɔlɔ, a tunmbyee wì suu tafɔ wi pye fɔ: «Na tafɔ, nga mà yo migi pye. Eɛn fɔ, go kii yin.»²³ Kona, a wì suu tunmbyee wi pye fɔ: «Ta kee wa kongbɔɔ to naa kombigile ke ni, ma sa leele pe ngbanga ma pan pe ni, jaɔgo na go ki yin.»²⁴ Katugu mila ki yuun ye kan, leele mbele mila yeri, wo wa sanla suro ta nene.» »

**Iɔga ki daga maa piin
mbe si pye Zhezu wi fɔɔgɔfɔ**

(Mati 10.37-38)

²⁵ Ko puɔgo na, janwa gbɔlɔ là la taga Zhezu wi na na kee. A wì si kanɔga ma yege wa pe yeri, mee pe pye fɔ: ²⁶ «Lere nga ka pan na kɔɔgɔ, na wi suu to wi panra†, naa wi nɔ, naa wi jɔ, naa wi piile, naa wi nɔsepiile nambala, naa wi nɔsepiile jeele, konaa wo yeɛ jate, wi se ya pye na fɔɔgɔfɔ*.»²⁷ Na lere nga fuun

suu tiparaga* ki tugo†, mbe taga na na, wo se ya pye na fɔɔgɔfɔ. ²⁸ Ye ni, nga kaa jaa mbe sanɔgazo kan, wi ma cɛn ma wi kanpenjara ti jate gbɛn, na kaa pye ti mbe ta wi yeri mbe tunɔgo ki kɔ! ²⁹ Nakoma na wiga go nɔgɔ ki le, na wii ya mbege tunɔgo pye, leele mbele fuun kaga yan, pe yaa la tege wi na, ³⁰ mbaa yuun fɔ: «Ki nana nga, wo wigi go nga ki nɔgɔ le. Wii ya mbege kan ki kɔ.»³¹ Ki pyelɔmɔ nungba pi na fun, na wunlunaɔa wa kaa jaa mbe sa malaga gbɔn wunlunaɔa wa ni, wi ma cɛn ma jatere pye gbɛn. Na kaa pye wo naa lenambala waga ke (10 000) mbe ya yiri sa to wunlunaɔa sanɔa wo naa wi lenambala waga nafa (20 000) na. ³² Na wi kaga yan wi se ya, wi ma leele tun wa wunlunaɔa sanɔa wi yeri sanga nga ni wi wa lege we, pe sa tanwa ja pe shyen sɔgɔwɔ pi ni.»³³ A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Ko ki yen paa ye wogo ki yen. Ye ni, na nga fuun si kaari wi kee yaara ti kala, wi se ya pye na fɔɔgɔfɔ.»

Kɔ nga wi se ya kala yɔn wi senre

(Mati 5.13; Maki 9.50)

³⁴ «Kɔ wi yen ma yɔn, eɛn fɔ, na wi tanwa piga wɔ wi ni, tanwa pa se ya ye wi ni naa†. ³⁵ Wi se ya yaraga ka yɔn wa tara. Wi se ya pye paa fyɔngɔ yen fun mbe keere tara

---

†14.26: Ko kɔɔ wo yen fɔ na Zhezu wii lere nga ndanla mbe we wi to naa wi nɔ, naa wi jɔ, naa wi piile, naa wi nɔsepiile nambala, naa wi nɔsepiile jeele, naa wo yeɛ jate na, wi se ya pye wi fɔɔgɔfɔ.
 †14.27: Ko kɔɔ wo yen mbe cɛn wi jɔlɔgɔ ki cɛnwe pilige pyew.
 †14.34: Mati 5.13.

ti tanla, ndɛɛ mboo wa wa funwa na. Nuɲgbogolo ka pye ɲa na, mbaa nuru, wila nuru de†.»

**Sumbyɔ ɲa wila puɲgo
ma kaa yan wi yomiyele le**

(Mati 18.12-14)

15¹ Nizara shɔfenne* poro naa kapere pyefenne pe ni fuun paa pye na fulo Zhezu wi tanla mbe logo wi yeri. ²Ɛɛn fɔ, a Fariziye* poro naa lasiri sewe jenfenne* pe ni, pe nɛɛ kɔngɔri na yuun fɔ: «Ki naɲa ɲa wi yen na kapere pyefenne pe yinri tiyɔngɔ, na kaa pe ni†.»

³Kona, a Zhezu wì sigi yomiyele na li wa pe kan, ⁴ma yo fɔ: «Ye ni, mì yo, na sumbyɔ cenme ka pye lere wa yeri, wii nuɲgba puɲgo pe ni, wi yaa nafa tijere ma yiri ke ma yiri kɔlɔjere sanmbala pe yaga wa pe kasaga, mbe sa ɲa wì puɲgo wi lagaja fɔ wi saa yan! ⁵Na wiga ka saa yan sanga ɲa ni, wi yaa wi yigi mboo taga wi pajogo ki na nayinme coli, mbe sila kee. ⁶Wiga ka sa gbɔn wa wi laga, wi yaa wi wenne naa wi cɛnyɛɛnle pe yeri, mbe pe pye fɔ: «Ye pan we yɔgɔri ja, katugu na sumbyɔ ɲa wila puɲgo, mùu yan.» ⁷Ki pyelɔmɔ nuɲgba pi na fun, mila ki yuun ye kan, na kapege pyefɔ nuɲgba kaa kapere ti jen mberi yaga, nayinme yaa pye wa yenɲele na wi kala na mbe we lesinmbele nafa tijere ma yiri ke ma yiri kɔlɔjere kala na. Poro mbele

pee jori mbe pe kapere ti jen mberi yaga we.

Warifuwe pyɔ yomiyele

⁸«Nakosima, na jɛle wa ka warifuwe pyɔ ke ta, nuɲgba ka puɲgo pe ni, wii yaa fitanla mu mbe go ki pe mboo wele yetogowo ni fɔ wi saa yan wi le? ⁹Na wiga kaa yan sanga ɲa ni, wi yaa wi wɔnlɔnjaala naa wi cɛnyɛɛnle pe yeri, mbe si pe pye fɔ: «Ye pan we yɔgɔri ja, katugu na warifuwe pyɔ ɲa wila puɲgo, mùu yan.» ¹⁰Ki pyelɔmɔ nuɲgba pi na fun, na kapere pyefɔ nuɲgba kaa kapere ti jen mberi yaga, nayinme ma pye Yenɲele li mɛregeye* pe yeri wi kala na ma fun.»

**Pinambyɔ ɲa wila puɲgo
ma kaa yan wi yomiyele le**

¹¹A Zhezu wì sho naa fɔ: «Pinambiile shyen la pye naɲa wa yeri. ¹²A pinambyɔ jɛɛ wì si kaa wi to wi pye fɔ: «Baba*, kɔrɔgɔ ɲga mi yaa ka ta wa ma yarijende ti ni, ki kan na yeri.» Kì kaa pye ma, a tofɔ wì si kɔrɔgɔ ki wali wi piile shyen pe na. ¹³Naa piliye jenri la kaa toro, a pinambyɔ jɛɛ wì suu kee yaara ti ni fuun ti gbogolo ti yɛɛ na, mɛɛ kari ki penjara ti ni taleere ta ni, ma saa naa yinwege ki piin wa kalikalawa pi ni, maa penjara ti ni fuun ti jɔgɔ. ¹⁴Naa wila kaa ti ni fuun ti li ma, a fuɲgo gbɔgɔ kà si to wa ki tara ti ni. A

†14.35: Mati 11.15.

†15.2: Mati 9.10-13.

fyɔnwɔ si to wi na. ¹⁵ A wì si saa ye tunɲgo ki tara ti woo wa yeri. A wo suu torogo wi saa wi ceele kɔɔsi wi kan wa wi keere ti ni. ¹⁶ Yaakara nda ceele pàa pye na kaa, to tari wila pye na jaa mbaa kaa. Eɛn fɔ, pe sila yenle mbaa ta kaan wi yeri. ¹⁷ Kona, a wì si cɛn nɛɛ jatere piin wi cɛnwe pi na, ma suu yɛɛ pye fɔ: «Wa na to wi yeri, tunmbyeele pe ni fuun pe ma ka yaakara tila kɔ. Ma si yala, muu yen na kuun funɲgo lagame. ¹⁸ Mi yaa yiri mbe sɔngɔɔ mbe kari na to wi kɔɔɲɔ, mbe saa pye fɔ: Baba, mì kapege pye Yenɲele li na, ma ka pye ma na. ¹⁹ Mii daga paa na yinri ma pyɔ. Tanla piin paa ma tunmbyeele pe yen.» ²⁰ A wì si yiri nɛɛ sɔngɔɔ wa wi to wi yeri.

«Maa ta wa lege wila paan, a tofɔ wi suu yan, a wi yinriwe suu ta fɔ jɛɲɲe. A wì si fe ma saa wi fili, mɛɛ magala wi ni ndanlawa ni. ²¹ Kona, a pyɔfɔ wì suu pye fɔ: «Baba, mì kapege pye Yenɲele li na, ma ka pye ma na. Mii daga paa na yinri naa ma pyɔ.» ²² Eɛn fɔ, a tofɔ wì suu tunmbyeele pe pye fɔ: «Ye fyeele ye pan yanla derigbɔɔ ti ni fuun tiyɔɲɲo ki le wi kan. Ye kannjine le wi yombele li na. Ye sawira le wi kan. ²³ Ye pan napige ɲga ki tɔɔ ki ni, yege gbo. We nayinmɛ suro sɔɲɔ, ²⁴ katugu na pyɔ ɲa yeɛn, wila pye ndɛɛ wì ku, yɲɲɔ wì yen. Wila punɲo yɲɲɔ mùu yan!» A pè sigi le na nayinmɛ feti piin.

²⁵ «Ko sanga wo ni, ki naɲa wi pinambyɔ kɔɲbanɲa wila pye wa

keere. Naa wila kaa pan ma yɔɲɲo pe go ki ni, a wi nɛɛ piɲɲe naa yɔɔ tinmɛ taa wa go. ²⁶ A wì si tunmbyee wa yeri maa yewe ki yɔɔ ti kɔɔ wi ni. ²⁷ A tunmbyee wì suu pye fɔ: «Ma jɔɲlɔ wo wì sɔngɔɔ ma pan. A ma to wì si napige ɲga kì tɔɔ ki kan, a wège gbo; katugu wùu yan wì pan ɲgbaan.» ²⁸ Kì kaa pye ma, a pinambyɔ kɔɲbanɲa wì si nawa ɲgban, mɛɛ je ma yo wi se ye wa go. A tofɔ wì si yiri ma pan maa sulu ma yo wi ye. ²⁹ Eɛn fɔ, a wì si tofɔ wi pye fɔ: «Ta nuru! Male wa, yegele legere kè toro, mi yen na tunɲgo piin ma kan. Mi fɔɔn senre ta ke. Kona ki ni fuun, ali sikapile jate, ma fa la kan na yeri mbe nayinmɛ suro sɔɲɔ, mbanla wenne pe yeri. ³⁰ Eɛn fɔ, ma pyɔ ɲa yeɛn, wo kaa pan, wo ɲa wɔɔn penjara ti ni fuun ti li nanjaala ni, a mà si napige ɲga kì tɔɔ ki kan, a pège gbo wo kan.» ³¹ A tofɔ wì suu pye fɔ: «Na pyɔ, ma yen laga na ni pilige pyew, yaraga ɲga fuun ki yen na yeri, ma wogo yi. ³² Eɛn fɔ, we daga mbe nayinmɛ feti pye mbe pye yɔɲɔrimɔ na, katugu ma jɔɲlɔ ɲa yeɛn, wila pye ndɛɛ wì ku, yɲɲɔ wì yen. Wila punɲo, yɲɲɔ mùu yan.» »

Zhezu wila yomiyegɛle kele wa penjagbɔɔ wogo ki na

16 ¹ A Zhezu wì sigi yo wi fɔɔɔɔfɛnne* pe kan ma yo fɔ: «Naɲa penjagbɔɔ fɔ wà la pye wa. Wila penjara jirifɔ le maa tege wi kee yaara ti go na. A pè si pan maa pye ma yo wi penjara jirifɔ wi

yen naa penjara ti jogo. ²A wì suu penjara jirifò wi yeri, maa yewe ma yo fò: «Ŋga mì logo ma kanngɔɔ, ko pan mele? Ma tunngo màga pye, penjara nda tì koro konaa nda tì wɔ wa, pan mari yege naga na na; katugu ma se koro na kee yaara ti go na naa.» ³Ki kaa pye ma, a penjara jirifò wì suu yee pye fò: «Yingi mi yaa la piin yingɔ? Na tafò wila jaa mbanla laga wa wi kee yaara ti go na. Mi se ya fali. Mbe sila yaara yenri leele pe yeri, ko fere yen na na. ⁴A! Ŋga mi yaa pye mìgi jen. Kona, na paga na laga wa na tunngo ki na, pa leele pe yaa lanla yinri jenge wa pe yinre ti ni.» ⁵Kona, mbele fuun pàa fɔgɔ kɔn wi tafò wi yeri, a wì si pe ni fuun nungba nungba pe yeri, ma pan ma kongbanna wi pye fò: «Na tafò wi fɔgɔ jori ki yen ma na?» ⁶A wo suu pye fò: «Sinme bidɔn cenme fɔgɔ yi.» A penjara jirifò wì suu pye fò: «Ma sɛwe wi le ma cen fyaw, ma bidɔn nafa shyen ma yiri ke yɔnlɔgɔ wa.» ⁷A wì si wa pye naa fò: «Mboro sin, ma fɔgɔ ki yen jori?» A wo suu pye fò: «Shɔɔ bɔɔ cenme kanggurugo (500).» A wì si wo pye fò: «Ma sɛwe wi le ma shɔɔ bɔɔ cenme tijere (400) yɔnlɔgɔ wa.» ⁸Ki penjara jirifò ña wi woro ma sin, a wì tafò wì suu sɔn ki wogo ñga wila pye tijinliwe ni ki na. Katugu ki dunruya ña wi woolo pe maa kagala ke piin tijinliwe ni pe yee sɔgɔwɔ ma we mbele pe yen yanwa woolo† pe na.»

⁹A Zhezu wì sigi senre nda ti taga wa ma yo fò: «Mi wo naga yuun ye kan, fò ye ki dunruya ña wi nambara penjara ti tege ye wenne lagaja ti ni ye yee kan, jango na tiga ka kɔ ye yeri sanga ña ni, Yenjele li ye yigi jenge wa censara nda ti se kɔ ti ni. ¹⁰Lere ña wi yen tagawa ni wa kagala jegele jegele ke ni, wi ma pye tagawa ni fun wa kagbɔgɔɔ ke ni. Lere ña wii sin wa kagala jegele jegele ke ni, wila pye mbe sin wa kagbɔgɔɔ ke ni fun. ¹¹Ki kala na, na ye woro tagawa ni ki dunruya ña wi nambara penjara ti wogo na, ambɔ wi yaa yarijende nda ti yen kaselege woro to telege ye na? ¹²Na ye woro tagawa ni lere wa penjara kala na, ñga ki yen ye wogo, ambɔ wi yaa ki kan ye yeri?» ¹³«Tunmbyee kpe se ya tunngo pye teele shyen kan; katugu wi ma kaa nungba panra, sanja wo maa ndanla. Nakoma wi ma kaa mara nungba na, ma laga sanja wi na. Ye se ya tunngo pye wagati nungba wi ni Yenjele lo naa penjara ti kan.»

Zhezu wi Yenjele senre yowo paa mba

(*Mati 11.12-13; 5.31-32; Maki 10.11-12*)

¹⁴Naa Fariziye* pàa kaa ki senre ti ni fuun ti logo Zhezu wi yeri, a pe nee tege wi na; katugu penjara tila pye ma pe ndanla fò jenge. ¹⁵A wì si pe pye fò: «Yoro mbele yeen, leele poro yege na ye maa ye yee piin ma yo ye yen ma sin. Een fò, Yenjele li ye nawa pi jen; katugu kala na

†16.8: Yanwa woolo poro pe yen mbele pe yen Yenjele li woolo wele.

leele poro maa jate kagbɔɔ, lo yen katijaanga Yenɲele yege na.

¹⁶ «Moyisi lasiri* wo naa Yenɲele yɔn senre yofenne* seweele poro paa pye na leele pe nari fɔ ma pan ma gbɔn Zhan Batisi* wi sanga wi na. Maga le ko sanga wo na, paa Yenɲele li wunluwɔ* Sentanra ti yari, a leele pe ni fuun paa ki ngbanga mbe ye wa li wunluwɔ pi ni. ¹⁷ Eɛn fɔ, naayeri wo naa tara ti ni, to kɔwɔ yen ma tanla ma we Moyisi lasiri wi kala jeele la nunɲba mbe wɔ wa ko na.

¹⁸ «Naɲa ɲa fuun kaa jɔ je, mbe wa yege pɔri naa, kona, jataga wi yen na piin. Jele ɲa fuun wi pɔlɔ wi je, naɲa ɲa fuun kaa le mboo tege, kona, jataga wi yen na piin.»

Penjagbɔɔ fɔ wo naa Lazari senre

¹⁹ «Naɲa penjagbɔɔ fɔ wà la pye wa. Yaripɔɔ sɔnɲgbanga woro naa len paara tiyɔnɔ wila pye na nii, na legbɔɔlige lige nii, naa nayinme kagala piin pilige pyew. ²⁰ Naɲa fyɔnwɔ fɔ wà la pye na sinlele wa wi go yɔn ki na, paa pye naa yinri Lazari. Sagbanra la pye wi wire ti na lagapyew. ²¹ Kila pye, yaakara tunmɔɔɔ nda tila pye na yinrigi wa penjagbɔɔ fɔ wi tabali wi go na na tuun tara, to wila pye na jaa mbaa kaa. Pyɔɔnɔ jate poro la pye na paan naa sagbanra ti laala wi na. ²² A fyɔnwɔ fɔ wì si kaa ku. Meregeye* pè si pan maa le ma saa wi tege wa Abirahamu tanla wa yenɲele na. A penjagbɔɔ fɔ wì si

kaa ku fun. A pè saa wi le. ²³ Maa ta wa kuulo tara* wila jɔlɔ, a wì suu yege ki yirige, mee Abirahamu wi yan fɔ wa lege, ma Lazari fun wi yan wa wi tanla. ²⁴ Kona, a wì si gbele ngbanga ma yo fɔ: «Na to Abirahamu, na yinriwe ta! Lazari wi torogo wi saa yombe numala li sun wa tɔnmɔ, wi pan wilan ngayinne li yinɲgi na na; katugu mi yen na jɔlɔ laga ki kasɔn ɲga ki ni matoro.» ²⁵ Eɛn fɔ, a Abirahamu wì suu pye fɔ: «Na pyɔ, ma yee nawa to ki na maga jen ma yo mɔɔ yarijende ti ni fuun ti ta, mɔɔ ta wa dunruya na. Ma si yala, ko sanga wo ni, jɔlɔɔ Lazari wila ta. Yingɔ wi kotogo kɔ sogo wi na, mboro yen na jɔlɔ. ²⁶ Mbe wɔ to ni, wegɔɔ ka yen woro naa yoro sɔɔwɔ. Mbele ka yo pe yaa yiri lagame mbe kari wa ye kɔɔɔ, pe se ya. Mbele ka yo pe yaa yiri wa ye yeri mbe pan laga we kɔɔɔ, pe se ya.» ²⁷ Kona, a penjagbɔɔ fɔ wì suu pye fɔ: «Na to Abirahamu, mila ma yenri, mɔɔ yee yaga ma Lazari wi torogo wa na to go. ²⁸ Na nɔsepiile nambala kanɲurugo wa, wi sa pe yeri, janɲo poro fun paga ka pan laga ki jɔlɔɔ laga ɲga ki ni.» ²⁹ A Abirahamu wì suu pye fɔ: «Moyisi naa Yenɲele yɔn senre yofenne pe senre ti wa pe yeri mbaa pe yeregi. Paa ki senre ti nuru!» ³⁰ A penjagbɔɔ fɔ wì suu pye fɔ: «Ayoo, na to Abirahamu, ki se yala ma. Eɛn fɔ, na lere wa ka yen wa kuulo pe ni mbe kari pe kɔɔɔ, pa pe yaa pe kapere ti jen mberi yaga.» ³¹ A Abirahamu wì suu

pye fɔ: «Na pe woro na Moyisi naa Yenɲele yɔn senre yofenne pe senre ti nuru, ali lere wa ka yen kuulo pe ni, mbe kari pe kɔrɔgɔ, pe se taga Yenɲele li na†.» »

Kapege ye

(Mati 18.6-7,21-22; Maki 9.42)

17¹A Zhezu wì sigi yo wi fɔrɔgɔfenne* pe kan ma yo fɔ: «Kagala kele yaa pye laga mbaa leele pe kaan paa kapere piin. Eɛn fɔ, lere ɲa kaa ki kagala ke piin, jɔlɔgɔ yen ki fɔ wi wogo. ²Sanni lere wa mbe sa ki piile† mbele nunɲba fanla wuu le kapege, pe sinndelingbɔgɔ to wa ki fɔ wi yɔlɔgɔ pe saa wa wa kɔgɔje wi ni, ko mbe mbɔnrɔ wi na. ³Ye yɛɛ yingiwe jen ki kagala ke ni.

«Na ma tagafɔ yenle wa ka kapege pye ma na, maa yeri ki na. Na wi kaa kapege ki jen mbege yaga, maa kala yaga. ⁴Na wiga kapege tegesaga kɔlɔshyen pye ma na pilige nunɲba ki ni, mbe si pan ma kɔrɔgɔ pansaga kɔlɔshyen mbe yo fɔ: «Milan kapege ki jen maga yaga, pa maa kala yaga!» »

Tagawa senre

(Mati 17.19-20)

⁵A pitunmbolo* pè si we Fɔ* wi pye fɔ: «Ka taga wa we tagawa pi na we kan!» ⁶A we Fɔ wì si pe pye fɔ: «Ali na ye tagawa pi gbemɛ piga pye paa mutari* tige pile† yen, ye

mbe ya mbege tigbɔgɔ ɲga ki pye fɔ: «Kɔlɔgi lagamɛ, ma sa kan wa kɔgɔje wi ni!» Pa ki yaa ye senre ti logo.

⁷«Ndeɛ ki pye kana ye ni, tunmbyee yen wa yeri na tunɲgo piin wi kere, nakoma naa yaayoro kɔnrɔ wi kan, na wiga yiri wa kere mbe ye, wi mboo pye mbe yo fɔ: «Fyɛele ma pan ma cen ma li le?» Ayoo! ⁸Eɛn fɔ, wi yaa wi pye fɔ: «Na yaakara ti sɔgɔ na kan gben, mɔɔ yaripɔrɔ ti le ma pan mari kan na yeri. Na mi ka li mbe wɔ, ko punɲo na, mɛɛ jen ma sa cen ma li.» ⁹ɲga wì yo wi tunmbyee wi kan, naa wigi pye, ko kala na wi mboo shari le? Ayoo. ¹⁰Yoro fun pa ye wogo ki yen ma, ɲga fuun Yenɲele li yo ye pye, na yaga ki ni fuun ki pye mbege yɔn fili sanga ɲa ni, yege yo ye yo fɔ: «Woro wo na, we yen tunmbyeele wi cɛ, we pyewogo koyi ɲga wè pye.» »

Zhezu wila yayenwe fenne ke sagala

¹¹Naa Zhezu wila kaa na kee wa Zheruzalemu ca ki yeri, a wì si toro Galile tara to naa Samari* tara ti sɔgɔwɔ pi ni. ¹²Wi yesaga ca ka ni, a yayenwe fenne* ke si pan maa fili. Nambala la wele. Pàa yere ma lali wi ni, ¹³nɛɛ gbele ɲgbanga na yuun fɔ: «Zhezu, we Nagafɔ, we yinriwe ta!» ¹⁴A Zhezu wì si pe yan, mɛɛ pe

†16.31: Zhan 11.43-48; 12.10-11.

†17.2: Piile pe mbe ya pye tagafenne fɔnmbɔlɔ, nakoma leele mbele pe yege fa to poro.

†17.6: Mutari pile lo li yen yariluguro ti ni fuun jɛɛle le.

pye fɔ: «Ye sa ye yeɛ naga saraga wɔfenne* pe na†.»

Naa pàa kaa na kee, a pè si sagala kpoyi*. ¹⁵Pe ni, naa nunɔba la kaa wi yeɛ yan wì sagala, a wì si sɔngɔɔ ma pan na Yenɔjele li gbogo maganɔbɔɔ ni, ¹⁶ma saa to maa yeɛ ki jiile le tara Zhezu wi jegele, maa gbɔɔ. Samari* tara fenne nana† lawi. ¹⁷A Zhezu wì suu pye fɔ: «Mì yo pe ni fuun ke pè sagala? Pe sanmbala kɔɔjere poro koro se? ¹⁸Na ki nambannaɔa ɔa wo ma, wa si sɔngɔɔ mbe pan mbe Yenɔjele li gbɔɔ.» ¹⁹Kona, a Zhezu wì suu pye fɔ: «Yiri maa kee! Ma tagawa pɔɔn shɔ.»

Yenɔjele li wunluwɔ pi panga ye

(Mati 24.23-28,37-41)

²⁰Pilige ka, a Fariziye* pè si Zhezu wi yewe ma yo fɔ: «Yenɔjele li wunluwɔ* pi yaa pan wagati wiwiin?» A wì si pe pye fɔ: «Yenɔjele li wunluwɔ pi se pan yeɛ ka na, lere mboo yan yenle ni. ²¹Pe se si kaa yuun fɔ: «Ye wele, pi yen lagame!», nakoma «Pi wame!» Katugu Yenɔjele li wunluwɔ pi yen laga ye sɔɔwɔ†.»

²²Ko punɔgo na, a wì suu fɔɔɔfenne pe pye fɔ: «Wagati wa na paan, ye yaa kaa ki jaa mbe Lere wi Pinambyɔ* wi piliye ka

nunɔba yan. Eɛn fɔ, ye se si kaga yan. ²³Leele pe yaa kaa ye piin fɔ: «Ye wele, wi yen lagame», nakoma «Wi wame». Eɛn fɔ, yaga ka kari wa, yaga si ka taga ki fenne pe punɔgo na! ²⁴Yeɛ ɔga na Yenɔjele li ma yengele maga le go ka na ma saa ki wa go ka na, pa Lere wi Pinambyɔ wi panga ki yaa ka pye ma fun. ²⁵Eɛn fɔ, ki daga wi jɔɔ jenge gben, nala pilige woolo pe je wi na. ²⁶Nowe* sanga wi na, kagala ɔgele kàa pye, koro nunɔba koro ke yaa ka pye Lere wi Pinambyɔ wi sanga wi na fun. ²⁷Leele pàa pye na nii, na woo, na pɔɔɔɔ piin, na pe piile pe kaan, a paa pe pori fɔ ma saa gbɔn pilige ɔga Nowe wila kaa ye wa tɔnmɔkɔɔ gbenɔge* ki ni we. Kona, a tɔnɔgbɔɔ pì si pan, mɛɛ leele pe ni fuun pe tɔngɔ. ²⁸ɔga kila si pye Lɔti* sanga wi na, pa ki yaa ka pye ma fun. Leele pàa pye na nii na woo, na loo, na pere, na keere kɔɔn, na yinre kanni. ²⁹Eɛn fɔ, pilige ɔga ni Lɔti* wila kaa yiri wa Sodɔmu* ca ki ni, ki pilige nunɔba ki ni, a kasɔn naa kiribi si yiri wa yenɔjele na ma to wa ca paa tisaga yen, ma leele pe ni fuun pe tɔngɔ†. ³⁰Lere wi Pinambyɔ wi yaa kaa yeɛ naga pilige ɔga ni, pa ki yaa ka pye ma fun.

†17.14: Levi 14.2-3.

†17.16: Luki 9.53.

†17.21: Ko kɔɔ wo yen fɔ pèle taga Yenɔjele li na makɔ, a li pye pe wunluwɔ.

†17.29: Zhene 19.24.

³¹ «Ki pilige kiga ka gbɔn, ɲa ka pye wi go naayeri[†], na wi yaara ka pye wa go nawa, wiga ka tigi mbe ye wa mberi le. ɲa ka si pye kere, wiga ka sɔngɔɔ wa ca. ³²ɲga kila pye Lɔti jɔ[†] wi na, ye yee nawa to ki na! ³³ɲa kaa wi yinwege ki jaa mbege shɔ, wo yaa wi yinwege ki la. ɲa ka suu yee yinwege ki la, wo yaa ki ta. ³⁴Mila ki yuun ye kan, ki yembine nungba li ni, leele shyen yaa ka pye mbe sinle sinleyaraga nungba na, pe yaa ka nungba le mbe nungba yaga. ³⁵Jeele shyen yaa ka pye sunsaga[†], pe yaa ka nungba le mbe nungba yaga. ³⁶[Nambala shyen yaa ka pye kere, pe yaa ka nungba le mbe nungba yaga.]» ³⁷A wi fɔɔɔfenne pɛ suu yewe ma yo fɔ: «We Fɔ, ko yaa ka pye se?» A wɛ si pe pye fɔ: «Yarikugo kiga pye laga ɲga na, pa peteele[†] pe maa pe yee finli wa.»

Yaa yenri suyi

18 ¹Zhezu wila yomiyele la wa wi fɔɔɔfenne* pe kan, maga naga ma yo ki daga lere wila Yenɲele li yenri suyi, wiga ka te. ²Wila pe pye fɔ: «Kiti kɔnfɔ wà la pye ca ka ni, wi sila pye na fye Yenɲele li yege, wi sila si pye na lere jate. ³Wa ki ca nungba ki ni,

nanɲunɲɔ wà la pye wa. Wila pye na kee sanga pyew kiti kɔnfɔ wi kɔɔɔɔ, naa piin fɔ: «Tanga kan na yeri, mala shɔ na mbenfɔ wi yeri.» ⁴A kɛ saa wagati legere ta na kiti kɔnfɔ wi fa yenle. Eɛn fɔ, ko punɲo na, a wɛ si kaa wi yee pye fɔ: «Mila la fye Yenɲele li yege, mila sila singi lere na. ⁵Eɛn fɔ, ki nanɲunɲɔ ɲa wila na tege matoro. Ki kala na, mi yaa tanga kan wi yeri, janɲo wiga kaa paan mbaa na tege sanga pyew.» »

⁶A we Fɔ* wɛ sigi senre nda ti taga wa ma yo fɔ: «Kiti kɔnfɔ ɲa wi woro ma sin, wi senyoro yeri wele! ⁷Leele mbele Yenɲele li wɔ, a paa gbele nali yinri yɔnlɔ naa yembine, li se ka tanga kan pe yeri wi le? Li se mɔ pe sagawa pi ni. ⁸Mila ki yuun ye kan, Yenɲele li yaa tanga kan pe yeri yeen fyaw. Eɛn fɔ, na Lere wi Pinambyɔ* wiga ka sɔngɔɔ mbe pan laga tara na, wi mbe pan mbe lere yan wi taga wi na oke?»

Fariziye nanɲa naa nizara shɔfɔ senre

⁹Leele mbele paa pye na pe yee jate ma yo poro sin Yenɲele li yege na, neɛ sanmbala pe jate pe woro yaraga ka, Zhezu wila ki yomiyele na li wa poro kan

[†]17.31: Kila pye Zhufuye paga go ki kan, pe maga biri. Ki fɔ wi ma ya ma lugu wa ki go na ma saa wogo.

[†]17.32: Lɔti jɔ wila Yenɲele li senre ti ke, a wɛ kanɲga ma pye paa kɔ sinndelege yen; Zhenɛ 19.26.

[†]17.35: Zhufuye jeele paa pye na tire sinndeere na.

[†]17.37: Leele pe yaa ka Lere wi Pinambyɔ wi panga ki jen paa yege ɲga na yarikugo ki ka pye laga ɲga na pe maga jen peteele pe kala na we; Mati 24.28.

ma yo fɔ: ¹⁰«Nambala shyen la kari mbe sa Yenŋele yenri wa sherigo gbɔgɔ* ki ni. Nunŋba la pye Fariziye* woo. Sanŋa wo la pye nizara shɔfɔ*. ¹¹Fariziye naŋa wo la pye ma yere laga ka na wi ye, nɛɛ Yenŋele li yenri wa wi nawa na yuun fɔ: «E! Yenŋele, mila ma shari, katugu mi naa leele sanmbala pe ni we woro ma yala. Pele yen benŋanri pyefenne, kapere pyefenne konaa kɛenre lifenne. Mi woro paa ki nizara shɔfɔ ŋa wi yen yere. ¹²Yapelege pyew, mi ma piliye shyen wa, ma yenŋe* le. Yaara nda fuun mi yen na taa, mi maa ti ni fuun ti yaga* wi woo.»

¹³«Nizara shɔfɔ wo la pye ma yere wa lege. Wi yere sila yenle mboo yege ki yirige wa naayeri. Eɛn fɔ, wi kotogo ko wila pye na gbɔɔn nɛɛ yuun fɔ: «E! na To Yenŋele, na yinriwe ta! Mi yen kapere pyefɔ.» ¹⁴A Zhezu wì sigi senre nda ti taga wa ma yo fɔ: «Mila ki yuun naga finligi ye kan, ki nizara shɔfɔ wi sɔngɔɔsaga ma kari wi go, wo wila pye ma sin Yenŋele li yege na. Eɛn fɔ, Fariziye naŋa wo la ma. Katugu lere ŋa fuun kaa yeɛ yirige, wo yaa ka tigi, eɛn fɔ lere ŋa fuun ka suu yeɛ tirige wo yaa ka yiri†.»

Zhezu wila duwaw piile tunmɔmbɔɔ pele na

(Mati 19.13-15; Maki 10.13-16)

¹⁵Leele pèle la kari piile tunmɔmbɔɔ pele ni yere Zhezu wi kɔrɔgɔ, jaŋgo wi jiri pe na wi duwaw pe na. Naa wi fɔrɔgɔfenne pàa kaa pe yan ma, a pe nɛɛ gbanla pe na. ¹⁶Eɛn fɔ, a Zhezu wì si piile pe fulo wi yeɛ tanla ma sho fɔ: «Ye piile tunmɔmbɔɔ pe yaga paa paan na kɔrɔgɔ, yaga ka pe yege kɔn; katugu mbele pe yen paa pe yen, poro wele Yenŋele li wunluwɔ* pi yen pe woo. ¹⁷Kaselege ko na, mila ki yuun ye kan, na lere ŋa si yenle Yenŋele li wunluwɔ pi na paa pyɔ yen, ko fɔ wo se ye wa Yenŋele li wunluwɔ pi ni fyew.»

Naŋa penjagbɔɔ fɔ

(Mati 19.16-30; Maki 10.17-31)

¹⁸Zhufuye* legbɔɔ wà la Zhezu wi yewe ma yo fɔ: «We Nagafɔ jenne, yinŋi mi daga mbe pye mbe si yinwege mbakɔgɔ ki ta?»

¹⁹A Zhezu wì suu pye fɔ: «Yinŋi na, a ma nɛɛ na yinri jenne, lere woro jenne ndɛɛ Yenŋele lo nunŋba pe! ²⁰Ma si yen ma Yenŋele li ŋgasegele ke jen, fɔ: «Maga ka jataga pye, maga ka lere gbo, maga ka yu, maga ka yagbolo serɛya yo mbe taga lere na. Ta ma to naa ma nɔ pe gbogo†.»

†18.14: Mati 23.12; Luki 14.11.

†18.20: Eki 20.12-16; Dete 5.16-20; Ɔɔɔmu 13.9.

²¹ A ki naŋa wì suu pye fɔ: «Mìgi ŋgasegele ŋgele ke ni fuun ke le na tanri ke na, maga le na puwen pi ni.»

²² Naa Zhezu wìla kaa ki senre ti logo wi yeri, a wì suu pye fɔ: «Yaraga nunŋba kòɔn yaga naa. Ma kee yaara ti ni fuun ti pere, maga penjara ti yeele fyɔnwɔ fenne pe na, mee pan ma taga na na. Kona, ma yaa kòrwɔ gbenge ta wa yenjele na.»

²³ Naa naŋa wìla kaa ki senre ti logo, a kì si yesanga wa wi na fɔ jenge, katugu penjagbɔɔ fɔ lawi fɔ jenge. ²⁴ Naa Zhezu wìla kaa wi yan kì yesanga wa wi na, a wì sho fɔ: «Penjagbɔɔ fenne pe ye wa Yenjele li wunluwɔ pi ni, ki yen ma ŋgban fɔ jenge. ²⁵ Yɔngɔme mbe toro mesheli wele, ko tanla ma we penjagbɔɔ fɔ wi ye wa Yenjele li wunluwɔ pi ni ko na.»

²⁶ Mbele pàa ki senre ti logo wi yeri, a poro sho fɔ: «Ŋga ambɔ Yenjele li yaa ka sho oke?»

²⁷ A Zhezu wì si pe yɔn sogo ma yo fɔ: «Kala na li yen ma ŋgban leele pe yeri, lo woro ma ŋgban Yenjele yegɛ na!»

²⁸ A Pyeri suu pye fɔ: «Wele, wè we kee yaara ti ni fuun ti yaga wa, ma taga ma na, ki yaa ka pye mele?» ²⁹ A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Kaselege ko na, mila ki yuun ye kan, lere ŋa fuun kaa go, nakoma wi jɔ, wi nɔsepiile, wi teele, wi piile pe yaga Yenjele li wunluwɔ pi kala na, ³⁰ ki fɔ wi yaa pe yɔngɔ legerɛ ta mboo ta laga dunruya wi ni. Goto

wi yaa si ka yinwege mbakɔwɔ ki ta.»

Naa Zhezu wìla pye naa kunwɔ naa wi yenme senre ti yuun, ki taanri wogo ko layi ŋga

(Mati 20.17-19; Maki 10.32-34)

³¹ Zhezu wìla wi fɔrwɔfenne ke ma yiri shyen pe yeri, mee pe pye fɔ: «We mbele waa kee wa Zheruzalemu yingɔ. Senre nda fuun Yenjele yɔn senre yofenne* pàa yɔnlɔwɔ Lere wi Pinambyɔ wi wogo na, ti yaa ti yee yɔn fili. ³² Pe yaa kaa le leele mbele pee sheri* pe kee. Poro yaa ka tɛge wi na, mboo tegele, mbe cenre surugu wi na. ³³ Na paga kaa gbɔn sapige ni mbe kɔ, pe yaa wi gbo. Een fɔ, ki piliye taanri wogo, wi yaa yen mbe yiri wa kunwɔ pi ni.» ³⁴ Een fɔ, wi pitunmbolo* pe sila ki senre ti logo. Ki senre tila pye ma lara pe na, pe sila ti kòwɔ jen.

Zhezu wìla fyɔɔn wa sagala

(Mati 20.29-34; Maki 10.46-52)

³⁵ Naa Zhezu wìla ka saa yɔngɔ Zheriko ca ki ni, a kì si yala fyɔɔn wà la pye ma cen wa konɔ li yɔn na, na yaara yenri leele pe yeri. ³⁶ A wì si janwa wi tinme ta wila toro, mee yewe ma yo fɔ: «Yingɔ kila piin yeen?» ³⁷ A pè suu pye ma yo fɔ: «Nazareti ca fenne Zhezu wo wila toro na.» ³⁸ Kona, a wì si gbele ŋgbanga ma yo fɔ: «Zhezu, Davidi setirige pyɔ*, na yinriwe ta!»

³⁹ Leele mbele pàa pye wa janwa wi yegɛ, a poro nee gbanla wi na

ma yo wi pyeri. A wì si gbele ngbanga naa ma we kongbannga ki na, ma yo fɔ: «Davidi setirige pyɔ, na yinriwe ta!»

⁴⁰ A Zhezu wì si yere, mɛɛ pe pye ma yo pe pan wi ni wi kɔrɔgɔ. Naa fyɔɔn wila kaa pan ma gbɔn wi na, a Zhezu wì suu yewe ma yo fɔ: ⁴¹ «Yingi maa jaa mbe pye ma kan?» A fyɔɔn wì suu pye fɔ: «We Fɔ, ki pye mbaa yaan naa.»

⁴² A Zhezu wì suu pye fɔ: «Ta yaan naa. Ma tagawa pɔɔn shɔ.»

⁴³ Le ki yɔngɔɔ nungba ke ni, a wi nɛɛ yaan naa, mɛɛ taga Zhezu wi punɔgo na nɛɛ Yenɲele li gbogo. Naa leele pe ni fuun pàa kaa ko yan ma, a pe nɛɛ Yenɲele li sɔnni.

**Zhezu wo naa naɲa
ɲa pàa pye na yinri Zashe**

19¹ Naa Zhezu wila ka saa ye wa Zheriko, a wi nɛɛ toro wa ca nawa na kee. ² Naɲa wà la pye wa, pàa pye naa yinri Zashe. Nizara shɔfenne to* lawi. Penjagbɔrɔ la pye wi yeri. ³ Wila pye na Zhezu wi lagajaa mboo yan mboo jen. Eɛn fɔ, naa wila pye ma were, ki kala na, wi saa ya mboo yan janwa wi kala na. ⁴ Kì kaa pye ma, a wì si konɔ li le, mɛɛ fe ma kari wa yege, mɛɛ saa lugu sikomɔri tige ka ni, mbe ta mbe Zhezu wi yan wi torosaga le ki laga ki na. ⁵ Naa Zhezu wila ka saa gbɔn le ki laga ki na, a wì suu yege ki yirige wa naayeri, mɛɛ

Zashe wi pye fɔ: «Fyɛɛle ma tigi Zashe, katugu ki daga nala mbe sa tugu wa ma go.»

⁶ A Zashe wì si fyɛɛle ma tigi, mɛɛ saa Zhezu wi yaara wɔ wa wi go nayinmɛ ni. ⁷ Mbele fuun pàa ko yan ma, pàa pye na kongɔri nɛɛ yuun fɔ: «Ye wele, ki naɲa ɲa wì saa tugu kapere pyefɔ na†!»

⁸ Eɛn fɔ, a Zashe wì si yiri ma yere, mɛɛ we Fɔ wi pye fɔ: «We Fɔ*, ta nuru! Mi yaa na kɛɛ yaara ti walaga kan fyɔnwo fenne pe yeri. Na kiga si pye mi penjara shɔ lere yeri maa durumumu, mi yaa ti yɔngɔ tijere kan wi yeri!»

⁹ A Zhezu wì suu pye fɔ: «Nala shɔwɔ pì ye laga ki go ɲga ki ni, katugu ki naɲa ɲa, wì yen Abirahamu wi setirige pyɔ† fun. ¹⁰ Lere wi Pinambyɔ* wì pan mbe ɲa wì punɔgo Yenɲele li na wi lagaja mboo shɔ.»

**Zhezu wila yomiyele la wa
tunmbyeele ke pele senre na**

(Mati 25.14-30)

¹¹ A Zhezu wì si nuru naa ma yomiyele la wa mbele pàa pye na nuru wi yeri pe kan; katugu naa wila ka saa yɔngɔ Zheruzalemu ca ki ni, a leele pe nɛɛ ki jate ndɛɛ Yenɲele li wunluwɔ* pi yaa pi yɛɛ naga le ki yɔngɔɔ nungba ke ni. ¹² Wila pe pye fɔ: «Wunlunaɲa wa pyɔ la yiri ma kari taleere ta ni, mbe sa wunluwɔ lagaja, ko punɔgo

†19.7: Luki 5.30; 15.2.

†19.9: Ko kɔrɔ wo yen wila taga Yenɲele li na paa yege ɲga na Abirahamu la taga Yenɲele li na we.

na, mbe si songoro mbe pan. ¹³ Wi karisaga, a wi suu tunmbyeele ke yeri, mee pan ma te piile nungba nungba kankan pe yeri, mee pe pye fo: 'Yaa safari waa pe ni, sanni mbe sa songoro mbe pan.' ¹⁴ Een fo, ki naja wi tara woolo pa wi panra. A pe si tunngo torogo wi punjo na, ma yo fo: 'We woro na jaa ki naja na wi cen we go na.'

¹⁵ 'Naa ki naja wila kaa wunluwo pi ta, a wi si songoro ma pan wa wi tara. Wila te piile pe kankan tunmbyeele mbele yeri, a wi si pe yeri. Pa safari wi wa ma tonli na ta, mbe ta mboo jen. ¹⁶ A kongbanja wi si pan, mee yo fo: 'Na tafu, ma te pyo nungba we, wuu yongu ke ta naa tonli.' ¹⁷ A wunlunaja wi sho fo: 'Enheen, ki yon. Tunmbyee jenne wi mboro. Ki kaa pye ma yen tagawa ni wa kagala jегele jегele ke ni, ki kala na, mi yaa ma tege ca ke go na.'

¹⁸ A tunmbyee shyen woo wi si pan ma yo fo: 'Na tafu, ma te pyo nungba we, wuu yongu kangurugo ta naa tonli.' ¹⁹ A wunlunaja wi suu pye fo: 'Mboro wo na, mi yaa ma tege ca kangurugo go na.' ²⁰ A tunmbyee wa si pan naa ma yo fo: 'Na tafu, ma te pyo nungba wi na! Mila wi fo mbolo, maa gbegele maa tege. ²¹ Mila pye na fye ma yege, katugu lewelewe wi mboro. Mee tege laga nga na, pa ma ma le wa. Mee yarilire nda lugu, to ma ma kologi.' ²² A wunlunaja wi suu pye fo: 'Tunmbyee pee wele de! Mi

yaa kiti wi kon ma na mbe yala ma yon senre to ni. Ma kaa ki jen mi yen lewelewe, mii tege laga nga na, pa mi ma saa le wa, mii yarilire nda lugu, to mi ma saa kologi, ²³ yingi na mee sila na penjara ti tege wa penjara tegego? Naa mi pan yeen, mi jen na sari wo naa ti tonli wi ni?' ²⁴ A wi si mbele pa pye le pe pye fo: 'Yoo te pyo wi sho wi yeri, yoo kan na wi te pyo ke ta wi yeri.' ²⁵ A poro si wunlunaja wi pye fo: 'We tafu, te pyo ke yen wi yeri maku!' ²⁶ A wi si pe yon sogo ma yo fo: 'Mila ki yuun naga finligi ye kan fo yaraga ka pye na fuun yeri, pe yaa la ka tari wa wo kan naa. Yaraga woro na fuun yeri, jenri jate na wi yen wi yeri, wi yaa sho wi yeri.' ²⁷ Na mbenfenne poro na, poro mbele fuun pa pye naga jaa mi ka ka cen pe go na, ye pan pe ni laga, ye pe gbo na yege na! »

ZHEZU WI GBONGO WA ZHERUZALEMU CA

19.28--21.38

Zhezu wi yege wa Zheruzalemu

(Mati 21.1-11; Maki

11.1-11; Zhan 12.12-19)

²⁸ Naa Zhezu wila kaa ko ko senre to na, a wi si keli pe yege na kee wa Zheruzalemu ca ki yeri. ²⁹ Naa wila ka saa yongu Betifazhe naa Betani cara ti ni sanga na ni, ma wa wa yanwiga nga pe yinri Oliviye tire yanwiga ki yeri, a wi

†19.26: Luki 8.18.

suu fɔɔɔfenne* shyen tun ma pe kelegi wi yee yee, ³⁰ ma yo fɔ: «Yaa kee wa ca nga ki wa ye yee ki ni. Na yaga sa ye, ye yaa sofile pyɔ yan le pòo pò. Male lere fa lugu wi na. Yoo sanga yaa paan wi ni na kan! ³¹ Na lere wa ka ye yewe mbe yo fɔ: «Yingi na, a ye nee wi sangala?» Yoo pye fɔ: «Wi kala yen we Fɔ wi na.» »

³² A pitunbоло* pè si kari ma saa nga Zhezu wila yo pe kan ki yan ma. ³³ Naa paa kaa na sofile pyɔ wi sangala, a sofile wi fenne pè si pe yewe ma yo fɔ: «Yingi na, a ye nee ki sofile pyɔ nga wi sangala?»

³⁴ A pè si pe yon sogo ma yo fɔ: «Wi kala yen we Fɔ wi na.»

³⁵ Kona, a pè si sofile pyɔ wi yigi ma saa wi kan Zhezu wi yeri, mee pe derigboro ti wo mari taga wi na, mee Zhezu wi saga, a wi lugu ma cen wi na. ³⁶ Naa wila kaa na kee, a leele pe nee pe derigboro gboro ti woo nari jaan wa konɔ naga nari fɔ paa wi gbogo. ³⁷ Naa Zhezu wila kaa na yongɔ Zheruzalemu ni, na Oliviye tire yanwiga konɔ li tinri na kee, a fɔɔɔfenne janwa wi ni fuun wi nee yɔɔɔri nayinme coli, na Yenjele li sonni kafonngɔɔ ngele paa yan ke kala na. ³⁸ Paa pye na yuun fɔ:

*«Wunlunana nga wila paan we Fɔ
wi mege ki na, Yenjele sa
duwaw wi na!*

*Yeyingge mbe pye wa yenjele na.
Gbɔɔɔɔɔ yen Yenjele woo, lo na
li yen wa naayeri lara ti ni
fuun ti go na†!»*

³⁹ Wa janwa wi ni, Fariziye* pèle la pye wa. A poro si Zhezu wi pye fɔ: «We Nagafɔ, ma fɔɔɔfenne pe pye pe pyeri!»

⁴⁰ A Zhezu wi si pe yon sogo ma yo fɔ: «Mila ki yuun naga finligi ye kan, ali na ki leele mbele paga pyeri, sinndeere ti yaa la jɔɔɔgi.»

Zhezu wila gbele Zheruzalemu ca ki kala na

⁴¹ Naa Zhezu wila kaa yongɔ Zheruzalemu ni, a wi si ca ki wele nee gbele ki kala na. Wila yo fɔ: ⁴² «Yoro Zheruzalemu ca woolo wele, nga ki mbe ya yeyingge ki kan ye yeri, ndee ki pye yoro fun yege jen nala, ki jen na mbɔnɔ jengge. Een fɔ, koni, ki yen ma lara ye na, ye se ya mbege yan. ⁴³ Katugu piliye ya na paan, ye mbenfenne pe yaa ka tunndo fannga woro gbegele mbe ye ca mbogo ki maga mbege fili, mbe ca ki yon ton, mbe ye le jorowo kee ki ni fuun na. ⁴⁴ Pe yaa ka ca ki ya, mbe ye tongɔ pew. Sinndelege ka se ka koro ka na, katugu Yenjele li pan ma ye wele mbe ye sho sanga nga ni, ye suu jen.»

Zhezu wila kari wa sherigo gbɔɔɔ ki ni

*(Mati 21.12-17; Maki
11.15-19; Zhan 2.13-22)*

⁴⁵ A Zhezu wi si kari wa sherigo gbɔɔɔ* ki ni, nee perenfenne pe puro na pe yinrigi. ⁴⁶ Wila pye na pe piin

†19.38: Yuuro 118.26.

fɔ: «Ki yen ma yɔnɔɔ wa Yenjele senre sewe wi ni, ma yo fɔ:

«Na go ki yaa ka pye Yenjele yennrigo†.

Ɛen fɔ, a yoro nɛe ki piin yoolo larasaga†!» »

47 Zhezu wila pye na leele pe nari pilige pyew wa sherigo gbɔɔ ki ni. A saraga wɔfenne teelee*, poro naa lasiri sewe jenfenne* pe ni konaa ca ki legbɔɔɔ pe ni, pe nɛe wi lagajaa mboo gbo. 48 Ɛen fɔ, pe mbaa ki yigi yegɛ nga na, pe sila ki jen; katugu leele pe ni fuun paa pye na nuru wi yeri fɔ jɛngɛ.

Zhezu wi fanɔga ki yiri se

(Mati 21.23-27; Maki 11.27-33)

20 1 Pilige ka, Zhezu wila pye na leele pe nari wa sherigo gbɔɔ* ki ni, na Sentanra ti yari pe kan. A saraga wɔfenne teelee*, naa lasiri sewe jenfenne* poro naa Zhufuye* lelele* pe ni, pɛ si kari wi kɔɔɔɔ, 2 mɛɛ wi yewe ma yo fɔ: «Maa ki kagala ngele ke piin yingɛ fanɔga ni? Ambɔ wigi fanɔga ki kan ma yeri, ma nɛe ke piin?»

3 A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Mi fun, mi yaa ye yewe kala nunɔba ni. 4 Ambɔ wila Zhan wi torogo wi pan wila batemu* wi piin, Yenjele lo lali lee leele poro la wele?» 5 A pe nɛe kendige woo pe yɛɛ ni na yuun fɔ: «Na waga wi yɔn sogo mbe yo fɔ: <Yenjele lo làa wi torogo>, pa wi yaa we yewe mbe yo fɔ: <Yingɛ na yee si taga wi na?» 6 Ɛen fɔ, na waga

sho fɔ: <Leele poro paa wi torogo>, pa leele pe yaa we wa sinndɛere ni mbe we gbo; katugu pɛ taga ki na ma yo Yenjele yɔn senre yofɔ* wo wa lawi Zhan we!»

7 Kì kaa pye ma, a pɛ suu yɔn sogo ma yo fɔ: «Ŋa wila wi tun wila leele pe batize* we suu jen.» 8 A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Mi fun, mila ki kagala ke piin yaraga nɔga fanɔga ni, mi sege yo ye kan.»

Kere welefenne tipeele yomiyele

(Mati 21.33-46; Maki 12.1-12)

9 Ko punɔgo na, a Zhezu wi nɛe ki yomiyele na li waa leele pe kan na yuun fɔ: «Naɔa wà la ɛezen tiire kere kɔn, mɛɛ ti telege ɛezen kere tunmbyeele pele na, mɛɛ kari ca na ma saa mɔ wa. 10 Naa ɛezen pire ti ɔsanga wila kaa gbɔn, a wì si tunmbyee wa torogo wa ɛezen kere tunmbyeele pe yeri, ma yo poo tawa pi kan wi yeri. A pɛ si to ko tunmbyee wo na maa gbɔn, mɛɛ wi sɔngɔɔ kewara. 11 A ɛezen kerefɔ wì si nuru naa ma tunmbyee wa torogo wa pe yeri. Ɛen fɔ, a pɛ si wo fun wi yigi maa gbɔn, maa tegele, mɛɛ wi sɔngɔɔ kewara. 12 A kerefɔ wì si nuru naa ma tunmbyee taanri woo torogo wa pe yeri. A pɛ si wo weleɔge, mɛɛ wi purɔ. 13 Kona, a kerefɔ wì suu yɛɛ pye fɔ: <Ŋga yingɛ mi yaa pye? Mi yaa na pinambyɔ nunɔba nɔa wìlan ndanla jɛngɛ wi torogo wa pe yeri. Pa pe yaa fere ta mbe wo nunɔba wo kan.» 14 Ɛen fɔ,

†19.46: Eza 56.7.

†19.46: Zhere 7.11.

naa ɛɛzen kɛɛ tunmbyeele pàa kaa wo yan, a pe nɛɛ pe yɛɛ piin fɔ: «Ŋa yɛɛn wo wi yen kɔɔɔɔ lifɔ we. Ye pan woo gbo, kona, kɔɔɔɔ ki yaa koro we kan!»¹⁵ A pè suu yigi ma saa wi wa wa ɛɛzen kɛɛ ti punɔ na, mɛɛ wi gbo.»

A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Yoro wo nawa, yingì ɛɛzen kɛɛfɔ wi yaa pye pe na?»¹⁶ Wi yaa pan mbe ɛɛzen kɛɛ tunmbyeele pe gbo, mbe siri kan naa pele yeri.»

Naa leele pàa kaa ki sɛnɛ ti logo Zhezu wi yeri, a pè sho fɔ: «Ko wogo ŋga ko se pye fyew!»¹⁷ Ɛɛn fɔ, a Zhezu wì si pe wele, ma sho fɔ: «Ki sɛnɛ nda ti kɔɔ wi yen mele wa Yɛnɛɛle sɛnɛ sɛwɛ wi ni, fɔ:

Go wafenne pè je sinndeɛɛge ŋga na,

ko kì pye go yenle li sinndeɛɛge kongbannga ye†!

¹⁸ Lere ŋa fuun ka to ki sinndeɛɛge ki na, wo yaa wi yɛɛ kaari. Na kiga si to ŋa fuun na, ki yaa wo purugu.»

Nizara ŋa wi daga mbe sara wunlumbolo to wi yeri

(Mati 22.15-22; Maki 12.13-17)

¹⁹ Kona, a lasiri sɛwɛ jɛnfenne poro naa saraga wɔfenne teele pe ni, pe nɛɛ Zhezu wi lagajaa mboo yigi ki wagati jate wi ni; katugu pàa ki jɛn ma yo wìla ki yomiyele li wa poro na. Ɛɛn fɔ, pàa pye na fyɛ janwa wi yege. ²⁰ Kì kaa pye ma, a pè sigi le nɛɛ Zhezu wi kɔɔsi. A pè si leele pirifenne pele tun wa

wi yeri, ma yo pe sa pe yɛɛ pye paa lesinmbele yen, pe ta pe Zhezu wi yigi wi yɔn sɛnɛ jate to na, pe saa le fanɔga fenne poro naa gboforonɛri wi kɛɛ. ²¹ A ki leele pè si saa wi yewe ma yo fɔ: «We Nagafɔ, wège jɛn ma yo sɛnɛ nda ma maa yuun na leele pe nari, ti yen ma sin. Maa lere wɔ lere ni. Ɛɛn fɔ, ma maa Yɛnɛɛle konɔ li nari leele pe na kaselege ni. ²² Kì kala na, ki yo we kan, ki daga waa Ɖɔmu tara wunlumbolo to wi nizara wi woo lee waga kaa wi woo?»

²³ Ɛɛn fɔ, Zhezu wìla pe tijinliwɛ pee pi jɛn, a wì si pe pye fɔ: ²⁴ «Ye warifuwe pyɔ nunɔba naga na na mbe wele. Ambɔ foto naa ambɔ yɔɔnɔ ti yen wi na?» A pè sho fɔ: «Sesari* woro ri.»

²⁵ Kona, a Zhezu wì si pe pye fɔ: «Ŋga ki daga mbe kan wunlumbolo to wi yeri, yege kan wi yeri. Ŋga ki daga mbe kan Yɛnɛɛle li yeri, yege kan li yeri.»

²⁶ Kì pye ma, pee punɔsaga yan wi senyoro ti na mboo yigi leele pe yɛge na. Ɛɛn fɔ, wi sɛnɛ tìla pe pari, fɔ a pè pyeri.

Zhezu wìla kuulo pe yenmɛ wogo ki yo

(Mati 22.23-33; Maki 12.18-27)

²⁷ A Sadusiye* pèle si kari Zhezu wi kɔɔɔɔ. Poro pe ma yo kuulo pe se ka yen† mbe yiri. A pè suu yewe ma yo fɔ: ²⁸ «We Nagafɔ, Moyisi

†20.17: Yuuro 118.22.

†20.27: Kapye 23.6-8.

wila ki yɔnlɔɔ maga yaga laga we kan ma yo: «*Na naŋa ŋa wì jele pɔri wa ka ku mboo jɔ yaga, na pee pyɔ se, wi jɔnlɔ wigi jele wi pɔri, janŋo wi piile se wi na wi ndɔ ŋa wì ku wi kan†.*»²⁹ Ma si yala, nɔsepiile nambala kɔlɔshyen la pye laga. A kɔŋgbanna wì si jele pɔri. Pee pyɔ se. A naŋa wì si ku maa jɔ wi yaga.³⁰ A shyen fɔ wigi jele wi pɔri.³¹ Ko puŋgo na, a taanri fɔ wùu pɔri. A pe ni fuun kɔlɔshyenme pège jele nuŋgba wi pɔri, ma ku maa yaga, wa si pyɔ se wi na.³² Ko puŋgo na, a jele wì si kaa ku fun.³³ Na kuulo yenpilige kiga ka gbɔn, jele wi yaa ka pye pe ni wiwiin woo, naa pe ni fuun kɔlɔshyenme pòo pɔri we?»

³⁴ A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Pa nambala naa jeele pe yen na pɔɔɔɔ ki piin† laga ki dunruya ŋa wi ni.³⁵ Eɛn fɔ, nambala naa jeele mbele ki daga pe ni pe yen pe yiri wa kunwɔ pi ni, paa pe yinwege ki piin wa dunruya ŋa wila paan wi ni, pe se kaa pɔɔɔɔ piin.³⁶ Pe se si ka ku naa. Pe yaa ka pye paa mɛregeye* pe yen, mbe pye Yenŋele li piile, katugu pè yen ma yiri wa kuulo pe sɔɔwɔ yinwege mbakɔɔ ko kan.³⁷ Moyisi wila ki yɔnlɔɔ, maga filige fɔ kuulo pe yaa ka yen.

Wa laga ŋga ki yen na para wuuro tipile li senre na, wila we Fɔ* wi yeri ma yo fɔ: «*Abirahamu Yenŋele, naa Izaki Yenŋele, konna Zhakobu Yenŋele†.*»³⁸ Yenŋele li woro kuulo poro Yenŋele, li yen weele poro Yenŋele; katugu Yenŋele yege na, leele pe ni fuun pe yen yinwege na†.»

³⁹ A lasiri sewe jɛnfenne pèle suu pye fɔ: «We Nagafɔ, mà senjende yo.»

⁴⁰ Kona, pee soro naa mboo yewe senre ta ni.

Kirisi wo naa Davidi senre re

(Mati 22.41-46; Maki 12.35-37)

⁴¹ A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Mele, pe si ya pe yo fɔ Kirisi* wi yen Davidi setirige pyɔ*?»⁴² Katugu Davidi wo jate wila ki yo wa Yenŋele gbɔɔyuuoro sewe wi ni, ma yo fɔ:

We Fɔ wigi yo na Fɔ wi kan ma yo fɔ: Cen wa na kalige keɛ ki na

⁴³ *fɔ mbe sɔɔn mbenfenne pe ŋgbanga, mbe pe pye ma tɔɔɔ ti tɛgesaga†.*

⁴⁴ Kì kaa pye Davidi wo jate laa yeri wi Fɔ, mele Kirisi wii ya wi pye Davidi wi setirige pyɔ†?»

†20.28: Dete 25.5-6.

†20.34: Mati 22.30.

†20.37: Ko kɔɔ wo yen fɔ Yenŋele li yen pe go Shɔfɔ; Eki 3.6.

†20.38: Ko ki naga ma yo ki leele pè ku wire to na, eɛn fɔ, ki kɔ wo ma, pe yaa ka yen mbe yinwege mbakɔɔ ta.

†20.42-43: Yuuro 110.1.

†20.44: Zhezu wi woro na kendige woo mbe yo wi woro Davidi wi setirige pyɔ, eɛn fɔ, wila ki nari ma yo wì gbɔɔ ma we kona naa bere.

Fɔrɔgɔfenne pe yerewe we

(Mati 23.1-36; Maki 12.38-40)

⁴⁵Naa janwa wi ni fuun wila kaa na nuru Zhezu wi yeri, a wì suu fɔrɔgɔfenne* pe pye fɔ: ⁴⁶«Ye yee yingiwe jen lasiri sewe jenfenne pe ni. Ki yen ma pe ndanla paa derigbɔrɔ ti nii paa yanri, konaa paa pe shari gbɔgɔwɔ sharaga ni wa katoro ti ni. Wa sheryinre ti ni, jɔnrɔ nda ti ma pye wa yege, konaa liwen gbɔɔ na, censara tiyɔnrɔ to ti ma pe ndanla mbaa cɛen ti na. ⁴⁷Pe maa nangunjaala pe kee yaara ti shoo pe yeri, ma saa na Yenjele yenri na mɔni, mbe ta mbege naga fɔ pe yen ma sin. Pe jɔlɔgɔ ki yaa ka gbɔgɔ mbe we lere pyew wogo na.»

Nangunjo fyɔnwɔ fɔ wi penjara kanwa Yenjele li yeri

(Maki 12.41-44)

21 ¹A Zhezu wì suu yege ki yirige ma wele maa yee maga, mee penjagbɔrɔ fenne pe yan paa pe yarikanra ti nii wa sherigo gbɔgɔ* yarikanra kesu wi ni. ²A wì si nangunjo fyɔnwɔ fɔ wa yan fun wì pan ma tama shyen le wa. ³A Zhezu wì sho fɔ: «Kaselege ko na, mila ki yuun ye kan, penjara nda ki nangunjo fyɔnwɔ fɔ ɲa wì le wa kesu wi ni, ti gbɔgɔ ma we mbele fuun pè pe woro le wa ti na; ⁴katugu jɛennjenri pe ni fuun pè wɔwɔ wa pe penjagbɔrɔ ti ni ma kan yarikanra. Ma si yala, ki nangunjo ɲa wo naa wi fyɔnwɔ pi ni

fuun, nda fuun ti yen wi yeri mbaa wi yee baro, tori nda wì saa le wa.»

Zhezu wila para sherigo gbɔgɔ ki jɔgɔwɔ po naa dunruya kɔpilige senre ti na

(Mati 24.1-14; Maki 13.1-13)

⁵Leele pèle la pye na para sherigo gbɔgɔ ki senre na ma yo pàa ki gbegele sinndɛere tiyɔnrɔ ni, konaa yaara nda pàa kan Yenjele li yeri ti ni. Kona, a Zhezu wì sho fɔ: ⁶«Ki yaara nda yaa yaan yeen, piliye ya wa na paan, sinndelege ka se ka koro ka go na. Pe yaa ka ti ni fuun ti jaanri.»

⁷A pè suu yewe ma yo fɔ: «We Nagafɔ, ki kagala ke yaa ka pye sanga wiwiin? Na ki kagala ke pyesanga wiga ka gbɔn, kacen wiwiin wi yaa ki naga?»

⁸A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Ye yee yingiwe jen, yaga ka ye yee yaga pe ye fanla pe ye pungo; katugu lelegere yaa ka pan na mege ki na, mbe yo fɔ: «Muwi mi yen Kirisi* we!», mbe yo naa fɔ: «Wagati wì gbɔn!» Eɛn fɔ, yaga ka taga ki fenne pe na! ⁹Na yaga ka malaga naa mbele pe yaa ka yiri mbe je pe senre ti logo, yaga kaa fye; katugu ko daga mbe pye. Eɛn fɔ, ko se ka pye dunruya wi kɔpilige gben.»

¹⁰Kona, a wì si pe pye naa fɔ: «Tara ta woolo yaa ka yiri tara ta woolo kɔrɔgɔ malaga ni. Wunluwɔ naa wunluwɔ yaa ka yiri pi yee kɔrɔgɔ†. ¹¹Tara ti yaa kaa yege ɲgbanga lalɛgere na. Tifelege

†21.10: Eza 19.2.

yama naa fungo tugbɔɔɔ yaa ka to lalegere na. Yaara nda ti maa fyere kaan to naa kacɛn kagala tugbɔɔɔɔɔ legere yaa kaa yaan wa naayeri. ¹² Eɛn fɔ, sannu ko mbe sa pye, yoro wo na, pe yaa kaa ye yinri mbaa ye jɔɔ. Pe yaa kaa ye nii kee paa kiti kɔɔn ye na wa sheryinre ti ni, mbaa ye nii kaso. Pe yaa kaa kee ye ni wa wunlumbolo poro naa gboforoneriye pe yege sɔgɔwɔ na mege ki kala na. ¹³ Ko yaa pyelɔmɔ kan ye yeri, ye ta yanla sereya wi yo pe yege na. ¹⁴ Ki kala na, ye yere ki yerewe wa ye nawa fɔ ye se ka jatere pye gben senre nda ye yaa ka yo mbe ye ye shɔ to na. ¹⁵ Katugu mi yaa ka senre piile naa tijinliwe kan ye yeri, fɔ ye mbenfenne wa kpe se ka ya mbe yo mbe ye ya, nakoma mbaa kendige woo ye ni. ¹⁶ Ye sevenne jate, naa ye nɔsepiile pe ni, naa ye woolo poro naa ye wenne pe ni, pe yaa kaa ye nii kee. Pe yaa ka pele gbo ye ni fɔ jɛngɛ. ¹⁷ Leele pe ni fuun pe yaa ka ye panra na kala na. ¹⁸ Eɛn fɔ, ali ye yinzire ka nungba se ka pungo. ¹⁹ Na yaga ki kun ye ye ni, pa ye yinwege ye yaa kaga ta yeɛn we.»

Zhezu wila Zheruzalemu ca yaga senre ti yo

(Mati 24.15-21; Maki 13.14-19)

²⁰ «Na yaga ka malinje wi yan pɛ yere wi na legere ma Zheruzalemu ca ki maga, maga fili, yege jen ye yo fɔ ca ki yasanga wi gbɔn. ²¹ Ko sanga wo ni, Zhude tara woolo paa

fee paa kee wa yanwira lara ti na. Mbele ka pye wa Zheruzalemu ca nawa, pe fe pe yiri wa ca. Mbele ka pye keere, paga ka sɔngɔɔ wa ca. ²² Katugu ko piliye yo yaa ka pye kapere ti kayanga wɔpiliye, jango senre nda fuun ti yen ma yɔnɔgɔ wa Yenjele senre sewe wi ni, ti ta tiri yeɛ yɔn fili. ²³ Jeele mbele pe yaa ka pye kugbɔɔ ni konaa mbele piile na wɔnri pe na, jɔɔgɔ yaa ka pye pe wogo ki piliye yi ni; katugu jɔɔgɔ gbɔgɔ yaa ka to laga ki tara nda ti ni. Yenjele li nanjbanwa kagala ke yaa ka to ki leele mbele pe na. ²⁴ Pe yaa ka pe gbo tokobi ni. Pe yaa ka pe yigi mbe jaraga pe ni tara ti ni fuun ti ni, mbe pe pye malaga kasopiile. Mbele pe woro Zhufuye* pe yaa ka Zheruzalemu ca ki ya pew, mbege ta sa gbɔn fɔ pe wagati wi ka sa kɔ.»

Lere wi Pinambyɔ wi panga shyen wogo ye

(Mati 24.29-31; Maki 13.24-27)

²⁵ «Kacɛn legere yaa kaa yaan wa yɔnɔ naa yenje, konaa wɔnɔgɔɔ ke na. Tara woolo pe yege ki yaa ka weri pe na. Pe nawa pi yaa ka wɔ kɔgɔje wo naa wi tɔnmɔ pi yinriwe naa pi towo tinme gbɔɔ pi kala na. ²⁶ Leele pe yege yaa kaa woo fyere ndorogo ki na, naa pe yaa kaa jatere piin nga ki yaa dunruya wi ta ki na we; katugu naayeri fannga yaara ti yaa ka tigile. ²⁷ Kona, pe yaa Lere wi Pinambyɔ* wi yan wila paan yawa naa gbɔgɔwɔ gbembe

ni wa kambaaga ki na†. ²⁸Na ki kagala kaga ka le sanga o sanga, ye yere jenge, ye kotogo le ye yee ni, katugu ko yaa ka yala ye go shosanga wi yongɔ mako.»

Figiyee tige yomiyeele

(Mati 24.32-35; Maki 13.28-31)

²⁹Kona, a Zhezu wi sigi yomiyeele na li wa pe kan, ma yo fo: «Ye figiyee* tige ki wele, naa tire sannda ti ni. ³⁰Na yaga kari yan ti yen na funnu sanga o sanga, ye mee ki jen ma yo yonro ti yongɔ toon. ³¹Ki pyelomɔ nunɔgba pi na fun, na yaga ka ki kagala ke yan kaa piin sanga na ni, yege jen ye yo fo Yenjele li wunluwo* pi pansanga wi yongɔ. ³²Kaselege ko na, mila ki yuun ye kan, leele mbele pe yen laga yinwege na nala, pe ni fuun se ka ku, na ki kagala ke fa pye mbe ko. ³³Naayeri wo naa tara ti ni, ti yaa ka ko. Een fo, na senre to se ko fyew.»

Ki daga ye cen ki cenwe

³⁴«Ye yee yingiwe jen, yaga ka ti lindanwa, naa sinworo, naa dunruya jatere legerɛ ti ye kotogo ki sho tigi ta, jango ki pilige kiga ka pan mbe ye fo, ³⁵paa yege nga na pe ma kaa kara yigi pene we; katugu ki pilige ki yaa ka pan mbe tara woolo pe ni fuun pe fo. ³⁶Ye cen ki cenwe, yaa Yenjele li yenri sanga pyew, jango ye fannga ta ye sho ki kagala njele fuun kaa

paan ke ni. Ye ta ye yere Lere wi Pinambyo wi yege sɔgɔwo.»

³⁷Zhezu wila pye na leele pe nari Yenjele senre ti ni pilige pyew yonlo na, wa sherigo gbogɔ ki ni. Yembine ka ka wo, wi mee kari wa yanwiga nga pe yinri Oliviye tire yanwiga ki na ma saa wonlo wa. ³⁸Kila pye, laga ko na lari, leele pe ni fuun pe mee la kee wi korogɔ wa sherigo gbogɔ ki ni mbe sa logo wi yeri.

ZHEZU WI KUNWO NAA WI YENME MA YIRI WA KUNWO PI NI

22--24

Paa yon le Zhezu wi na

(Mati 26.1-5; Maki 14.1-2; Zhan 11.45-53)

22 ¹Leve fu buru feti*, wo nga pe maa yinri Paki*, wo wila pye na yongɔ. ²A saraga wofenne teele* poro naa lasiri sewe jenfenne* pe ni, pe nee pyewe jaa mbe Zhezu wi gbo; katugu paa pye na fyɛ janwa wi yege.

Zhudasi wila gbegele ma yala mbe Zhezu wi le Zhufuye teele pe kee

(Mati 26.14-16; Maki 14.10-11)

³Ki sanga wi ni, Zhudasi nga paa pye na yinri Izikariyoti, Sotanla wi si ye wi ni. Wo fun wila pye forogofenne* pe ke ma yiri shyen wa. ⁴A Zhudasi wi si kari ma saa saraga wofenne teele poro naa

†21.27: Dani 7.13.

sherigo gbɔɔ* welefenne teele pe yan. Wi mbaa ya mbe Zhezu wi le pe kee yege nga na, a pèri yo mari ta pe ye ye yeri. ⁵A kì si tanla pe ni fɔ jɛnge. A pè yo ma fili ki na ma yo pe yaa penjara kan wi yeri. ⁶A Zhudasi wì si yenle ki na, nɛɛ pyelɔmɔ jembe jaa mbe Zhezu wi le pe kee, janwa wiga ka pye ki jenwɛ.

Paki feti liwen

(Mati 26.17-30; Maki 14.12-26; Zhan 13.21-30; 1 Koren 11.23-25)

⁷Leve fu buru feti wi pilige ko kila gbɔn, ko pilige koyi pe mbaa Paki feti simbaala pe gbo†. ⁸A Zhezu wì si Pyeri naa Zhan pe tun ma pe pye fɔ: «Ye kari ye sa Paki feti yaakara ti sɔɔ we kan.» ⁹A pè suu pye fɔ: «Maa jaa we sari sɔɔ se yeri?» ¹⁰A Zhezu wì si pe yɔn sogo ma yo fɔ: «Ye wele, ye yesaga wa ca, ye yaa fili naɲa wa ni, tɔnmɔ cɔɔ ni wi go na. Ye taga wi pɔngo na. Wiga sa ye go nga ni, ye ye wa ki go ki ni!» ¹¹Ye si gofɔ wi pye fɔ: «We Nagafɔ wì yo wo naa wi fɔrɔɔfenne pe ni, pe yaa Paki feti liwen pi li yumbyɔ ɲa ni, wi yen se yeri?» ¹²Pa ki naɲa wi yaa sanɲgazo yumbyɔ gbenɛ wa naga ye na. Pɔdo gbegele ma yaara ti tege wa we kan. Ye Paki feti yaakara ti sɔɔ wama.»

¹³A pè si kari, mɛɛ saa ki yan paa yege nga na Zhezu wila ki yo ma pe kan we. A pè si Paki feti yaakara ti sɔɔ.

¹⁴Naa lisanga wila kaa gbɔn, a Zhezu wì si saa cɛn na nii wo naa wi pitunmbolo* pe ni. ¹⁵A wì si pe pye fɔ: «Ki Paki feti liwen mba, mila pye naga jaa wi jate, mboo li ye ni, sanni mbe sa jɔlɔ. ¹⁶Katugu mila ki yuun ye kan, ki Paki feti liwen mba mi se pa li naa, fɔ sa gbɔn pi kɔrɔ wi sa pye wuu ye yɔn fili wa Yenɲele li wunluwɔ* pi ni.»

¹⁷Kona, a wì si wɔjɛnne li le. Naa wila kaa Yenɲele li shari, a wì sho fɔ: «Yoo sho yoo yeɛle ye ye na. ¹⁸Mila ki yuun ye kan, mbe wɔ nala wo ni, mi se ɛɛzen* pire tɔnmɔ pa wɔ ye ni naa, fɔ sa gbɔn Yenɲele li wunluwɔ pi panmbilige ki na.»

¹⁹Ko pɔngo na, a wì si buru le. Naa wila kaa Yenɲele li shari, a wì suu kɔɔnlɔ kɔɔnlɔ maa kan pe yeri, mɛɛ pe pye fɔ: «Ŋa yeɛn wo wi yen na wire re†. Tì kan ye kala na. Yaa ki wogo nga ki piin yaa nawa tuun na na†.»

²⁰Naa pàa kaa li ma kɔ, a Zhezu wì si wɔjɛnne li le naa fun, ma li kan pe yeri, mɛɛ pe pye fɔ: «Ki wɔjɛnne na yeɛn lo li yen Yenɲele li yɔn finliwe fɔnmɔ we, ki yɔn finliwe pì le na kasanwa po ni, po mba pì wo ye kala na. ²¹Ɛɛn fɔ, ye wele, lere

†22.7: Ɛki 12.14-20.

†22.19: Ki laga nga, pele maa ki jate ma yo buru wi yen ma taanla Zhezu wi wire to ni, nda ti yaa kan saraga we; pele maa ki jate ma yo buru wila kanɲga ma pye Zhezu wi wire jate to.

†22.19: Zhan 6.51.

ɲa wila na nii na mbenfenne pe kɛɛ wi yen laga na nii na ni. ²² Kaselege yi, Lere wi Pinambyɔ* wi yaa ku paa yege ɲga na Yenɲele làa ki kɔn maga tɛge we. Eɛn fɔ, lere ɲa wila wi nii wi mbenfenne pe kɛɛ, jɔlɔgo yen ki fɔ wi wogo.» ²³ A fɔrɔgɔfenne pè sigi lɛ nɛɛ pe yeɛ yewe na yuun fɔ: «Iɲga ambɔ wi yaa ta mbe ko kala na lo pye we ni?»

Wiwiin wi yen legbɔɔ ma we

²⁴ Kona, a fɔrɔgɔfenne pe nɛɛ kendige woo pe yeɛ ni ɲgbanga mbe ta mbe ɲa wi yen legbɔɔ pe pe ni fuun na wi jen. ²⁵ A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Tara woolo pe wunlumbolo pe ma cɛn pe woolo pe go na. Pe fanɲga fenne pe maa leele pe ɲgbanga ma yo paa pe yinri «Kajɛnɲe pyefenne.» ²⁶ Eɛn fɔ, yoro sɔgɔwɔ po si daga mbe pye ma. Iɲa wi yen ye ni fuun legbɔɔ, wi daga mboo yeɛ pye paa lepille yen. Iɲa wi yen ye go na, wi daga mboo yeɛ pye paa ye ni fuun tunmbyee yen. ²⁷ Wiwiin wi yen legbɔɔ wo? Iɲa wì cɛn na nii wowi lee, nakoma ɲa wila paan naa yaakara ti kaan wi yeri wowi? Iɲa wì cɛn na nii, m̀i yo wowi. Ma si yala, muu yen ye sɔgɔwɔ paa ye tunmbyee yen. ²⁸ Yoro yè koro ma taga na na wa kanɲbanra nda tilan ta ti ni. ²⁹ Ki kala na, na To Yenɲele lilan tɛge wunluwɔ pi na yege ɲga na, pa mi yaa ye tɛge pi na ma fun. ³⁰ Ye yaa ka li, mbe wɔ na ni ja wa na wunluwɔ pi ni. Ye yaa ka cɛn

wunluwɔ jɔnrɔ ta na mbe kiti kɔn Izirayeli* cengele ke ma yiri shyen ke na.»

Zhezu wila yo Pyeri yaa ka je wi na

(Mati 26.31-35; Maki
14.27-31; Zhan 13.36-38)

³¹ Kona, a we Fɔ* Zhezu wì sho fɔ: «Simɔ, Simɔ, ta nuru! Sɔtanla wìgi yenri mbe ye fe paa yege ɲga na pe ma shɔlɔ fe ma ke pyɔ wi wɔ sigire ti ni we. ³² Eɛn fɔ, m̀i Yenɲele li yenri ma kan, janɲo ma tagawa piga ka kɔ. Na maga si ka sɔngɔrɔ mbe pan na kɔrɔgɔ, maa fanɲga kaan ma sefenne pe yeri.»

³³ A Simɔ wì suu pye fɔ: «We Fɔ, m̀i cɛn ki cɛnwɛ mbe pinle mbe ye ma ni wa kaso, konaa mbe pinle mbe ku ma ni.»

³⁴ A Zhezu wì suu pye fɔ: «Simɔ Pyeri, mila ki yuun ma kan fɔ nala sanni ɲgopɔlɔ wi sa gbele, ma yaa ki yo mbege filige mbe sa ta yosaga taanri mbe yo mɛɛ na jen.»

Penjara, naa kasha, konaa tokobi

³⁵ Kona, a Zhezu wì si pe pye naa fɔ: «Na mila ye tun, a yè kari kɛwara, penjara leyaraga fu, kasha fu, naa sawira† fu, yaraga kà la ye la le?» A pè sho fɔ: «Ayoo.»

³⁶ A wì si pe pye fɔ: «Eɛn fɔ koni, penjara leyaraga ka pye ɲa yeri, wi daga mbege le. Kasha ka pye ɲa yeri, wi daga mbege le fun. Tokobi woro ɲa yeri, wi daga

†22.35: Luki 9.3.

mboo derigbɔɔ ki pere mbe wa lo. ³⁷ Katugu mila ki yuun ye kan, fɔ senre nda ti yɔnlɔɔ wa Yenjele senre sewe wi ni na kanngɔlo ma yo fɔ: «Pɔo jate kapere pyefenne wo wa†,» ti daga mberi yee yɔn fili. Kaselege yi, senre nda fuun ti yɔnlɔɔ na kanngɔlo, ti yaa ti yee yɔn fili.»

³⁸ A wi fɔrɔɔfenne pɛ sho fɔ: «We Fɔ, wele, tokobi shyen ŋa!» A wi si pe yɔn sogo ma yo fɔ: «Een, ki yala ma.»

Zhezu wila yenri wa Oliviye tire yanwiga ki na

(Mati 26.36-46; Maki 14.32-42)

³⁹ A Zhezu wì si yiri wa go, mɛɛ kari wa Oliviye tire yanwiga ki na, paa yege ŋga na wila pye naga piin faa we. A wi fɔrɔɔfenne pɛ si taga wi na. ⁴⁰ Naa pàa ka saa gbɔn wa, a wì si pe pye fɔ: «Ye bala yaa Yenjele li yenri, jaŋgo yaga ka ye wamawelewe mbe kapege pye.»

⁴¹ A wì si yiri le pe tanla mɛɛ kari yege jenri, paa lere ma kaa funɔrɔɔɔ wa ki fogo ki ma pye yege ŋga na we. A wì si kannguuro kan ma Yenjele li yenri ma yo fɔ: ⁴² «Na To Yenjele, na kaa pye maa ki jaa, ki jɔlɔɔ ŋga ki lali na ni. Een fɔ, mi woro nala nandanwa kala lo jaa, fɔ mboro wolo lo.»

⁴³ [Kona, a mɛrege* wà si yiri wa yenjele na ma pan maa yee naga wi na, mɛɛ fanɔga le wi ni. ⁴⁴ A lawɔɔ si pan Zhezu wi yeri. A wì si ka taga wi Yenjele yenrewe pi na naa.

Kona, a kafugo ki nɛɛ wi wuun ma kanɔga paa kasanwa† yen na sɔɔlo le tara.]

⁴⁵ Naa wila kaa Yenjele li yenri, a wì si yiri, mɛɛ sɔngɔɔ wa wi fɔrɔɔfenne pe tanla, mɛɛ saa pe ta paa wɔnlɔ yesanga ki kala na. ⁴⁶ A wì si pe pye fɔ: «Yaa wɔnlɔ jate! Ye yiri yaa yenri, jaŋgo yaga ka ye wamawelewe mbe kapege pye.»

Pàa Zhezu wi yigi

(Mati 26.47-56; Maki

14.43-49; Zhan 18.3-11)

⁴⁷ Ma Zhezu wi ta wila pye na para bere, a janwa wà si gbɔn wa wi na. Zhudasi ŋa wila pye fɔrɔɔfenne pe ke ma yiri shyen wa, wo wila keli pe yege. A wì si fulo Zhezu wi tanla mbe magala wi ni mboo shari. ⁴⁸ A Zhezu wì suu pye fɔ: «Zhudasi, mà pan mbe magala Lere wi Pinambyɔ wi ni mboo shari, mbe ta mboo le keɛ wi le?»

⁴⁹ Ŋga ki mbaa pye Zhezu wi na, naa wi pinleyɛenle pàa kaa ki yan, a pè suu yewe ma yo fɔ: «We Fɔ, waa gbɔɔn we tokobiye pe ni le?» ⁵⁰ Pe ni, a nuɔgba si saraga wɔfenne to wi tunmbyee wi kalige nuɔgbolo li gbɔn ma li laga. ⁵¹ Een fɔ, a Zhezu wì si pe pye fɔ: «Yege yaga ma.»

A wì si jiri ki nanja wi nuɔgbolo li na, ma suu sagala. ⁵² A Zhezu wì sigi yo saraga wɔfenne teele, naa sherigo gbɔɔ welefenne teele konaa tara ti lelele* pe kan fɔ: «Yè pan na kɔrɔɔ tokobiye naa

†22.37: Eza 53.12.

†22.43-44: Verise 43 mbe gbɔn 44 pe woro seweɛle pele ni.

kanngire ni, mbe pan mbanla yigi ndeε bennganri pyefɔ wi mi ke? ⁵³ Pilige pyew mila pye ye ni wa sherigo gbɔɔ, ye sila silan yigi! Eεn fɔ, ye sanga wowi ŋa wì gbɔn yεn. Ko sanga wo wi yen wɔwɔ fanŋga ki woo.»

Pyeri wila je Zhezu wi na

(Mati 26.57-58,69-75; Maki

14.53-54,66-72; Zhan 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Kona, a pè si Zhezu wi yigi, mεε kari wi ni wa saraga wɔfenne to wi go. Pyeri wila taga Zhezu wi na, ma lali wi ni. ⁵⁵ Pàa kasɔn gberi wa saraga wɔfenne to wi laga nandogomɔ, ma cεn maga maga. A Pyeri wì si saa cεn wa ko leele poro ni. ⁵⁶ A tunmbyee jele wà suu yan wì cεn le kasɔn ki tanla, ma suu yengele ke kan wi na naa wele, ma sho fɔ: «Ki nana ŋa, wila pye wi ni fun!»

⁵⁷ Eεn fɔ, a Pyeri wì si je ma yo fɔ: «Jelepɔ, mi sigi nana ŋa wi jen.»

⁵⁸ Sanni jenri naa, a lere wà si Pyeri wi yan, ma sho fɔ: «Mboro fun ki leele wo wawi mboro!» A Pyeri wi sigi nana wi pye fɔ: «Wo wa ma mi!»

⁵⁹ Naa leri nunɔba si la kaa toro, a wà sigi yo naa maga filige ŋgbanga fɔ: «Kaselege ko na, ki nana ŋa, wila pye wa wi ni fun, katugu Galile tara fenne woo wi.»

⁶⁰ A Pyeri wì sho fɔ: «Senre nda maa yuun yere, mi woro nari nuru.»

Le ki yɔngɔlɔ nunɔba ke ni, maa ta wila pye na para bere, a ŋgopɔlɔ

wì si gbele. ⁶¹ A we Fɔ wì si kanŋga, mεε wi yengele ke kan Pyeri wi na naa wele. We Fɔ wila Pyeri wi yeri senre nda ni, a wì si nawa to ti na, fɔ: «Nala sanni ŋgopɔlɔ wi sa gbele, ma yaa ki yo mbege filige mbe sa ta yosaga taanri mbe yo mεε na jen†.» ⁶² A Pyeri wì si yiri wa funwa na, ma gbele fɔ jεŋε.

Leele pàa Zhezu wi tegele, maa gbɔn

(Mati 26.67-68; Maki 14.65)

⁶³ Zhezu wila pye nambala mbele keε, poro la pye na tege wi na, naa gbɔn. ⁶⁴ Pàa wi yege ki fo mbɔlɔ ni, nεε wi yewe na yuun fɔ: «Yenɔle li yɔn senre ti yo, ma gbɔnfɔ wi mege ki naga we na.»

⁶⁵ Pàa pye na senpere ta yege yuun wi na naa legerε.

Pàa kiti kɔn Zhezu wi na wa kiti kɔnfenne ŋgbelege ki yege sɔɔwɔ

(Mati 26.59-66; Maki

14.55-64; Zhan 18.19-24)

⁶⁶ Naa laga kila kaa laga, a tara ti lelele, naa saraga wɔfenne teele pe ni, konaa lasiri sewε jenfenne pe ni, pè si pe yeε gbogolo, mεε pan Zhezu wi ni wa pe kiti kɔnfenne ŋgbelege* ki yege sɔɔwɔ. ⁶⁷ A pè suu yewe ma yo fɔ: «Na kaa pye Kirisi* wowi mboro, ki yo we kan!»

A Zhezu wì si pe yɔn sogo ma yo fɔ: «Ali na mi kaga yo ye kan, ye se taga ki na. ⁶⁸ Na mi ka si ye yewe, ye sanla yɔn sogo. ⁶⁹ Eεn fɔ, mbege

†22.61: Luki 22.34.

le nala wo na, *Lere wi Pinambyɔ wi yaa cɛn wa Yenɲele na yafɔ li kalige keɛ ki na*[†].»

⁷⁰Kona, a pe ni fuun pè sho fɔ: «Ki cɛn ma yen Yenɲele li Pinambyɔ ke?»

A Zhezu wì si pe yɔn sogo ma yo fɔ: «Yège yo, wowi mi we.»

⁷¹Kona, a pè sho fɔ: «We woro na serefɔ jaa naa. Wèri logo wo jate wi yɔn.»

Pàa kari Zhezu wi ni wa Pilati wi yeri

(Mati 27.1-2,11-14; Maki
15.1-5; Zhan 18.28-38)

23¹A janwa wi ni fuun wì si yiri, mɛɛ kari Zhezu wi ni wa kumanda Pilati* wi yeri. ²Wama, a pe nɛɛ baga wì na, na yuun fɔ: «Wè saa ki naɲa ɲa wi ta wi yen na we tara woolo pe fanla na pe punɲgu, ma yo pe yiri pe je paga kaa wunlumbolo to wi nizara wi woo. Wì yo wo jate wi yen Kirisi*, fɔ wi yen wunlunaɲa wa.»

³Kona, a Pilati wì suu yewe ma yo fɔ: «Mboro ma yen Zhufuye* pe wunlunaɲa we le?» A Zhezu wì suu pye fɔ: «Koyi ɲga mà yo we.»

⁴A Pilati wì si saraga wɔfenne teelee* poro naa janwa wi pye fɔ: «Mii kajɔɔɔgɔ kpɛ yan ki naɲa ɲa wi na.»

⁵Ɛɛn fɔ, a pè si yanra senre nunɲba ti na, ma yo fɔ: «Wi yen na leele pe sunnu na pe waa wi

nagawa senre ti ni. Wìgi le wa Galile tara, ma toro fɔ wa Zhude tara ti ni fuun ti ni, ma pan ma gbɔn fɔ lagame.»

Pàa kari Zhezu wi ni wa Erɔdi yeri

⁶Naa Pilati wìla kaa Galile mege ki logo, a wì si pe yewe, na kaa pye Zhezu wi yen Galile tara fenne woo.

⁷Naa wìla kaa ki logo ma yo Erɔdi* wìla pye tara nda go na pa Zhezu wìla yiri wa, a wì suu torogo wa Erɔdi wi yeri. Ki piliye yi ni, kila yala Erɔdi wìla pye wa Zheruzalemu fun. ⁸Naa Erɔdi wìla kaa Zhezu wi yan sanga ɲa ni, a kì si tanla wi ni fɔ jɛɲge; katugu wìla Zhezu wi tinme ta, nɛɛ ki jaa[†] mboo yan yenle ni maga yigi fɔ wagati titɔnlwɔ ni. Wìla pye naga jate mboo yan wìla kafɔnnɔ la piin. ⁹Wìla Zhezu wi yewe maa jogori senlegere ni. Ɛɛn fɔ, Zhezu wi sila wi yɔn sogo senpyɔ nunɲba ni. ¹⁰Saraga wɔfenne teelee poro naa lasiri sɛwe jɛnfenne* pe ni, pàa pye ma yere wa, na baga wi na ɲgbanga. ¹¹A Erɔdi wo naa wi sorodasheelee pe ni, pe nɛɛ wi tifaga, na tɛge wi na, mɛɛ wunlumbolo yaripɔɔgɔ tiyɔngɔ ka le wi kan, mɛɛ wi sɔngɔɔ naa wa Pilati wi yeri. ¹²Ki pilige ki ni, Erɔdi naa Pilati pàa wɛɛnre le pe yɛɛ ni. Ma si yala, pàa pye ma pe yɛɛ mben faa.

[†]22.69: Dani 7.13; Yuuro 110.1.

[†]23.8: Luki 9.9.

Pàa yo pe Zhezu wi gbo

(Mati 27.15-26; Maki
15.6-15; Zhan 18.39--19.16)

¹³ A Pilati wì si saraga wɔfenne teelee poro naa fanŋga fenne pe yeri, naa leele sanmbala pe ni ma pe gbogolo, ¹⁴ mɛɛ pe pye fɔ: «Ki naŋa ŋa, yè pan wi ni na kɔrɔgɔ ma pan mala pye ma yo wi yen na leele pe fanla. Wi si ŋa, mùu yewe ye ni fuun ye yege na. Kapere nda fuun yè бага wi na ma yo wì pye, mii ka yan wì pye. ¹⁵ Erɔdi fun, wii kapege jɛn wi na, ŋga wì pye; katugu wùu sɔngɔrɔ laga we kan. Yege wele, wii kala la pye, na li daga poo gbo. ¹⁶ Ki kala na, mi yaa ti poo gbɔn sapige ni, mbe suu wa.»

¹⁷ [Kìla pye Paki* fɛti pyew, Pilati wila daga mbe kasopiile nungba wa pe kan.]

¹⁸ Eɛn fɔ, a pe ni fuun pe nɛɛ gbele ngbanga ja, na yuun fɔ: «Ki naŋa ŋa wo kan poo gbo, ma Barabasi wo wa!»

¹⁹ Ma si yala, Barabasi wo la ye wa kaso, katugu wila yiri ma je wa ca nawa, ma lere gbo. ²⁰ Pilati wo la pye naga jaa mbe Zhezu wo wa. A wì si sɛnrɛ ti lɛ naa, ma para janwa wi ni. ²¹ Eɛn fɔ, a pè si gbele ngbanga maa pye fɔ: «Wi kan tiparaga* na! Wi kan tiparaga na!»

²² A Pilati wì si sɛnrɛ ti lɛ naa taanri wogo ki na, mɛɛ pe yewe ma yo fɔ: «Yiŋgi kapege wì pye! Mii kala la jɛn wi na, na li daga poo

gbo. Ki kala na, mi yaa ti poo gbɔn sapige ni, mbe suu wa.»

²³ Eɛn fɔ, a pè si koro na gbele naa ngbanga, ma yo pe Zhezu wi kan tiparaga na, a gbelege ngbanga kì si fanŋga ta Pilati wi na. ²⁴ Kì kaa pye ma, a Pilati wì si yere ki yerewe mbe ŋga pàa pye na jaa ki pye. ²⁵ Ŋa wila yiri ma je ma lere gbo, a pòo le kaso, a wì si wo wa, wo ŋa pàa pye na jaa we. A wì si Zhezu wo le pe kɛɛ poo pye pe pyewe.

Pàa Zhezu wi kan tiparaga na

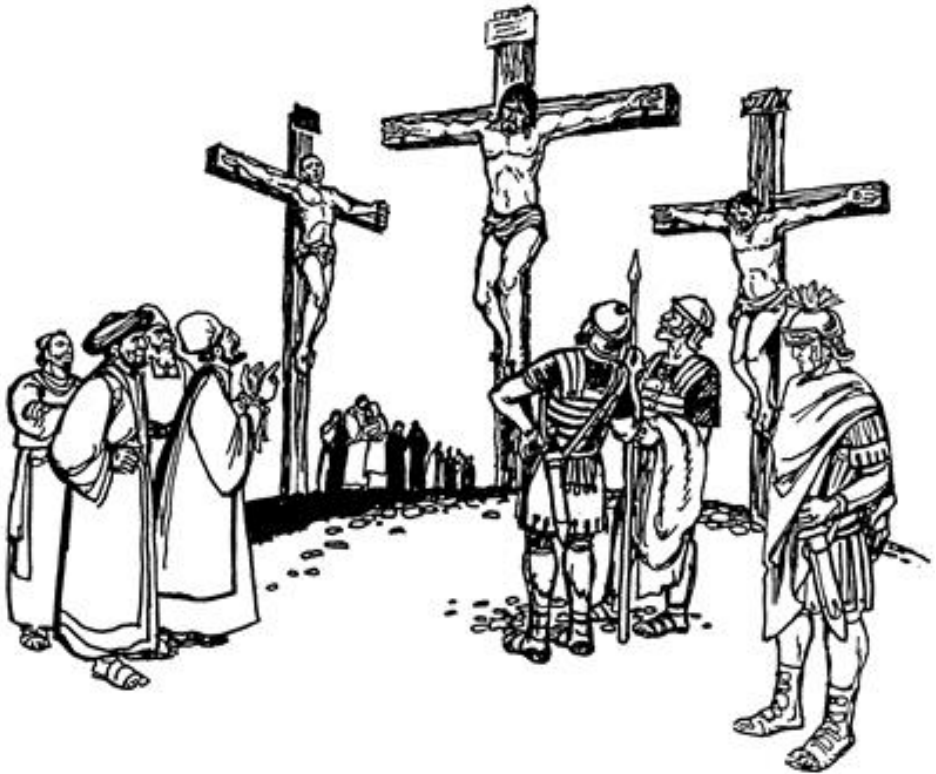
(Mati 27.32-44; Maki
15.21-32; Zhan 19.17-27)

²⁶ Naa pàa kaa na kee Zhezu wi ni, a pè si fili Sireni ca fenne naŋa wa ni. Wila yiri kerɛ na paan. Pàa pye naa yinri Simɔ. A pè si wo yigi ma yo wi Zhezu wi tiparaga ki tugo wi taga ki ni wi pungo na.

²⁷ Janwa gbɔlɔ là la taga Zhezu wi na konaa jeele legerɛ pele ni. Ki jeele pàa pye na gbele na kawa Zhezu wi kala na. ²⁸ A Zhezu wì si wa ma kanŋga, mɛɛ pe pye fɔ: «Yoro Zheruzalemu jeele wele, yaga kaa gbele mi kala na. Yaa gbele ye yeɛ wogo konaa ye piile wogo ko kala na. ²⁹ Katugu piliye ya wa na paan, pe yaa kaa yuun fɔ: «Jeele mbele pe woro na siin, naa mbele pe fa se faa konaa mbele pe fa yinne kan piile yeri, ferewe yen pe woo.»

³⁰ Kona, leele pe yaa kaa ki yuun *yanwira ti kan fɔ: Yanwira, ye toori we na; mbaa ki yuun tinndiye pe kan fɔ: Ye we lara†! ³¹ Na pe kaa ki piin*

†23.30: Oze 10.8; Naga 9.6.

Pàa Zhezu wi kan tiparaga na ja kapere pyefenne pele ni (Luki 23.33)

tige tipirige† ko na yeen, tiwaga ko wogo ko yaa ka pye mele?»

³² Pàa kari nambala kapere pyefenne shyen ni fun, mbe sa pe pinle mbe pe gbo ja Zhezu wi ni.

³³ Naa pàa ka saa gbɔn wa laga nga pàa pye na yinri «Yungɔrɔɔ laga» ki na, a pè si Zhezu wi kan wa tiparaga ki na konna kapere pyefenne shyen pe ni. Nungba la pye Zhezu wi kalige kee ki na, sanja wila pye wi kamenge kee ki na. ³⁴ A Zhezu wì sho fɔ: «Na

To, pe kapere ti kala yaga pe na, katugu nga paa piin pe sigi jen.»

A pè si pɛte gbɔn wi yaripɔɔ ti na, mee ti yeele pe yee na. ³⁵ Leele pe ni fuun pàa pye ma yere wa na wele. Zhufuye teele pàa pye na tege wi na, nɛe yuun fɔ: «Ye wele, wì pele sho! Yingo wuu yee sho ye, na kaa pye wo wi yen Kirisi, ɲa Yennele li wɔ we!»

³⁶ Sorodasheelee fun pàa pye na tege wi na. Pàa fulo wa wi tanla ma duven tangara kan wi yeri wuu wɔ,

†23.31: Tige tipirige ko ki yen Zhezu we, tiwaga ko ki yen Zhufuye woolo wele, pe kotongbanga ki kala na, pe yaa ki kan Ɔɔmu tara fenne pe kapere ti kayanga wɔ pe ni.

³⁷ nɛɛ wi piin fɔ: «Na kaa pye mboroma yɛn Zhufuye pe wunlunaŋa, ma yɛɛ shɔ yel!»

³⁸ Pàa ki yɔnlɔgɔ wa Zhezu wi tiparaga ki go na ma yo fɔ: «Ŋa yɛɛn, wo wi yɛn Zhufuye pe wunlunaŋa we.»

³⁹ Kapere pyefenne mbele pàa kan tipaara ti na, nuŋgba la pye naa tegele na yuun fɔ: «Mboroma ma yɛn Kirisi we! Ma yɛɛ shɔ, ma we shɔ fun yel!»

⁴⁰ Ɛɛn fɔ, a kapere pyefɔ sanŋa wì si gbanla wi nimbye wi na, ma yo fɔ: «Mboroma na maa ki jɔlɔgɔ cɛnlɛ nuŋgba ki jɔlɔ, ma woro na fyɛ Yɛnŋɛlɛ li yɛgɛ. ⁴¹ Woro wo na, ndɛ ki daga we ni, katugu kapere nda wè pye to jɔlɔgɔ ko we yɛn ki na. Ɛɛn fɔ, ki naŋa ŋa, wii kapege ka kpe pye.»

⁴² Ko puŋgo na, a wì si Zhezu wi pye fɔ: «Zhezu, na maga ka pan mbe cɛn wa ma wunluwɔ* pi ni sanga ŋa ni, ma nawa to na na!»

⁴³ A Zhezu wì suu yɔn sogo ma yo fɔ: «Kaselege ko na, mila ki yuun ma kan, nala ma yaa pye na ni wa Yɛnŋɛlɛ li lajɛŋgɛ* ki ni†.»

Zhezu wi kunwɔ we

(Mati 27.45-56; Maki 15.33-41; Zhan 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Yɔnlɔfugo ko kila pye na kee sa gbɔn, a yɔnlɔ kì si ye. A wɔwɔ pì si ye wa ki tara ti lagapyew ki ni, fɔ ma saa gbɔn yɔnlɔparaga ki

na. Paraga ŋa pàa pɔ ma sherigo gbɔgɔ* ki kɔn shyɛn, a kì si wali wa ki nandogomɔ. ⁴⁶ A Zhezu wì si gbele ŋgbanga ma yo fɔ: *Na To, mila na yinne li nü ma kɛɛ†.*

Naa wila kaa to yo, a wì si ku. ⁴⁷ Naa Ɔɔmu tara sorodasheelee tojɛɛ wila kaa ko yan ma, a wì si Yɛnŋɛlɛ li gbɔgɔ, ma yo fɔ: «Kaselege ko na, ki naŋa ŋa, lesinŋɛ lawi.»

⁴⁸ Janwa ŋa fuun wila pan ma gbogolo wa naga kala li wele, ŋa kila pye, naa pàa kaa ki yan, a pe nɛɛ sɔngɔɔ, na pe kotoɔo ti gbɔɔn yɛsanga ki kala na. ⁴⁹ Zhezu wi jenfenne pe ni fuun pàa pye ma yere wa lege, nɛɛ ki kala li wele konaa jɛɛle mbele fuun pàa taga wi na ma yiri wa Galile† tara pe ni.

Pàa Zhezu gboo wi le

(Mati 27.57-61; Maki 15.42-47; Zhan 19.38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Wa Zhufuye ca ŋa pàa pye na yinri Arimate, naŋa wà la pye wa, pàa pye naa yinri Zhozɛfu. Ki naŋa wila pye lejɛnŋɛ ma sin, na Yɛnŋɛlɛ li wunluwɔ pi singi pi pan. Wila pye kiti kɔnfenne ŋgbelege* ki woo wa. Ɛɛn fɔ, kiti kɔnfenne sanmbala ŋa pàa yere ki na ma pye, wi sila yɛnlɛ ki na. ⁵² A wì si kari Pilati wi kɔɔgɔ, ma saa wi yɛnri Zhezu gboo wi ni. ⁵³ Ko puŋgo na, a wì si saa Zhezu gboo wi tirige wa tiparaga ki na, maa

†23.43: 2 Korɛn 12.4; Naga 2.7.

†23.46: Yuuro 31.6.

†23.49: Yuuro 38.12; Luki 8.2.

fo parifige ni, mɛɛ saa wi le fanga ka ni, pàa ki kɔn walaga na. Fanga fɔnɔŋɔ layi, pe sila gboo le wa ki ni faa. ⁵⁴Warijuan lawi, cɛnpilige* ki lesanga wo wila pye na jaa mbe gbɔn.

⁵⁵Jɛɛle mbele pàa yiri wa Galile tara, ma pan Zhezu wi ni, pàa taga Zhozufu wi na ma saa fanga ki wele konaa yege nɔga na pàa Zhezu gboo wi le we. ⁵⁶Ko puŋgo na, a pè si sɔngɔɔ wa pe yinre, mɛɛ saa latikɔɔ nuwɔ taan naa sinme nuwɔ taan gbegele, mbe ka sari gbɔn Zhezu gboo wi na.

Naa cɛnpilige kila kaa gbɔn, a pè si cɛn ma wogo, paa yege nɔga na Yenɔle li nɔgasele làa ki naga† we.

Zhezu wila yen ma yiri wa kunwɔ pi ni

(Mati 28.1-10; Maki 16.1-8; Zhan 20.1-10)

24¹Yapelege ki pilige koŋgbannɔga† ki na, yirifaga ki na, a ki jɛɛle pè si kari wa fanga ki yɔn na pe sinme nuwɔ taan mba pàa gbegele pi ni. ²A pè si saa sinndɛlɔŋgbɔɔ nɔga pàa tege ma fanga ki yɔn ki tɔn, ki yan pège koŋgo maga laga wa ki yɔn na. ³A pè si ye wa fanga ki nawa, ɛɛn fɔ, pe sila we Fɔ* Zhezu wi gboo wi yan wa. ⁴A pe nɛɛ pe yeɛ yewe ki wogo ki ni, a nambala shyen pèle si pe yeɛ naga wa pe na.

Pe yaripɔɔ tila pye ma filige na yeŋele fɔ jɛŋge. ⁵A jɛɛle pè si fyɛ fɔ jɛŋge, mɛɛ pe yeɛ ti sogosogo. A ki nambala pè si pe pye fɔ: «Yiŋgi na, a ye nɛɛ nɔa wi yen yinwege na wi lagajaa wa kuulo pe sɔɔwɔ? ⁶Wi woro laga, wì yen ma yiri wa kunwɔ pi ni. Sanga nɔa ni wila pye wa Galile tara, senre nda wila yo ma ye kan, ye nawa to ti na! ⁷Wila yo fɔ: «Ki daga pe Lere wi Pinambyɔ* wi le kapere pyefenne pe kɛɛ, poo kan tiparaga* na, ki pilige taanri wogo wii yen wi yiri wa kunwɔ pi ni†.» »

⁸Kona, a pè si nawa to Zhezu wi senyoro ti na. ⁹A pè si yiri wa fanga ki tanla, mɛɛ saa ki yege yo ma Zhezu wi pitunmbolo* ke ma yiri nuŋgba pe kan konaa leele sanmbala pe ni. ¹⁰Jɛɛle mbele pàa yiri wa fanga ki yɔn na, pe mɛɛ tori nda yeɛn we: Mari nɔa wì yiri wa Magidala ca, naa Zhani, naa nanɔa nɔa pàa pye na yinri Zhaki† wi nɔa Mari wi ni konaa jɛɛle pele ni naa. A poro fun pège senre ti yo pitunmbolo pe kan. ¹¹ɛɛn fɔ, ki senre tila pye pitunmbolo pe yege na paa senre faa yen. Pe sila taga ti na. ¹²[Konaa ki ni fuun, a Pyeri wì si yiri ma fe ma kari wa fanga ki yɔn, mɛɛ fɔli ma wele wa ki nawa, mɛɛ parisanyɛere to cɛ to yan wa. Ko puŋgo na, a wì si sɔngɔɔ ma

†23.56: ɛki 20.8-10.

†24.1: Maki 16.2.

†24.7: Luki 9.22-23.

†24.10: Luki 8.2; Mati 27.56 pe wele.

kari wi go. Ŋga kila pye, kila wi pari†.]

**Kala na làa pye
wa Emawusi konɔ li na**

(Maki 16.12-13)

¹³Ki pilige nuɔgba ki ni, Zhezu wi fɔrɔɔfenne* shyen la pye na kee ca ka ni, pege yinri Emawusi. Ko naa Zheruzalemu ca ki ni ti mbaa culo ke ma yiri shyen yɔn ko tin ti yeɛ ni. ¹⁴Kagala ŋgele kàa pye, koro senre pàa pye na yuun na kee. ¹⁵Ma pe ta pàa pye na para na kendige woo pe yeɛ ni na kee, a Zhezu wo jate wì si fulo pe tanla, mɛɛ pinle pe ni na kee. ¹⁶Pàa pye naa yaan, ɛɛn fɔ, yaraga kà la pe yege kɔn, pe sila wi jɛn. ¹⁷A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Yiɔgi kendige yaa woo, na tanri na kee?» Kona, a pè si yere yesanga ni. ¹⁸Pe ni, nuɔgba la pye wa, pàa pye naa yinri Kilewopasi. A wo suu pye fɔ: «Mboro nuɔgba ma yen laga Zheruzalemu, mɛɛ kagala ŋgele kè pye piliye yan yi ni ke jen!» ¹⁹A Zhezu wì si pe pye fɔ: «Yiɔgi kagala wele koro?»

A pè suu pye fɔ: «Ŋga kì pye Nazareti ca fenne Zhezu wi na we. Yenɔgele yɔn senre yofɔ* wo wa lawi. Wila pye fanɔga ni wa wi kapyegele koro naa wi senyoro ti ni Yenɔgele lo naa leele pe ni fuun pe yege na. ²⁰We saraga wɔfenne teele* poro naa we fanɔga fenne pe ni, pòo le Ɔrɔmu tara fenne pe kee

ma yo wi daga poo gbo. A pòo kan tiparaga na. ²¹We jigi wila pye ki na ndɛɛ wo wi yaa Izirayeli* woolo pe go sho. Koonga ki kagala kè pye, nala wi yen ki pilige taanri. ²²Konaa ki ni fuun, jeele mbele laga we sɔɔwɔ pèle pan ma we kan waa kawa. Nala yirifaga ki na, pè kari na wa fanga ki yɔn na. ²³Pee sa gboo wi ta wa fanga ki ni. Pe yere pan ma we pye ma yo mɛɛgeye* pele pè yeɛ naga pe na wa. A mɛɛgeye pège yo pe kan ma yo wi yen yinwege na. ²⁴Kì pye ma, we ni, pèle kari na wa fanga ki yɔn na ma saa ki yan paa yege ŋga na jeele pè pan maga yo we. Ɛɛn fɔ, pee gboo jate wo yan wa.»

²⁵Kona, a Zhezu wì si pe pye fɔ: «E, ye yen kambajenmbele! Ye woro na tari Yenɔgele yɔn senre yofenne pe senyoro ti na fyafyaw! ²⁶Pa ki sila daga Kirisi* wi jɔlɔ yeɛn wii ye wa wi gbɔɔwɔ pi ni wi le?»

²⁷Ko punɔgo na, senre nda fuun tila yɔnɔɔ wi kanɔɔlɔ wa Yenɔgele senre sewe wi ni, a wì siri kɔrɔ wi naga pe na. Maga le wa Moyisi seweele pe na, ma saa gbɔn fɔ wa Yenɔgele yɔn senre yofenne pe ni fuun pe woolo pe na†.

²⁸Naa paa kaa yɔngɔ ca ŋga pàa pye na kee ki ni, a Zhezu wì sigi pye ndɛɛ wila toro na kee yege. ²⁹Ɛɛn fɔ, a pè suu yenri ma yo fɔ: «Koro laga we ni, yɔnlɔ kila kee sa to makɔ. Yembine laa woo.»

†24.12: Ki verise ŋa wi yen seweele pe ni fuun pe ni ndɛɛ nuɔgba. Zhan 20.6-7 wi wele.

†24.27: Dete 18.15-18; Yuuro 22.2-9; Eza 53.

Ki kaa pye ma, a wì si ye ma saa tugu pe na. ³⁰Naa pàa kaa cèn na nii wo naa poro ni, a wì si buru le ma Yenñele li shari, mɛɛ wi kɔ̀nɔ̀ maa kan pe yeri†. ³¹Kona, a pe yengɛle kè si yengɛ pe na, a pè suu jèn. Èen fɔ̀, a wì si kɔ̀ le pe na le ki yɔ̀ngɔ̀ nungba ke ni. ³²Kona, a pe nɛɛ pe yɛɛ piin fɔ̀: «Jaga ko kì ti sanga ña ni wì pye na para we ni wa konɔ̀, na Yenñele senre ti kɔ̀rɔ̀ wi yuun we kan, we nawa pi ja yinngi na ma!»

³³Le ki yɔ̀ngɔ̀ nungba ke ni, a pè si yiri ma sɔ̀ngɔ̀rɔ̀ wa Zheruzalɛmu, ma saa pitunmbolo pe kɛ ma yiri nungba pe yan pè gbogolo, poro naa pe pinleyɛnle pe ni. ³⁴A poro si pe pye fɔ̀: «Kaselege yi, we Fɔ̀ wì yen ma yiri wa kunwɔ̀ pi ni. Wùu yɛɛ naga Simɔ̀† wi na.»

³⁵Ñga kila pye pe shyen pe na wa konɔ̀, konnaa yege ñga na pàa Zhezu wi jèn wa buru kɔ̀nɔ̀saga, a pè sigi yege yo ma pe kan.

**Zhezu wìla wi yɛɛ naga
wi fɔ̀rɔ̀fenne pe na**

*(Mati 28.16-20; Maki 16.14-18;
Zhan 20.19-23; Kapye 1.6-8)*

³⁶Maga ta pàa pye na para bere, a Zhezu wo jate wì si yiri le pe na, ma yere wa pe sɔ̀gɔ̀wɔ̀, mɛɛ pe shari ma yo fɔ̀: «Yeyinngɛ ki pye ye ni!»

³⁷A pe sunndoro tì si kɔ̀n pe na, a pe nɛɛ fye; katugu pàa ki yan ndɛɛ gboo yinne pàa yan. ³⁸A Zhezu wì si pe pye fɔ̀: «Yinngi na, a ye jatere wì

si piri ye na. Yinngi na, a ye jatere wi nɛɛ ye kɔ̀n shyenzhyen! ³⁹Yanla keyen yo naa na tɔ̀rɔ̀ ti wele, yege jèn ye yo fɔ̀ mi jate muwi! Ye jiri na na ye wele, katugu wire naa kajelege na pye gboo yinne li ni, paa yege ñga na ye yen nari yaan na ni we.»

⁴⁰Naa wìla kaa to yo ma, a wì suu keyen naa wi tɔ̀rɔ̀ ti naganaga pe na. ⁴¹Nayinmɛ ndorogo ki na, konnaa naa kila pe pari ki kala na, pe sila ya taga ki na mbe yo wowi. Kì kaa pye ma, a Zhezu wì si pe yewe ma yo fɔ̀: «Yaakaga yen laga ye yeri le?»

⁴²A pè si ngbankaala kɔ̀nɔ̀ kan wi yeri. ⁴³A wì sili shɔ̀ mali ka le pe yege na. ⁴⁴Kona, a wì si pe pye fɔ̀: «Sanga ña ni mi yen ye ni, senre nda mila yo ye kan tori nda fɔ̀: Kagala ñgele fuun kè yɔ̀nɔ̀gɔ̀ na kanngɔ̀ wa Moyisi lasiri* wi ni, naa Yenñele yɔ̀n senre yofenne pe sɛwɛle pe ni, naa Yenñele gbɔ̀gɔ̀yuuro sɛwe wi ni, ke daga mbe pye mbe ke yɛɛ yɔ̀n fili.»

⁴⁵Kona, a wì si tijinliwɛ kan pe yeri pe ta pe Yenñele senre sɛwe wi kɔ̀rɔ̀ jèn. ⁴⁶A wì si pe pye fɔ̀: «Ki yen ma yɔ̀nɔ̀gɔ̀ ma yo fɔ̀: Kirisi wi daga mbe jɔ̀lɔ̀ mbe ku, ki pilige taanri wogo, wii yen wi yiri wa kunwɔ̀ pi ni. ⁴⁷Pe yaa kaa ki yari tara woolo pe ni fuun pe kan wi mɛge ki na, fɔ̀ ki daga pe pe kapere ti jèn peri yaga, jaŋgo ti kala mbe yaga pe na. Pa pe yaa kaga le wa Zheruzalɛmu.

†24.30: Mati 14.19.

†24.34: 1 Koren 15.5.

⁴⁸Yoro wo na, ye yen ki kagala ke serɛfɛnnɛ. ⁴⁹Ye wele, na To wɪla yarikanga ŋga yɔn fɔɔ* kɔn mbe kan, mi yaa ki torogo ye kan. Eɛn fɔ, ye daga mbe koro wa ca nawa fɔ naayeri fanŋga ki sa tigi ye na ki ye ye ni.»

Zhezu wɪla kari wa Yenŋɛle na

(Maki 16.19-20; Kapyɛ 1.9-11)

⁵⁰Ko puŋgo na, a Zhezu wɪ si kari pe ni wa ca ki puŋgo na, wa

Betani yɔn ki na, mɛɛ wi keyɛn yi yirige ma duwaw pe na. ⁵¹Maa ta wɪla pye na duwaw pe na, a wɪ si kaa yiri le pe tanla, mɛɛ kari wa yenŋɛle na. ⁵²A pɛ suu gbɔɔ, mɛɛ sɔngɔɔ nayinmɛ coli wa Zheruzalɛmu. ⁵³Sanga pyew paa pye wa sherigo gbɔɔ* ki ni, na Yenŋɛle li gbogo.